DE FINANCIËN VAN NEDERLANDSCH-INDIË

De uitgave van deze reeks Bijdragen geschiedt in opdracht van den Minister van Koloniën, op wiens verzoek de daarin opgenomen adviezen zijn uitgebracht.

's-GRAVENHAGE, Augustus 1904.

KOLONIAAL-ECONOMISCHE BIJDRAGEN

II

DE FINANCIËN

VAN

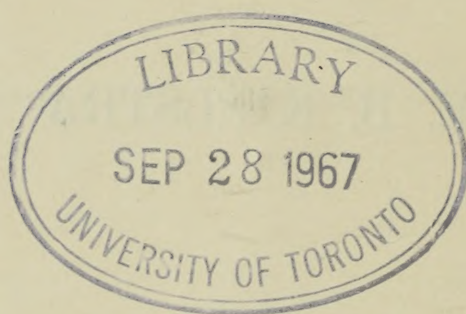
NEDERLANDSCH-INDIË

DOOR

DR. E. B. KIELSTRA

's-GRAVENHAGE
MARTINUS NIJHOFF
1904

BOEK-, COURANT- EN STEENDRUKKERIJ G. J. THIEME, NIJMEGEN.

ERRATA.

Bl. 71, regel 9—13 te lezen:
geen aanleiding, die verwachting hoog te spannen. De netto-ontvangsten bedroegen, van 1893—1902, in duizendtallen guldens achtereenvolgend: 877, 948, 935, 878, 1026, 800, 873, 752, 782 en 1278; men mag dus, voorshands, nog niet op blijvende hoogere inkomsten rekenen.

Bijl. K., kolom 13, laatste cijfer staat 1857, *lees* 2615.

Bijl. M. Ontvangsten Boschwezen over 1902, staat 1857, *lees* 2615; totaal ontvangsten over 1902, staat 79.616, *lees* 80.374.

1823 „ 21.889.900 „ 22.115.100

Volgens een staatje, voorkomende in de adstructieve memorie van het Ontw. leeningwet-1826. In de jaren 1824, 25 en 26 stegen de tekorten nog.

BOEK-, COURANT- EN STEENDRUKKERIJ G. J. THIEME, NIJMEGEN,

HISTORISCH OVERZICHT VAN DE INDISCHE FINANCIËN.

1816—1830 [1]). Toen de Commissarissen-Generaal Elout, Van der Capellen en Buijskes op 19 Augustus 1816 de Oost-Indische Koloniën van het Engelsche bewind overnamen, konden zij zich niet beroemen op de beschikking over aanzienlijke geldmiddelen tegenover de behoeften, waarin moest worden voorzien. Zij hadden uit het moederland *f* 2.000.000 aan „contanten" mede gekregen en zagen zich reeds in 1817 gedwongen tot de uitgifte van papieren geld tot een bedrag van 2 millioen gulden. Terwijl het dienstjaar 1816, na de overname, een tekort opleverde van *f* 564.200, eindigden de drie daaropvolgende jaren met een batig saldo [2]), maar daarna trad een tijdperk van chronische tekorten in.

Verschillende omstandigheden waren daarvan oorzaak.

Vooreerst waren er voor betalingen aan het Britsche tusschenbestuur, voor het overnemen van goederen en voor het intrekken van credietpapier, aanzienlijke sommen noodig, waartoe, indien de betaling plaats had met wissels op Nederland, ter dekking daarvan producten herwaarts moesten worden gezonden; verder was op velerlei gebied nieuwe installatie noodig; deden onlusten en oorlogen

---

[1]) E. de Waal. Ned. Indië in de St. Gen. Dl. I.
Mr. N. P. van den Berg. Debet en Credit.

[2])

	Inkomsten.	Uitgaven.
1817	*f* 18.275.100	*f* 17.399.400
1818	„ 23.452.500	„ 19.804.200
1819	„ 22.240.400	„ 21.071.500
1820	„ 23.766.000	„ 25.070.500
1821	„ 21.071.200	„ 23.836.800
1822	„ 22.518.800	„ 22.655.000
1823	„ 21.889.900	„ 22.115.100

Volgens een staatje, voorkomende in de adstructieve memorie van het Ontw. leeningwet-1826. In de jaren 1824, 25 en 26 stegen de tekorten nog.

in de Molukken, Palembang, Sumatra's Westkust, Borneo en Celebes hun invloed gelden; brachten misgewassen en (in 1824) een aanzienlijke daling van den koffieprijs belangrijke schade toe; dwong eene mislukking van den aanmaak van zout op Java tot den aankoop van groote voorraden daarvan in Bengalen, China en Siam, terwijl eindelijk het woeden van de cholera het Gouvernement leidde tot het kwijtschelden van vele verschuldigde lasten. De Indische regeering ging daarom opnieuw er toe over, zich betalingsmiddelen te verschaffen door de uitgifte van papieren geld, nl. in de jaren 1820, 1821 en 1822 telkens één millioen gulden en daarenboven zag zij zich, ten einde bij die overmatige uitgifte het krediet van dat papieren geld te behouden, sedert 1821 genoodzaakt tot het uitgeven van Gouvernementspromessen met eene rente van 9 % tot een bedrag van 4 millioen, hetgeen door de vermeerdering van den rentelast den financieelen toestand almede ongunstiger maakte.

In 1823 zag men in Indië in dat het zoo niet langer kon gaan en bij brief van 28 November van dat jaar vroeg de Gouverneur-Generaal Van der Capellen den Minister van Koloniën het Indisch bestuur bij te staan met een bedrag van *f* 6.000.000, onder mededeeling dat de te Batavia gevestigde firma Deans & Co. zich had aangeboden om die som te bezorgen tegen een interest van 6 % 's jaars en onder verband van de residentie Kadoe „met derzelver inkomsten ter verzekering der schuld".

Al vonden die voorwaarden geen gunstig onthaal bij het Opperbestuur, het kon toch niet ontkomen aan de noodzakelijkheid om Indië van geldmiddelen te voorzien en zelfs vestigde zich, na ontvangst van een door het Indisch bestuur toegezegd rapport en verdere gegevens ter beoordeeling van den financieelen toestand, bij den Minister Elout de overtuiging, dat Indië boven de gevraagde som dringend behoefte had aan nog 2 millioen. Hij stelde daarom den Koning voor om ten behoeve van Indië bij de kort te voren, bij K. B. van 29 Maart 1824 opgerichte, Nederlandsche Handelmaatschappij eene leening aan te gaan van *f* 8.000.000 als voorschot op de aan die Maatschappij in consignatie te leveren Preanger-koffie.

Eerst in Maart 1825 kreeg deze zaak haar beslag en inmiddels was de geldnood in Indië zoo nijpend geworden, dat bijna geen middelen meer voorhanden waren om in de dagelijksche behoeften te voorzien. In de onzekerheid of het Opperbestuur tijdig de noodige hulp zou verstrekken, besloot de Indische regeering op 3 December 1824 eene negotiatie van vijftien millioen sicca ropijen in Britsch-

Indië, onder verband van 's Rijks territoriale en andere bezittingen en inkomsten, te ondernemen en daarmede te belasten den Heer John Palmer, chef van het handelshuis Palmer & Co. te Calcutta. Die leening moest strekken om het papieren geld voor het grootste gedeelte uit den omloop te trekken, het administratief kapitaal in eens te brengen op de hoogte die men noodig oordeelde en verder „het geheele achterwezen effen te maken".

Naar Nederland werd de Raad van financiën WAPPERS MELIS gezonden om volledige inlichtingen aan het Opperbestuur te geven.

Deze kwam in Mei 1825 hier te lande aan, kort nadat de leening met de Nederlandsche Handelmaatschappij was aangegaan, die het Indische bestuur in staat stelde voorloopig in den meest dringenden nood te voorzien. Van het leeningsplan der Indische Regeering kwam niets, zoowel omdat het Britsche bestuur weigerde de noodige ropijen bij de munt te Calcutta te laten slaan, als omdat Koning Willem I er zich niet mede vereenigen kon. Bij K. B. van 26 Juni 1825 werd Zr. Ms. afkeuring daarover uitgesproken, doch tevens zag het Opperbestuur de noodzakelijkheid in om Indië financieel te hulp te komen. Dat was de aanleiding tot de indiening op 14 November 1825 van een wetsontwerp om ten behoeve van 's Rijks overzeesche bezittingen, onder waarborg van den Staat, in leen op te nemen eene som, niet te boven gaande 20 millioen, welk bedrag ongeveer overeenstemt met de bovenbedoelde vijftien millioen sicca ropijen, welk ontwerp is geworden de wet van 23 Maart 1826 (Stbl. No. 12).

De waarborg, dien de Staat daarbij op zich nam, bestond hierin, dat hij, gedurende hoogstens dertig jaren, zou aanvullen hetgeen de Koloniale middelen minder dan veertien ton 's jaars voor aflossing en renten zouden opbrengen; men nam aan dat de leening uiterlijk bij het einde van dien termijn door afdoening van het genoemde bedrag, met interest, zou zijn afbetaald.

Het bedrag, dat noodig zou zijn om „al de schulden van het Gouvernement te verevenen en de tekortkomst te dekken" werd tot op ultimo Augustus 1825, in een rapport van eene financieele Commissie te Batavia, dd. 19 November 1824, becijferd op *f* 20.240.000, t. w.:

1°. Aan papieren munt	*f* 5.000.000
2°. Aan Gouvernements promessen	„ 4.000.000
3°. Aan het huis Palmer & Comp. voor twee leeningen, van een millioen sicca ropijen ieder . . .	„ 3.000.000
Transporteeren	*f* 12.000.000

	Transport	*f* 12.000.000
4°.	Achterstallige betalingen, geldleeningen, wissels en Chinasche schuld.	„ 1.400.000
5°.	Aan het Ministerie van Koloniën	„ 1.600.000
6°.	Aan Engeland, volgens tractaat	„ 1.000.000
7°.	Te kort onder ultimo Augustus 1825, begroot op	„ 4.000.000
8°.	Rente van 4 millioen promessen	„ 240.000
	Totaal	*f* 20.240.000

Men houde daarbij in het oog dat de uitgaven voor de West-Indische Koloniën en voor de Kust van Guinea, tot en met 1820 op de Staatsbegrooting uitgetrokken, na dat jaar ten laste van de Oost-Indische kas werden gebracht. Die uitgaven bedroegen van 1821 tot 1825 (November) *f* 1.600.000. Die maatregel werd toen gewettigd geacht door de eerste, h. t. l. uit Indië ontvangen, begrooting van inkomsten en uitgaven, welke uitzicht gaf op een vrij aanzienlijk overschot, en bleef daarna bestaan ondanks den ongunstigen toestand der Indische financiën.

Ter zake van de bovengenoemde leening kwamen geen schuldbrieven in handen van het publiek, daar de Regeering haar overdeed aan het Amortisatie-syndicaat dat de gelden verstrekte tegen 5 % en tevens den door den Staat aangegeven waarborg voor zijne rekening overnam.

Behalve de leening werden nog andere maatregelen genomen om „het zoo noodzakelijke gelijk gewigt tusschen de uitgaven en inkomsten" te herstellen. Zoo bepaalde de Koning bij Besl. van 3 April 1825 No. 89 „dat voortaan om de vijf jaren door Z. M. zelve eene begrooting van uitgaven voor Nederlandsch Indië zal worden vastgesteld waarvan de regering niet zal vermogen af te wijken".

Verder schreef een K. B. van 5 April 1825 No. 96 aan de Indische regeering een aantal bezuinigingen voor, bijv: de staking van alle openbare werken gedurende de eerste vijf jaren; het verbod om zoodanige werken in den vervolge, zonder uitdrukkelijke Koninklijke machtiging, te ondernemen; het vereenvoudigen van de administratie enz.

En aan den Commissaris-Generaal Du Bus de Ghisignies werd, bij zijne zending naar Indië, de stellige last gegeven om voor de stipte nakoming der reeds uitgevaardigde voorschriften tot besparing te waken en verder alles te bezuinigen, wat daarvoor vatbaar mocht worden bevonden.

Ten gevolge van een en ander, zoo stelde men zich voor, zou Indië in staat zijn jaarlijks de voor aflossing en rente benoodigde ƒ 1.400.000. te voldoen en was het niet waarschijnlijk dat de Staat wegens den waarborg zou worden aangesproken.

De Java-oorlog belette echter al dadelijk de betaling der jaarlijks verschuldigde som door Indië en dwong daarentegen tot groote niet voorziene nitgaven. Daarom werd bij de wet van 22 December 1827 (Stbl. No. 63) bepaald dat de leening ad 20 millioen zou kunnen vermeerderd worden met ƒ 2.700.000 en werd vervolgens bij de wet van 27 December 1828 (Stbl. No. 90) een nader crediet van 15 millioen ten behoeve der Overzeesche bezittingen geopend. De som, die ten gevolge daarvan zou worden opgenomen, zou volgens artikel 1 worden „beschouwd als gevestigd op de territoriale en andere inkomsten en bezittingen van het Rijk in Oost-Indië, in het gemeen en op dezelfde wijze als de leening vau 20 millioen, bepaald bij de wet van 23 Maart 1826".

Ook de twee laatstgenoemde leeningen werden door het Amortisatie-syndicaat overgenomen. Daarmede was aan Indië een schuldenlast van ƒ 37.700.000 opgelegd, waarvoor wegens aflossing en rente jaarlijks een bedrag van ƒ 2.450.000 aan het moederland zou moeten worden opgebracht.

De ƒ 8.000.000 van de Handelmaatschappij behoeven boven dit bedrag niet als een schuld van Indië genoemd te worden, want zij strekten om de Indische kas te vullen met het bedrag, dat daarin zou zijn gevloeid bij verkoop in Indië van de Preangerkoffie, die aan de Handelmaatschappij ter verrekening harer voorschotten in consignatie werd gegeven [1]).

1830—1840 [2]). Intusschen was de financieele toestand van het Moederland niet van dien aard, dat het zonder bezwaar verplichtingen voor de Koloniën op zich kon nemen. Integendeel, tengevolge van de wet van 14 Mei 1814 (Stbl. No. 58) tot herstel der nationale schuld, waarbij het zich verbonden had om een deel dier schuld, dat sedert de tierceering in 1810 geen rente meer droeg, bij jaarlijksche uitloting van ƒ 6.000.000 ten volle in rentegevende schuld

---

[1]) Voor hetgeen met ultimo 1836 van de 8 millioen nog was af te betalen, werd eene leening ad ƒ 1.170.000 op Java gesloten, onder hypothecair verband van landrenten. Zie Van Deventer, Het Landelijk Stelsel, II, blz. 752.

[2]) Mr. N. G. Pierson, Koloniale politiek;
G. H. van Soest, Geschiedenis van het Cultuurstelsel; en
E. de Waal, Ned.-Indië in de Staten-Generaal. Dl. II en III.

te verwisselen, vermeerderde zijn rentelast van *f* 15.423.000 in 1814 tot *f* 24.825.000 in 1830. Reeds in 1829 was Willem I dan ook van meening — volgens een brief van den Secretaris van Staat De Meij van Streefkerk uit Brussel aan den Minister Elout — „dat het in de tegenwoordige omstandigheden voor allerwenschelijkst moet gehouden worden, *dat de O. I. bezittingen zoo spoedig mogelijk in staat geraken van in de kosten van derzelver onderhoud te voorzien* en 's Rijks schatkist dus ontheven worde van de aanzienlijke uitschotten, die zij thans jaarlijks te doen heeft tot betaling der renten en aflossingen van de kapitalen ten behoeve dier bezittingen opgenomen . . . ."

De Minister Elout moest daarom met den Luitenant-Generaal Van den Bosch, die een onderhoud met den Koning had gehad, in dien zin in overleg treden en de door hem voor te dragen maatregelen moesten bestendig uit het oogpunt beschouwd worden van hun geschiktheid om het aangegeven doel te bereiken, zoodat alle andere commercieele en politieke maatregelen daaraan voor zoover noodig ondergeschikt blijven.

Was dus de financieele toestand de hoofdreden, die tot een verandering van koloniale politiek moest leiden, daarnaast moet niet over het hoofd gezien worden, dat de toestand van de in 1824 opgerichte Nederlandsche Handelmaatschappij, aan wier | aandeelhouders Willem I eene vaste rente van 4½ % had toegezegd, reden tot bezorgdheid gaf, zoodat de Koning in 1829 reeds een aanzienlijk bedrag aan rente als borg had uitbetaald [1]).

Er moesten spoedig remises uit Java komen, liefst in den vorm van producten die door bemiddeling der Handelmaatschappij verkocht, tevens een nieuwe bron van winsten zouden openen voor dat kwijnende lichaam.

Van zijne inzichten over de maatregelen, waardoor Java meer zou kunnen opbrengen, gaf Van den Bosch, die op 16 October 1828 tot Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië werd benoemd, blijk in een advies dat hij in Maart 1829 uitbracht over het bekende rapport van Du Bus de Ghisignies van 1 Mei 1827. In dat rapport was Du Bus tot de slotsom gekomen, dat het stelsel van vrijen arbeid zeer goed past voor Java, mits het gemeentebezit door individueel landeigendom vervangen en de Europeesche kapitalist door aanbieding van gunstige voorwaarden naar de Kolonie gelokt worde.

---

[1]) Zie Encycl. van Ned.-Indië, II, blz. 11 en 12 (noot); een artikel van Mr. N. P. van den Berg.

In zijn advies [1]) verklaart Van den Bosch dat „het systema van kolonisatie, zoodanig als het was voorgedragen" niet kon slagen en dus niet behoorde te worden ingevoerd.

„Verder noemde hij het „twijfelachtig, langzaam werkend en veel kapitaal vorderende", ongeschikt om de productie van Java genoegzaam op te voeren, ten einde het eiland in staat te stellen om in zijne eigene behoeften te voorzien en aan de verbintenissen ten zijnen behoeve aangegaan, te voldoen.

Dit doel zou men alleen bereiken, door het bestaande stelsel van landrente en het in 1818 door de Commissarissen-Generaal verbeterde volksbestuur te gebruiken tot herstel der voormalige inrigting der „geforceerde kultuur". Het nieuwe stelsel van bestuur had de proef doorstaan en het zou eene dwaling zijn tot het oude en minder volkomene terug te keeren. Evenzoo was het stelsel van landrente, met regtvaardigheid omgeslagen en met billijkheid ingevorderd, zeker te verkiezen boven eene leverantie van rijst in natura, omdat het productiever en regelmatiger is en aan de inlanders een bepaald genot der vruchten van hunnen arbeid verzekert, terwijl het hen tevens van vele bezwarende diensten ontslaat.

Maar men had verzuimd, dit meer klemvol bestuur en de nieuwe wijze van belasting-heffing, „gelijk dat der vroegere Kontingenten", dienstbaar te maken aan de voortbrenging van producten, geschikt voor den Europeeschen handel. Dat zou hij, Van den Bosch, doen, en wel op de volgende wijze.

Van de landrente moest men voortaan eene soort van maat voor den gedwongen landbouw-arbeid maken, in dier voege, dat de planter, voor het gebruik van een rijstveld, waarvan de landrente 15 gulden bedraagt, *in stede daarvan*, zou leveren eenig product 66 dagen arbeids vorderende, en bij de aflevering, even als bij de gedwongen koffiecultuur, eene kleine tegemoetkoming bekomen.

Alle inrigtingen op Java aanwezig, die der „geforceerde kultuur" in de Preanger regentschappen, die der landrente in andere gewesten, zouden blijven bestaan. Hier zou men van den Javaan koffie in betaling zijner belasting kunnen aannemen; daar de belasting in geld doen kwijten, naar gelang het goevernement zou goedvinden te bepalen. Elders zou men, tegen afstand van de landrente, de teelt van katoen, indigoplant en suikerriet kunnen invoeren, en deze in natura doen leveren aan Europeesche fabrikanten in de nabuur-

[1]) Zie het een en ander daaruit aangehaald bij Van Soest, Geschiedenis van het Cultuurstelsel, II, blz. 42—45.

schap, tegen zoodanige vergoeding van dezen aan het goevernement, als men bij onderlinge overeenkomst zou bepalen. Zoo zou, om dit voorstel met een voorbeeld op te helderen, met de inwoners van een welgelegen kampong van 200 huisgezinnen, die jaarlijks drie tot vier duizend gulden landrente betalen, van wege het goevernement kunnen worden overeengekomen over de hoeveelheid indigoplanten, berekend tegen 66 dagen werkens, per huisgezin te leveren. In de onmiddellijke nabuurschap van het dorp, zou men aan een Europeaan den noodigen grond kunnen afstaan om eene indigofabriek op te rigten. De planten zouden aan hem door den Javaan, tegen de gering bedongen betaling, worden geleverd, en de fabrikant zou die voor zijne rekening doen bereiden, onder voorwaarde dat hij eene billijke huur, in natura of in geld, aan het goevernement zou voldoen. Op gelijke wijze zou men kunnen handelen met ieder ander product, hetwelk alvorens te worden afgeleverd, eene nadere bewerking behoeft."

Men heeft zich deze lange aanhaling veroorloofd, omdat het oorspronkelijke plan ten aanzien der cultures van Van den Bosch er duidelijk uit blijkt.

Ook ten aanzien van den handel had hij wijziging van bestaande toestanden op het oog. Om nl. den bloei der Handelmaatschappij te bevorderen wilde hij haar nagenoeg het monopolie van den Indischen handel verzekeren. [1])

Het is bekend dat deze denkbeelden bij Koning Willem I instemming vonden, maar dat de Minister Elout zich daarmede niet kon vereenigen, zoodat hij in den zomer van 1829 aftrad. Van den Bosch ging als Gouverneur-Generaal naar Indië met eene instructie [2]) die aanving met de opdracht na te gaan „welke verdere vereenvoudigingen en bezuinigingen in de onderscheidene takken van de administratie en het justitiewezen kunnen worden ingevoerd, ter verwezenlijking van ons stellig verlangen, dat de inkomsten van de Ned. O. I. bezittingen in gewone tijden, toereiken tot het bekostigen van derzelver geheel bestuur, zonder eenige uitzondering, daaronder ook begrijpende de aflossingen en rentebetalingen der ten behoeve dier bezittingen opgenomen gelden en dat mitsdien geen verdere geldelijke bijstand door het Moederland behoeve verleend te worden dan voor de oorlogskosten voor zoover het ondoenlijk wordt bevonden om ook deze uit de inkomsten in Indië te vinden". (art. 1.)

---

[1]) Van Soest, II, blz. 53.

[2]) Cornets de Groot, Over het beheer onzer Koloniën, blz. 102.

Voorts droeg artikel 15 hem op, te trachten „de ondernemingen der Nederlandsche Handelmaatschappij te begunstigen en, onder Onze nadere goedkeuring, zoodanige overeenkomsten met hare faktorij te Batavia te sluiten, als strekken kunnen, ter bevordering, zoowel van de belangen van het Rijk en deszelfs Indische bezittingen als van het doel, waarmede de Maatschappij is opgericht.

De aandacht verdient voorts nog artikel 11, dat opdraagt na te gaan of niet aan de nijverheid en werkzaamheid onder de Javanen een zoodanige prikkel zou kunnen gegeven worden „dat de bevolking van Java voor den uitvoer naar Europa eene hoeveelheid producten verschaffe, bedragende naar den tegenwoordigen stand der prijzen ten minste *vijf guldens* per hoofd, zijnde dit nagenoeg wat thans de bevolking der Preanger Landen voor dien uitvoer aankweekt".

Het ligt niet in de bedoeling de invoering en de geleidelijke uitbreiding van het cultuurstelsel na te gaan; slechts zij na het bovenstaande de aandacht gevestigd op het groote verschil tusschen de theorie en de daarop gevolgde practijk. In hetgeen boven uit het advies van Van den Bosch van 6 Maart 1829 over de hoofdtrekken van het nieuwe stelsel werd medegedeeld valt de bedoeling af te leiden om de landrente *te vervangen* door dat stelsel en derhalve bij de invoering daarvan te doen vervallen.

En in de Memorie van Januari 1834, die Van den Bosch bij zijn vertrek uit Java als instructie aan zijn opvolger, den Gouverneur-Generaal ad interim J. C. Baud achterliet, leest men o. a. dat als beginsel werd aangenomen: „dat eene dessa, welke het een vijfde harer rijstvelden afzonderde voor de teelt van een gewas voor de markt van Europa geschikt, niet meer arbeid vorderende dan de rijstcultuur, van het betalen der landrente zou zijn verschoond; dat die dessa bovendien zou genieten de meerdere voordeelen die het produkt bij taxatie blijken zou te zullen opleveren, dan het bedrag der verschuldigde landrenten" enz.

De werkelijkheid was echter dat de landrente niet vervangen werd door de dwangcultuur, maar naast deze met eene enkele uitzondering in haar volle zwaarte behouden bleef.

Treffend is ook dat Van den Bosch, in eene nota van 8 Maart 1831 [1]), geschreven naar aanleiding van de door het lid van den Raad van Indië Mr. P. Merkus tegen zijne maatregelen geopperde bezwaren, deed uitkomen dat de Javaan, *voor zoover hij dit zelf*

---

[1]) Van Soest, t. a. p. II, blz. 97.

verkoos, door de teelt van voortbrengselen geschikt voor de Europeesche markt, zich van de hem drukkende landrente zou kunnen ontslaan. Deze uiting maakt een zonderlingen indruk tegenover den dwang, waarmede het cultuurstelsel steeds is uitgeoefend.

Ofschoon het nieuwe stelsel niet overal gunstige resultaten opleverde (zoo leverde de cultuur van kaneel, thee en tabak verlies op), begonnen, nu de Java-oorlog geëindigd was en in Indië alle uitgaven zooveel mogelijk vermeden werden [1]), de remises al in 1831 te vloeien. Volgens eene mededeeling van den Minister van Koloniën aan de Staten-Generaal, te vinden bij De Waal (Nederlandsch-Indië in de St. Gen., Dl. II, blz. 86) was er in de jaren 1831 t/m 1834 meer dan 16 millioen aan remises uit Indië ontvangen.

Gelijk boven medegedeeld werd, verlangde het opperbestuur, bij de benoeming van Van den Bosch tot Gouverneur-Generaal, niet meer dan dat Indië — tenzij in zeer buitengewone gevallen — geen lastpost meer voor het moederland wezen zou; maar de Belgische opstand, de afscheiding van de Zuidelijke gewesten, het tot 1839 volgehouden „stelsel van volharding" deden weldra de eischen hooger stellen.

Vooral nadat Van den Bosch in 1834 als Minister van Koloniën was opgetreden, werden de eischen tot het uiterste opgedreven.

De verplichte remises werden voor 1834, 1835, 1836, 1837 en 1838 bij Koninklijk besluit resp. gesteld op 10, 12, 18, 22 en 25 millioen — maar bovendien nam hij de consignatie-contracten met de Nederlandsche Handelmaatschappij te baat, om voorschotten

---

[1]) Een sterk bewijs, hoe destijds *alles* ondergeschikt werd gemaakt aan het verlangen om uitgaven te vermijden, vindt men wel in onze houding ten opzichte van Palembang.

Eene colonne van 75 man onder kapitein A. H. van Gehren marcheerde in October 1831 naar Labat. Vijandelijkheden werden niet verwacht, maar toen de troep onderweg rustte, werd hij van alle zijden overvallen. *Allen* kwamen om het leven, behalve de officier van gezondheid (later generaal, chef van den Geneesk. dienst) G. Wassink en één Europeesch soldaat.

Toen het bestuur bericht ontving van den tragischen dood van Van Gehren en de zijnen ... deed het *niets*, en twintig jaren later was het Goemaische hoofd, dat den verraderlijken aanval had bestuurd, nog in functie.

Een ander bewijs levert het gebeurde met den assistent-resident (later vice-president van den Raad van Indië) P. J. B. de Perez te Kaban. Zie Lange, het N. O. I. leger ter Westkust van Sumatra, 2de druk, blz. 86 en vgg. Het hoofd van bestuur eene maand lang door eene vijandelijke macht ingesloten, een hem nagezonden detachement van 13 man overvallen (9 gesneuveld, 4 gevlucht) .... Er werd *niets* gedaan om onze vijanden te bestraffen voor den aangedanen hoon.

van die Maatschappij te verkrijgen. Dit geschiedde aanvankelijk tegen dekking van producten en geleidelijke aflossing bij verkoop daarvan, doch sedert 1834 werden voortdurend grootere voorschotten verlangd, die de waarde der geconsigneerde producten belangrijk overtroffen, zoodat de Maatschappij zelf geld moest opnemen en ten slotte aflossing verlangde.

Dit drong Van den Bosch in 1839, toen de schuld onder ultimo December van dat jaar op 39 millioen werd geraamd — waartegenover restanten uit den oogst van 1838 en de geheele oogst van 1839 waren verpand — tot zijn voorstel om eene leening van 56 millioen ten laste der overzeesche bezittingen aan te gaan. Het is bekend dat dit voorstel door de Tweede Kamer werd verworpen, hetgeen Van den Bosch tot aftreden noopte.

Alvorens na te gaan wat het gevolg daarvan voor de Indische financiën is geweest, valt nog op enkele maatregelen tijdens zijn bestuur te wijzen, welke op die financiën hun invloed hebben doen gelden.

Vooreerst wordt hier gedoeld op de overmatige uitgifte van duiten [1]. Reeds vóór 1830 was te veel koper in omloop gebracht en werd de officieele verhouding van de koperen pasmunt tot de zilveren munt willekeurig bepaald. Tot 1825 stond de zilveren gulden gelijk aan 120 duiten. In dat jaar werd bepaald dat hij niet meer dan 100 duiten zou gelden en die verhouding hield nog stand toen de agio op het koper steeg tot 33 %. In 1830 verdrong het meer en meer het zilver en het bankpapier.

Onder het bestuur van Van den Bosch, als Gouverneur-Generaal en als Minister — en nog daarna — ging het Gouvernement voort met Java met duiten te overstroomen.

Van 1833 tot en met 1842 had het voor 27 millioen gulden aan koper uitgegeven, waarop een „winst" van 15 millioen — of volgens andere opgaven van 11 millioen — zou zijn behaald. Geen wonder als men bedenkt dat voor een gulden zilver, intrinsiek waard 320 duiten, 100 duiten werd uitgegeven. Deze maatregelen werkten ook den invoer van valsche duiten zeer in de hand. Er is berekend, dat in 1842 voor 7¾ millioen aan koperen duiten meer in omloop was dan door het gouvernement was uitgegeven.

In de tweede plaats moet nog melding gemaakt worden van de tijdens het bewind van Van den Bosch tot stand gekomen wetten van 1836, '37 en '38, waarbij een schuld tot een totaal

---

[1]) Van Soest, t. a. p. II, blz. 202.

van 236 millioen ten laste der Overzeesche bezittingen werd „daargesteld" [1]).

Bij Koninklijke boodschap van 2 Maart 1836 diende de Regeering vier wetsontwerpen in, waarvan twee strekten om „de hulpbronnen van 's Rijks overzeesche bezittingen meer geregeld ter tegemoetkoming aan de behoeften van het Moederland te doen bijdragen".

Bij het eerste werd voorgesteld die bezittingen te belasten:

1°. met een schuld van 140 millioen gulden [2]), „als teruggave op de bezwaren, vroeger voor die bezittingen gedragen": hiermede werd blijkens een nadere verklaring van de regeering [3]), bedoeld de van de O. I. Compagnie overgenomen schulden en de bedragen daarna tot de leeningen van 1826—1828 door het Moederland voor de O. I. Koloniën uitgegeven;

2°. met een schuld van 55 millioen ten einde af te lossen de nog bij het Amortisatie-syndicaat overgebleven schuld voortvloeiende uit de wetten van 1826—1828 en om de Kolonie te belasten met de betaling van het zoogenaamde Belgische aandeel van de rentebetaling der Nationale Schuld over de jaren 1834 en 1835.

Volgens het tweede Ontwerp zou Indië belast worden met diezelfde rentebetaling over 1836 ad *f* 8.400.000.

In den loop der gedachtenwisseling werden de bedragen van *f* 55 millioen, en *f* 8.400.000 gewijzigd in *f* 51, — en *f* 9.000.000, zoodat bij de wetten van 24 April 1836 (Stbl. Nos. 11 en 12) Indië belast werd met een schuld van 140 + 51 + 9 = 200 millioen.

Van die schuld werd volgens de wet van 11 Maart 1837 (Stbl. No. 9) 30 millioen ad 4 % vervangen door 24 millioen schuldbekentenissen, genaamd losrenten ad 5 % (waardoor het bedrag der te betalen rente gelijk bleef), terwijl bij eene wet van denzelfden datum (Stbl. No. 10) en de wetten van 27 Maart 1838 (Stbl. No. 9) en van 22 December 1838 (Stbl. No. 50) het Belgisch aandeel der rentebetaling van de Nationale Schuld respectievelijk over de jaren 1837, 1838 en 1839 ten laste van Indië werd gebracht [4]).

De laatstgenoemde wet bepaalde zich niet daartoe; er was eene aanvulling der middelen noodig ten behoeve der departementen van

[1]) De Waal, t. a. p. II, blz. 100.

[2]) Deze som zou in de boeken en registers in Indië worden ingeschreven als eene wettige schuld, met het vereischte verband en hypotheek, gevestigd op alle de territoriale en andere bezittingen en inkomsten van den Staat in Oost-Indië.

[3]) De Waal, blz. 127.

[4]) De Waal, t. a. p. blz. 165; 173.

Marine en Oorlog tot een bedrag van meer dan 10 millioen en de gelden tot het doen van die verstrekkingen wilde de Regeering ook vinden uit de geldmiddelen der Overzeesche bezittingen, weshalve deze bij die wet belast werden met een bedrag van 19 millioen.

Laat men de wet van 11 Maart 1837 (No. 9), die niets anders dan eene conversie op het oog had, buiten beschouwing, dan blijkt uit het bovenstaande dat Indië belast werd met een schuld van 236 millioen, rentende *f* 9.800.000 nl.:

Wetten:	Kapitalen:	rente:	rentebedrag:
24 April 1836 (Stbl. no. 11)	*f* 140.000.000	4 pCt.	*f* 5.600.000
Ibid.	„ 51.000.000	4 „	„ 2.040.000
Id. (Stbl. no. 12)	„ 9.000.000	4 „	„ 360.000
11 Maart 1837 (Stbl. no. 10)	„ 8.500.000	5 „	„ 425.000
27 Maart 1838 (Stbl. no. 9)	„ 8.500.000	5 „	„ 425.000
22 Dec. 1838 (Stbl. no. 50)	„ 19.000.000	5 „	„ 950.000
	f 236.000.000		*f* 9.800.000

Beschouwen wij de wording van die schuld nader, dan verdient het de aandacht dat het belasten met sommige bedragen geschiedde onder verplichting van teruggaaf met rente. Dit geldt vooreerst de genoemde sommen van 9 millioen, *f* 8.500.000, *f* 8.500.000 en *f* 8.400.000 van de in de laatste plaats genoemde 19 millioen.

Te dien aanzien luidt het nl. in art. 2 van de wetten in Stbl. 1836 No. 12, 1837 No. 10, 1838 No. 9 en art. 3 van de wet in Stbl. 1838 No. 50:

„Deze bijdragen zullen plaats hebben bij wijze van leening, om later met de renten, sedert het doen van die leeningen verschenen, welke renten echter nimmer vijf ten honderd zullen kunnen te boven gaan, aan de geldmiddelen der overzeesche bezittingen te worden teruggegeven."

Verder werd die verplichting van teruggaaf erkend ten aanzien van een bedrag van *f* 16.800.000 van de 51 millioen, in de wet van Stbl. 1836 No. 11 genoemd, zijnde (zie art. 4, 2° van die wet) „de vordering wegens voorschotten door het Amortisatie-syndicaat aan het Rijk gedaan tot verzekering van de volle rentebetaling der Nationale Schuld."

Hieruit volgt, zooals ook de regeering in de Memorie van Antwoord aan de Tweede Kamer betreffende die wet mededeelde, [1]) dat

---

[1]) De Waal, t. a. p. II, blz. 131.

Indië die aanspraak op teruggaaf tegenover het Rijk van het Amortisatie-syndicaat overnam. Intusschen heeft nooit teruggaaf aan — of in den tijd der Indische baten verrekening met — de Indische geldmiddelen plaats gehad. Te verwonderen is dat niet, omdat eenvoudig jaren lang alles, wat Indië aan financieele overschotten opleverde, door Nederland werd genoten en dus eene verrekening absoluut geen practisch resultaat zou hebben opgeleverd, daar in geval van verrekening, hetgeen als bijdrage werd genoten, eenvoudig meer zou hebben bedragen. Verder bedenke men dat de hoofdsommen, die heeten van Indië te zijn geleend, feitelijk niet door Indië zijn opgebracht, maar uit leeningen zijn gevonden. Anders is het met de rente gesteld. Die maakte deel uit van den rentepost van *f* 9.800.000 en dat bedrag is onder die benaming jaren lang door Indië betaald. Die post is, afzonderlijk, voor het eerst uitgetrokken op de remiserekening van 1842 en sedert als afzonderlijke post gehandhaafd tot 1865. Op de Nederlandsche Middelenwet verscheen hij tot het volle bedrag van *f* 9.800.000 eerst in 1847, nl. in de wet van 9 Aug. 1847, Stbl. No. 54, houdende vaststelling van de middelen om in de uitgaven van 1848 en 1849 te voorzien, [1]) echter niet samengesteld als boven werd aangegeven, maar gesplitst als volgt:

a. Renten van het kapitaal vermeld in artt. 1 en 2 der wet van 24 April 1836 (Stbl. No. 11) groot *f* 140.000.000 à 4 ten honderd	*f* 5.600.000
b. Renten van het kapitaal, nog groot *f* 22.500.000 à 4 ten honderd vermeld in art. 4 dezelfde wet .	„ 900.000
c. Renten op schulden, regtstreeks geloopen hebbende ten laste van 's Rijks overzeesche bezittingen, welke in de schuldverwisseling of aflossing, volgens de wet van 25 Juni 1844 (Stbl. No. 28) zijn begrepen, en alzoo voorkomen onder het IXe hoofdstuk A van de begrooting der Staatsuitgaven.	„ 3.300.000
Totaal	*f* 9.800.000

De post sub *c* — een rente wegens een schuld, die ten laste der bezittingen *geloopen heeft* — maakt eene zonderlinge vertooning.

Ter verklaring hiervan diene dat van de schuld, die op 1 Januari 1844 ten laste der Oost-Indische bezittingen was uitgegeven, nl.

[1]) Zie o. a. Van den Berg, Debet en Credit, blz. 31, die in blz. 30—42 veel wetenswaardigs van den rentepost mededeelt.

64 millioen ad 5 pCt. en 2½ millioen ad 4 pCt., in 1844 een deel uit de leening Van Hall is afgelost, een deel in de Nederlandsche 3 en 4 pCt. Staatsschuld is opgelost en een derde deel is geconverteerd in nieuwe Oost-Indische schuld, die daarna geleidelijk is geamortiseerd en waarvan het restant werd afgelost ingevolge de wet van 5 Juli 1863 (Stbl. No. 114).

De rentepost kwam het laatst voor op de Middelenwet voor 1864, nadat reeds herhaaldelijk in de Tweede Kamer was betoogd, dat hij eene fictie was.

En inderdaad, dat was hij om meer dan één reden. Vooreerst omdat er geen redelijk motief was om de Kolonie met die schuld te belasten. Hoogstens kan men de schuld ad *f* 140 millioen verdedigen, omdat zij min of meer kon geacht worden te staan tegenover uitgaven, die het Moederland sedert het te niet gaan der Oost-Indische Compagnie tot de wetten van 1826—1828 voor Indië had uitgegeven. De andere posten berusten geheel op willekeur.

In de tweede plaats was de schuld eene fictie omdat terzelfder tijd, dat zij gehandhaafd werd, de financiën van Moederland en Koloniën verkondigd werden één te zijn en zooals wij boven zagen, een deel der zoogenaamde Oost-Indische schuld werd afgelost uit de leening-Van Hall.

En eindelijk had het berekenen van een afzonderlijken rentepost — evenmin als de verplichting tot teruggaaf van sommige posten — redelijken zin, omdat toch de Indische batige saldo's door Nederland werden genoten.

Zooals uit het bovenstaande blijkt, is in de materie van den rentepost de logica meermalen zoek geraakt.

Gaan wij thans na, hoe het met de schuld aan de Nederlandsche Handelmaatschappij ging na het aftreden van Van den Bosch.

De minister Baud, die Van den Bosch opvolgde, moest na de verwerping van diens leeningsontwerp een schikking met die Maatschappij zoeken over de afdoening dier schuld en hij vond die in het in 1840 gesloten kapitalisatiecontract, waarbij eene termijnsgewijze kwijting werd overeengekomen, die de schuld in 1849 geheel zou hebben afgelost. Baud karaktiseerde dat contract als „eene verdeeling over de opbrengst van meerdere Indische oogsten van een hypotheek die, volgens vroegere aangegane contracten slechts op een of twee oogsten kleefde [1]). De schuld werd, onder

[1]) De Waal, t. a. p. III, blz. 283.

ultimo December 1839, gekapitaliseerd op 39 millioen; er zou in Indië eene obligatie en akte van verband worden opgemaakt en die akte zou in de notulen van het Gerechtshof worden ingeschreven.

Dit contract werd gewijzigd door een in 1841 aangegane overeenkomst, ten einde in de daaropvolgende jaren „eene vermeerdering van beschikbare middelen te verkrijgen". Volgens die wijziging zou o. a. minder rente betaald worden en de afdoening langer duren, daar de schuld in 1849 niet geheel zou gekweten zijn, maar een restant van ± 10 millioen zou overblijven, waarvoor dienen zou het op 1 Januari 1850 nog ongerealiseerd gedeelte van den oogst der gouvernementsprodukten van 1848. Opmerking verdient dat die twee contracten bekrachtigd werden bij de wet van 10 Juli 1842 (Stbl. No. 22), waartoe de leden der Tweede Kamer Tromp, Bruce en Luzac het initiatief hadden genomen, daar de Minister Baud er niet toe te bewegen was voor deze „koloniale aangelegenheid" de medewerking der Staten-Generaal te vragen.

Intusschen is aan die overeenkomsten slechts gedeeltelijk uitvoering gegeven, tengevolge van de gebeurtenissen van 1844. De Regeering achtte toen de onmiddellijke gedeeltelijke afdoening van de schuld aan de Nederlandsche Handelmaatschappij gewenscht tot herstel van den geldelijken toestand des Rijks, opdat de schatkist in de gelegenheid zou zijn zooveel meer te genieten van de opbrengst der Oost-Indische bezittingen.

Vandaar de wet van 6 Maart 1844 (Stbl. No. 15), waarbij bepaald werd dat van de nog resteerende schuld van ± 32 millioen, ongeveer 22 millioen zou worden gekweten, welk bedrag uit de leening-Van Hall werd voldaan ingevolge de wet van 23 November 1844 (Stbl. No. 58).

De vraag rijst, waarom in 1844 niet het *volle* bedrag aan de Nederlandsche Handelmaatschappij werd afbetaald. Diezelfde vraag werd ook in 1849, toen eene nieuwe overeenkomst met de N. H. Mij. bekrachtiging noodig had, door sommige leden van de Tweede Kamer gedaan [1], nadat andere leden hadden verklaard „dat dit niet bepaaldelijk was voortgesproten uit gemis aan genoegzame middelen van de zijde van den Staat."

Daarop antwoordde de Regeering o. m.: „Die inlichtingen zijn gegeven in comité-generaal van den 20sten Mei 1843 bij gelegenheid van het wetsontwerp tot regeling van 's Rijks openbare schuld.

---

[1]) Bijlagen St. Gen. 1848—'49, blz. 221; 256.

Men meent zich tot eene verwijzing van het deswege aangeteekende te kunnen bepalen. Meerdere inlichtingen ten deze zouden op dezelfde wijze als in 1843 moeten worden gegeven, wanneer zij mochten worden gevorderd." [1])

Het is steller dezer nota onbekend, welke inlichtingen in het comité-generaal zijn gegeven.

Het kan intusschen van belang zijn hier op te nemen wat de heer G. H. van Soest in het derde deel (blz. 90) van zijne „Geschiedenis van het Cultuurstelsel" daarover vermeldt, zonder echter zijn bron te noemen.

Volgens hem wilde Baud „de schuld van 10 millioen bij de Handelmaatschappij om staatkundige redenen behouden hebben. Hij waande dat Engeland, tegen het konsignatiestelsel opgezet, het alleen eerbiedigde, omdat het gegrond was op verbintenissen jegens derden. Hij meende dat het zich onthield de konsignatie der Indische producten naar Nederland uit te krijten als een inbreuk op de toegezegde handelsvrijheid omdat de konsignatie niet vrijwillig, maar verplicht en een onvermijdelijk gevolg was van bestaande geldelijke verpligtingen, aan welke de Nederlandsche regeering zich niet kon onttrekken. Om het konsignatie-stelsel langer te kunnen behouden, moest men volgens Baud, het blijven schragen door overeenkomsten waarvan schuld de grondslag was; om het tegenover den vreemdeling te kunnen verdedigen, moest men zorgen dat de argumenten van den schuldenaar, die aan zijne verbintenissen moet voldoen, steeds voorhanden waren".

Boven werd reeds vermeld, dat in 1849 eene nieuwe overeenkomst met de Nederlandsche Handelmaatschappij werd aangegaan. In overweging werd genomen dat de oude contracten met 31 December 1849 zouden ophouden te werken en daarom werd bij de wet van 14 September 1849 (Stbl. No. 42) bekrachtigd eene overeenkomst, waarbij o. a. bepaald werd dat behoudens force majeure, de *f* 10

---

[1]) Bij de beraadslaging kwam de heer Nedermeijer van Rosenthal er op terug. (Vergadering van 5 Sept. 1849). De Min. van Kol. verklaarde zich bereid de gedane vraag onmiddellijk te beantwoorden, doch in comité-generaal, weshalve de Voorzitter de openbare vergadering in een comité-generaal veranderde. Zie Tydeman, *de N. H. Mij.* p. 309. Tydeman voegt hieraan toe: De ware reden waarom de geheele afbetaling niet heeft plaats gehad, is nooit uitgelekt. Toespelingen in verschillende zittingen der Tweede Kamer gemaakt doen ons vermoeden, dat die restant-schuld aan de N. H. M. ten waarborg moest strekken dat het Gouvernement zou blijven konsigneeren.

millioen niet vóór 31 December 1874 zouden opgevorderd mogen worden. In die overeenkomst kwam in 1853 eene wijziging bij eene nadere overeenkomst (Wet van 22 December 1853, Stbl. No. 129).

Tengevolge der genoemde overeenkomsten werd over de 10 millioen uit de Indische middelen betaald van 1845 t/m 1849 $4^1/_2$ %: van 1850 t/m 1853 4 %: en van 1854 t/m 1872 $3^1/_2$ %, terwijl die middelen bij de Indische begrooting voor 1873 met de afdoening van de hoofdsom belast werden.

In verband daarmede heeft de vraag: Waren die 10 millioen Nederlandsche of Indische schuld? vele pennen in beweging gebracht.

De ondergeteekende meent dat zij in eerstgenoemden zin beantwoord moet worden, dat hier van Nederlandsche schuld sprake is. Om dat aan te toonen, is het noodig den oorsprong van de schuld na te gaan. Toen Van den Bosch in 1839 het ontwerp indiende betreffende de leening van 56 millioen, — waarvan, zooals boven bleek, een schuld van 39 millioen aan de Nederlandsche Handelmaatschappij deel uitmaakte — luidde de considerans van dat ontwerp „dat de middelen behooren te worden aangewezen tot teruggave der voorschotten, welke gestrekt hebben om de koloniale administratie hier te lande in staat te stellen tot kwijting der geldelijke verpligtingen, aan dezelve onder buitengewone omstandigheden opgelegd, *in het belang van 's Rijks schatkist*" [1]).

En in de geheime inlichtingen, die aan de Staten-Generaal werden verstrekt, schreef hij o. a. [2]):

„Wat men ook omtrent zoodanige toedragt van zaken zou willen aanmerken, zij is het onvermijdelijk gevolg geweest *van den drang der omstandigheden en van de buitengewone uitgaven, waartoe het rijk, uit dien hoofde, is verpligt geweest* en welke op geene andere, althans doelmatige wijze, konden gekweten worden".

Wij zagen reeds dat ter zake der afdoening van de schuld aan de N. H. Mij. eene schikking getroffen werd in den vorm der kapitalisatie-contracten en het was bij de beraadslagingen over het wetsontwerp tot bekrachtiging daarvan, dat Baud betoogde, dat van de schuld slechts 7 millioen voor het Rijk en 32 millioen voor koloniale doeleinden hebben gediend.

Hij zeide nl. dat „de rekening met de N. H. Mij. op 31 December 1838 sloot met een nadeelig saldo voor het Departement van Koloniën van $35^1/_2$ millioen. De producten in 1839 verkocht, brachten

---

[1]) De Waal, N. I. in de St. Gen., II, blz. 183.

[2]) Van Deventer, Landelijk Stelsel, III, blz. 43.

ruim $27\frac{1}{2}$ millioen op; er bleef dus, na die verkoopingen, van de vroegere schuld omstreeks 8 millioen onverrekend. Berekeningen hebben aangetoond, dat van de bij het Departement ontvangen gelden omstreeks 60 % voor zuiver koloniale uitgaven en 40 % ten behoeve van het Moederland zijn aangewend, waarom men kan aannemen, dat van het onverrekend bedrag ad 8 millioen hoogstens 3 millioen voor rekening van Nederland zijn uitgegeven. In 1839 werden bij de N. H. Mij. nieuwe schulden aangegaan, waarvan ruim 13 millioen voor bijdragen aan de Nederlandsche schatkist en ruim 10 millioen voor koloniale uitgaven, waardoor op 31 Dec. 1839 de schuld van 8 millioen weer tot ruim 31 millioen was geklommen. Onder dien post van ruim 31 millioen was echter *f* 9.800.000 voor rentebetaling der O. I. schuld begrepen, en deze rentebetaling zou derhalve mede onder de Indische lasten kunnen worden gerangschikt. Behalve het saldo van 31 millioen was men nog in Indië, voor zuiver koloniale voorschotten en leverantiën, schuldig ongeveer 8 millioen."

Zoo kwam Baud er toe te beweren, dat van de 39 millioen slechts 7 millioen voor het Rijk hadden gediend.

Er valt echter tegen zijne redeneering het een en ander aan te voeren.

Vooreerst moet die verdeeling in 60 en 40 pct. niet op het saldo van ultimo Dec. 1838 worden toegepast, maar op het totaal der tot ultimo Dec. 1839 van de N. H. Mij. ontvangen gelden en verder zijn de cijfers 60 en 40 niet juist. In het geheel was van de N. H. Mij. als voorschot ontvangen in de jaren 1834—'39 101 millioen[1]; daarvan werd circa 70 millioen ten behoeve van het Moederland uitbetaald, nl.: rechtstreeks aan de schatkist:

In 1834	*f* 7.200.000
„ 1835	„ 9.283.896
„ 1836	„ 13.910.470
„ 1837	„ 13.000.000
„ 1838	„ 10.743.580
„ 1839	„ 13.449.584
	f 67.587.530

[1]) De Waal, t. a. p., III, blz. 54—55, nl.:

In 1834	*f* 12.000.000
„ 1835	„ 12.000.000
„ 1836	„ 18.330.470
„ 1837	„ 19.469.530
„ 1838	„ 22.362.615
„ 1839	„ 16.837.385
Totaal	*f* 101.000.000

Aan de Maatschappij van Weldadigheid:

In 1834	*f*	97.000
„ 1835	„	217.960
„ 1836	„	500.000
„ 1837	„	380.000
„ 1838	„	520.000
„ 1839	„	481.721
	f	2.196.681

Wegens huur der stoomslepers op de Waal en boven Lobith:

In 1835	*f*	319
„ 1836	„	66.922
„ 1337	„	55.059
„ 1838	„	47.858
„ 1839	„	134.781
	f	304.939

er bleven dus 31 millioen voor koloniale uitgaven over.

Daar staat tegenover, dat van de 101 millioen ten slotte 39 millioen ongedekt bleef, zoodat blijkbaar de opbrengst der producten in 1834—'39 62 millioen bedroeg.

Het batig slot bedroeg derhalve 62 millioen — 31 = 31 millioen. Ten behoeve van het Moederland was over 70 millioen beschikt, derhalve was de ongedekte 39 millioen in haren oorsprong *Nederlandsche* Schuld. Doch men heeft haar tot Indische schuld *verklaard*, eerst door de kapitalisatiecontracten en na 1844 (toen echter een groot deel uit Nederlandsche middelen was afgelost) door Indië te belasten met de rente en de aflossing van de resteerende 10 millioen.

Ook in de jaren 1867 en 1868 kwam de vraag: Nederlandsche of Indische schuld? ter sprake.

In het Voorloopig Verslag der Tweede Kamer blz. 10 betreffende de Indische begrooting voor 1868 leest men:

„*Rente van het doorloopend voorschot der Nederlandsche Handelmaatschappij.* Wat, vroeg men, heeft de schuld van 10 millioen aan de Handelmaatschappij of liever de rente daarvan met de producten te doen? Het is eene gewone staatsschuld, die eigenlijk op het hoofdstuk *Nationale Schuld* der Staatsbegrooting tehuis behoorde.

Men antwoordde, dat dan toch de overeenkomst van 1853, die deze 10 millioen voorstelt als voorgeschoten op de steeds in handen van dat lichaam aanwezige gouvernementsproducten, tot de uittrek-

king der rente op dit onderdeel [1]) der Indische begrooting aanleiding geeft."

De Minister van Koloniën Hasselman antwoordde (Memorie van Antwoord, blz. 15):

„De verdere omschrijving van dit onderwerp geeft het begeerde antwoord. Het is een voorschot op de *producten*, welke de Handelmaatschappij in commissie zijn gegeven. Men moge hier te doen hebben met een Staatsschuld, het is toch een geheel bijzondere Staatsschuld, die met de inkomsten uit de Indische producten ten nauwste is verbonden en waarvan trouwens de rente altijd ten laste der koloniale geldmiddelen is gekweten."

Zijn opvolger De Waal bracht in de begrooting van 1869 den post der aan de N. H. Mij. te betalen rente van Afd. IV in Hoofdstuk I over naar Afd. IX, zijnde „Bijdragen van Nederlandsch-Indië aan de Rijksmiddelen", ter toelichting waarvan de volgende mededeeling strekte: „Deze post maakte in 1868 een onderdeel uit der IVde Afd. Daar deze schuld niet ten behoeve van de Kolonie in stand wordt of is gehouden, kan zij op de Indische begrooting niet anders dan onder de tegenwoordige afdeeling verschijnen."

Bij de Indische begrooting vóor 1873 stelde de Minister Fransen van de Putte de aflossing der 10 millioen voor (Zie Nota van Wijziging Gedr. Stukken No. 32 b). In de toelichting [2]) wordt de quaestie „Nederlandsche of Indische Schuld" niet aangeroerd. Er wordt alleen betoogd, dat het voorschot als waarborg voor de waarde der gouvernementsproducten, die de N. H. Mij. tijdelijk in bewaring heeft, niet meer noodig is.

In het Verslag der Tweede Kamer is eene vrij lange beschouwing aan de aflossing gewijd, zonder echter het betoog te bevatten dat zij niet uit de Indische middelen zou mogen geschieden. Bij de discussiën werd evenmin uit dat oogpunt oppositie gevoerd, maar wel wees de oud-Minister van Financiën Blussé er op, dat de rentepost nooit op de Indische begrooting had moeten staan.

Met het bovenstaande hebben wij reeds melding gemaakt van eenige belangrijke gebeurtenissen voor de Indische financiën gedurende

---

[1]) De post kwam destijds voor op Afd. IV, Binnenlandsch Bestuur, van het 1ste Hoofdstuk en luidde: *Rente van het doorloopend voorschot der Nederlandsche Handelmaatschappij op de haar in commissie gegeven producten.*

[2]) Wel zeide de Minister in de Eerste Kamer (Handel. 1872/73, blz. 57) o.a.: Sedert jaren heb ik op de aflossing van dezen post aangedrongen, onverschillig of het eene Nederlandsche of Indische Schuld is enz.

de veertiger jaren. Die jaren behooren nog tot de periode, waarin het verkrijgen van Indische baten op de spits werd gedreven. Dit blijkt o. a. uit artikelen 1 en 2 van de suppletoire punten van Instructie, die in 1842 voor den Gouverneur-Generaal werden vastgesteld. Artikel 1 luidde:

De G. G. zal, in overeenstemming met de inzigten van het Opperbestuur in het Moederland, de geldelijke maatregelen en schikkingen van hetzelve, met al zijnen invloed ondersteunen en zal, door gepaste middelen, medewerken tot gestadige vermeerdering van het beschikbaar voordeelig slot ten behoeve van het Moederland. Hij zal de beraamde schikkingen stiptelijk naleven, onverminderd zijne bevoegdheid om daartegen bedenkingen in te leveren.

Artikel 2 betrof vermeerdering van uitgaven en luidde:

Hij zal de voorstellen der administreerende Departementen en ambtenaren, strekkende tot vermeerdering der uitgaven, zoo dezelve op geen onvermijdelijke noodzakelijkheid steunen, beschouwen als onvatbaar voor inwilliging of ondersteuning.

Dit laatste artikel bestendigde reeds uitgevaardigde bevelen van het Opperbestuur, ofschoon Baud zich slechts noode daarmede kon vereenigen, zooals blijkt uit een geval dat zich in 1841/42 voordeed [1]). Naar aanleiding van de wenschelijkheid om eenige misbruiken af te schaffen, wees de waarnemend Gouverneur-Generaal Merkus in 1841 den Minister er op, dat daartoe strekkende maatregelen werden verlamd en zelfs onmogelijk gemaakt, door de uiterst beperkende voorschriften omtrent 's Lands gelden, nl. „dat geen uitgaven mogen worden gedaan, die niet in den strikten zin onvermijdelijk zijn, terwijl billijkheid en doeltreffendheid daartoe geen aanleiding mogen geven." Hij vroeg daarom „meerdere ruimte in de beschikking over 's lands gelden."

De Minister echter willigde dat verzoek niet in. Hij antwoordde o. a.:

„De boog is hier te lande bij voortduring sterk gespannen. Ik kan en mag niet adviseeren tot het verlaten van een stelsel, welks strekking is: om ruime bijdragen uit de Koloniale geldmiddelen te verzekeren en te verhoeden dat die boog kome te barsten .... Het gerief van eenige Heeren Kontroleurs behoort geen aanleiding te kunnen geven tot de verlating van het eenige stelsel, waardoor Java blijven kan de kurk waarop Nederland drijft".

Het is bekend dat Dr. W. R. baron Van Hoëvell onder de eersten behoort, die in de Tweede Kamer tegen deze practijk te velde trok.

---

[1]) Van Deventer, Het Landelijk Stelsel, III, blz. 122—123.

Reeds kort na zijn optreden aldaar voegde hij — om te voldoen aan het verzoek van eenige leden — bij het Verslag van de Commissie van Rapporteurs betreffende de begrooting van de Staatsuitgaven over 1850 eene nota [1]), waarin hij de noodzakelijkheid betoogde „om het *vermoedelijk* overschot voor 's Rijks Schatkist van de koloniale inkomsten niet onder de gewone middelen tot dekking der Staats-uitgaven op te nemen, maar het *werkelijk* batig slot, en dat zoo mogelijk tot amortisatie der schuld aan te wenden, of, wanneer daartoe geen gelegenheid bestaat, het slechts tot dekking der jaarlijksche uitgaven van den Staat te bestemmen nadat die *werkelijke* baten zullen zijn gekonstateerd".

Dit verdedigde hij daarmede „dat in de laatste jaren de belangrijkste verbeteringen in Indië, die niet alleen op zich zelve hoogst noodzakelijk zijn, maar ook in den vervolge groote geldelijke voordeelen aan den Staat beloven, worden nagelaten, omdat het eenmaal op de begrooting geraamde batig slot niet zou verkregen worden, indien men de voor zulke verbeteringen vereischte sommen daarvoor besteedde."

In de discussiën gaf de Minister van Financiën toe „dat van de Koloniën wel wat veel gevergd wordt, en dat het wenschelijk ware dat een deel van het koloniaal batig slot tot nuttige uitgaven in de Koloniën zelve aangewend kon worden", maar de Minister van Koloniën beweerde „dat het cijfer, op de raming der middelen gebracht voor koloniale bijdrage, niet is een vastgesteld cijfer, en dat met verkrijging van dat cijfer de Koloniën niet worden uitgeput en aan de belangen van de Nederlandsche schatkist opgeofferd."

Dat intusschen ook Van Hoëvell niet tegen het stelsel van batige sloten op zichzelf was, bleek o. a. bij de behandeling van het regeeringsreglement [2]). Hij hield toen eene rede om te veroordeelen het stelsel der regeering om het behoud van de materieele voordeelen voor het Moederland tot hoofddoel te stellen en alle belangen van Indië daarbij achter te stellen. Het bleek dat zijne bedoeling niet goed begrepen werd, om welke reden hij den volgenden dag zijne zienswijze nader uiteenzette als volgt: „Ik heb u gisteren duidelijk te kennen gegeven, hoe ook ik verlang dat de Koloniën bijdragen leveren voor het Moederland; maar het is mij niet hetzelfde langs welken weg. Ik maak er geen grief van dat de Koloniën

---

[1]) Van Hoëvell, Parlementaire Redevoeringen, I, blz. 25; 27; 28; 30.

[2]) Handel. over het regeer.-reglmt. Dl. II, 2e Stuk, blz. 552 vgg.; 640; 641. Zie ook: Van Welderen Rengers. Parlem. geschiedenis I, blz. 319.

nuttig en voordeelig zijn voor het Moederland; maar ik verlang dat de welvaart der Koloniën zelve vóór en boven alles zal gaan, ook omdat dan de voordeelen voor het Moederland duurzaam zullen zijn. Ik heb gisteren uit de gewisselde stukken, uit de gehouden redevoeringen en uit de geschiedenis van Neerlandsch-Indië van de laatste jaren aangetoond, dat dit laatste door de regeering is uit het oog verloren."

In 1858 onderging de bestaande practijk eene wijziging. Terwijl een deel van het batig slot van dat jaar nog was toegevoegd aan de rijksmiddelen van hetzelfde jaar, werd een ander deel van dat batig slot in 1858 toegevoegd aan de middelen van 1859 [1]. Het daarop volgend jaar werd het batig slot van 1859 aan de middelen van 1860 toegevoegd. Al was dit nog wel niet wat Van Hoëvell vroeger gewild had — nl. dat eerst over een *werkelijk verkregen* batig slot zou beschikt worden — het had zijne goedkeuring en hij hield bij de behandeling der middelen-wet voor 1859 eene rede [2], waarin hij op de goede gevolgen van den maatregel wijst. „En wat zien wij nu," — zoo zeide hij o. a. — „sedert mijn stelsel heeft gezegevierd, sedert het reeds verkregen batig slot op de begrooting wordt gebragt? Allerlei kostbare verbeteringen worden er ingevoerd. Men schroomt niet meer in en voor Indië uit te geven. De begrooting is er met eenige millioenen verhoogd; en hier te lande beschikt de Minister over millioenen, om telegraafkabels in Indië te leggen en andere uitgaven te doen." Al moet in het midden gelaten worden of die hoogere uitgaven voor Indië alleen te danken zijn aan hetgeen Van Hoëvell „zijn stelsel" noemde [3],

---

[1] Zie de Wetten van 26 Dec. 1857 No. 187, art. 1, nos. 10° en 11° en 30 Dec. 1858 No. 136 art. 1, 12°.

[2] Parlem. Redev. IV, blz. 69.

[3] De uitgaven voor Nederlandsch-Indië bedroegen, de betalingen voor rekening van anderen niet medegerekend,

In 1848	*f* 65.856.000
„ 1849	„ 67.455.000
„ 1850	„ 66.255.000
„ 1851	„ 66.507.000
„ 1852	„ 66.486.000
„ 1853	„ 67.083.000
„ 1854	„ 66.592.000
„ 1855	„ 69.766.000
„ 1856	„ 73.061.000
„ 1857	„ 77.823.000
„ 1858	„ 82.359.000

de uiting uit zijn mond heeft beteekenis ter kenschetsing van den vooruitgang in de financieele politiek ten opzichte van Indië [1]).

Intusschen waren er reeds vele jaren verstreken sedert de Grondwet de regeling van de wijze van beheer en verantwoording der koloniale geldmiddelen aan de wet opdroeg. De groote strijdvraag die bij die regeling moest beslist worden, was of de Indische begrooting bij de wet zou worden vastgesteld. De wenschelijkheid van die vaststelling was reeds in 1840, na de bovenvermelde financieele handelingen van Van den Bosch, bij de beraadslaging in de Tweede Kamer over art. 60 der (toenmalige) Grondwet betoogd door den heer Schimmelpenninck van der Oije [2]).

„Zoo lang", verklaarde hij, „de Koloniën het Rijk en niet der Kroon toebehooren, zoolang de baten den Staat toekomen, moet de wetgeving de uitgaven en middelen vaststellen". Na 1848 was het een hoofdbeginsel van koloniale politiek der liberale partij geworden, dat de Indische begrooting bij de wet moest worden vastgesteld; het was een grief dat, terwijl de Staatsbegrooting alle uitgaven hier te lande nauwkeurig belijnde, de Staten-Generaal geen stem hadden in de vaststelling van de begrooting van „de andere helft des Rijks". Langzamerhand verkreeg het denkbeeld vasteren vorm zoodat eerst de Minister Rochussen (die later van opinie veranderde) en vervolgens de Minister Fransen van de Putte het in zijn ontwerp-comptabiliteitswet opnam en uitwerkte. Hoofddoel was dat na rijpe overweging, na behoorlijk onderling overleg, zou worden vastgesteld, welke uitgaven voor Indië als nuttig en noodig te beschouwen waren en aan welke behoeften in de eerste plaats zou voldaan worden. Openbaarheid, orde en regelmaat. Geen beknibbeling van nuttige uitgaven, maar ook geen afstand doen van voordeelen welke het Moederland uit de Kolonie mag genieten [3]).

Ten slotte werd het wetsontwerp met groote meerderheid, zoowel in de Tweede als in de Eerste Kamer, aangenomen. Te ont-

[1]) Desniettemin bedroegen de bijdragen aan de Rijksmiddelen nog:

In 1860	*f* 33.278.125
„ 1861	„ 33.969.744
„ 1862	„ 19.592.310
„ 1863	„ 40.190.696
„ 1864	„ 34.688.235
„ 1865	„ 33.612.026
„ 1866	„ 32.198.102

[2]) De Waal, Ned.-Indië in de St.-Gen., II, blz. 349.

[3]) Zie: redevoeringen van den Minister Fransen van de Putte in de Tweede Kamer op 11 Maart 1864 en in de Eerste Kamer op 22 April van dat jaar.

kennen is niet dat (misschien juist met het oog op den persoon des Ministers, die meer veel philindiër was dan de meeste zijner voorgangers) tot de aanneming ook leden hebben medegewerkt die in de inmenging der volksvertegenwoordiging een middel hoopten te vinden om door beperking van de uitgaven voor Indië, het batig saldo meer te verzekeren [1]), een gedachtengang waartegen Van Goltstein in zijne brochure. „Het vaststellen der Indische begrooting bij de wet" [2]), had gewaarschuwd. Zeker is het dat na de inwerkingtreding der Comptabiliteitswet de „batige sloten" of, zooals zij van dien tijd af heetten, de „bijdragen van *Nederlandsch-Indië* aan de middelen tot dekking van 's Rijks uitgaven" niet meer de hoogte bereikten van vroeger, zooals beneden blijken zal.

Reeds voordat de Comptabiliteitswet in werking trad, werd een nieuw stelsel betreffende de Indische baten voorgestaan door Prof. Fruin in de Gids van 1865 [3]), nl. dat der „vaste bijdragen". Dit was hierop gebaseerd, dat Indië, wegens de uitgaven van Nederland voor de Koloniën, jegens de Nederlandsche schatkist vaste verplichtingen heeft, die het ten volle moet nakomen, maar die het ook niet behoeft te overschrijden.

Zijn artikel vond weinig weerklank, maar zijn denkbeeld werd opgevat en krachtig verdedigd door den heer Mirandolle, een der voorstanders der liberale koloniale politiek in de Tweede Kamer, in een artikel in het Tijdschrift voor Nederlandsch Indië van 1867 [4]). Deze betoogde dat de theorie van het batig slot op zichzelf afkeuring verdiende, doch dat het billijk was dat de uitgaven door Nederland voor Indië gedaan, worden vergoed.

De Minister De Waal, die in 1868 optrad, mag als een voorstander van dat stelsel worden beschouwd. Hij begon met bij de begrooting voor 1869, evenals bij die voor 1867 en 1868 was geschied, nog de gewone bijdrage uit te trekken, maar schreef in de Memorie van Toelichting het volgende:

---

[1]) Zie o. a. Tijdschr. voor N.-I., 1864, blz. 363 vgg.

[2]) Blz. 69.

[3]) Dl. II, blz. 28 vgg. Reeds een jaar te voren had Mr. W. baron van Goltstein geschreven: „Het eenige wezenlijk liberale middel, om aan eene buitensporige vermeerdering der uitgaven in Indië eensdeels, en anderdeels aan de hebzucht van Nederland paal en perk te stellen, is het verband tusschen de Nederlandsche en de Indische financiën op een vasten en billijken voet te regelen. (Blz. 76 van zijne brochure „Het vaststellen der Indische begrooting bij de wet.")

[4]) Dl. II, blz. 100.

„Alvorens men in Indië met fiscale bedoelingen, aan het belastingwezen de hand sla, zal moeten worden beslist, *wat de Kolonie aan het Moederland behoort op te brengen*".

Voor het jaar 1870 was echter van het geraamde verschil tusschen inkomsten en uitgaven ad *f* 11.571.167, een bijdrage ad 10 millioen voorgesteld. Dit noemde hij eene practische beslissing, met welke men in de eerste jaren vrede zou kunnen hebben en hij deed uitkomen de wenschelijkheid om het voorschot, het excedent, hoofdzakelijk voor Indië te bestemmen.

De leden Van Naamen van Eemnes en Blussé van Oud-Alblas dienden echter een amendement in, dat de strekking had om het karakter van bijdrage-sluitpost te blijven handhaven, hetwelk met 42 tegen 24 stemmen werd aangenomen. Hieruit mag echter niet afgeleid worden dat er een meerderheid tegen het denkbeeld van vaste bijdrage, op zichzelf beschouwd, bestond, want de stemming was niet zuiver, daar ook om andere redenen dan om den sluitpost te handhaven, tegen het amendement gestemd werd [1]).

De practijk die men daarna eenige jaren volgde karakteriseerde De Waal [2]) in 1877 als volgt:

„Niet bij eene bijzondere wet, enkel door daden bij begrootingswetten en haar vervolgen, kwamen de Regeering en Kamers overeen:

1°. als bijdrage aan 't Rijk bij elke Indische begrooting te blijven uittrekken het verschil tusschen de geraamde ontvangsten en de geraamde uitgaven, maar .... de ontvangsten, vooral van de in Nederland te verkoopen koffie, zoo matig te ramen dat redelijkerwijze een aanzienlijk hooger bedrag dan dat geraamde verschil mocht verwacht worden;

2°. de aldus geraamde bijdrage te beschouwen als in alle geval verschuldigd, als voor het betrokken jaar vastgesteld;

3°. de ramingen er naar in te richten om jaarlijks eene bijdrage te verkrijgen van omstreeks 10 millioen;

4°. over de baten van Indië boven de bijdrage te beschikken bij de wet."

Daarmede stemt overeen de uiting van den Minister Fransen van de Putte in de Eerste Kamer op 15 November 1872: [3])

„Zal Nederland zich durven beklagen bij een abonnement als nog dezer dagen is overeengekomen, van 10 millioen als bijdrage,

---

[1]) Zie De Waal, onze Indische financiën II, blz. 28/29.

[2]) Idem, II, blz. 30.

[3]) Hand. I, 1872/73, blz. 103 (bij de behandeling van het ontwerp-tariefwet).

en van tijd tot tijd nog 10 millioen extra voor amortisatie of publieke werken?"

Evenzoo de opmerking van het lid dier Kamer Duymaer van Twist bij de behandeling der Indische begrooting voor 1873 dat [1]) „*al* de Ministers van Koloniën van 1868 af en ook deze Minister, zoo hebben gecijferd, dat de sluitpost 10 millioen of iets daarboven bedroeg. En ik voeg er dit bij: nu deze zaak eenige jaren dien loop genomen heeft, meen ik dat aan de eene zijde Ministers van Koloniën wel altijd zoo zullen cijferen dat de sluitpost *niet veel meer* bedraagt dan 10 millioen en van den anderen kant de Staten-Generaal niet ligt, zonder buitengewone omstandigheden, zich *met* minder zouden tevreden stellen. Wij zijn dan wel eenigszins op den weg van de vaste bijdrage."

Tot en met 1875 werd de gewone bijdrage geraamd en uitgekeerd [2]). Ook voor de jaren 1876 en 1877 geschiedde de raming tot respectievelijk ± 11 en 10 millioen, doch de uitkeering bleef achterwege omdat de stand der koloniale geldmiddelen hier te lande gedurende het openstaan van den dienst van die jaren, die uitkeering niet meer toeliet. Men ziet hieruit, — dit zij terloops opgemerkt — dat de feitelijke uitkeering van de gewone bijdrage geheel afhing van het antwoord op de vraag [3]), „of de in 's Rijks schatkist overgebrachte gelden, onverschillig tot welk dienstjaar zij behooren, op het oogenblik dat de uitkeering plaats heeft, niet geacht moeten worden noodig te zijn tot bestrijding van uitgaven met het koloniaal beheer in betrekking staande."

Bij het oorspronkelijk ontwerp van de Indische begrooting voor

---

[1]) Hand. I, 1872/73, blz. 50.

[2]) Zij bedroeg in:

1867	*f* 14.856.335
1868	„ 10.771.359
1869	„ 10.000.000
1870	„ 10.107.749
1871	„ 10.299.287
1872	„ 15.892.827 *)
1873	„ 10.427.695
1874	„ 10.544.579
1875	„ 10.111.685

*) Waaronder *f* 5.497.240 wegens uitkeering uit de batige sloten der rekeningen over 1868 en 1869.

[3]) Zie § 2 der Mem. van Antw. op het V. V. der 2de K., betreffende de Indische begrooting voor 1878.

1878 werd nog een som van ± 9 millioen als bijdrage geraamd. Toen echter kort daarna bleek dat het „zonder tot eene klaarblijkelijk onjuiste of gewaagde raming de toevlucht te nemen, niet mogelijk was een voordeelig verschil tusschen ontvangsten en uitgaven te vinden," werd bij nader gewijzigd wetsontwerp het cijfer in „*Memorie*" veranderd.

Naast die *gewone* bijdragen zijn in de jaren 1869 tot met 1877 *buitengewone* bijdragen door het Moederland genoten tot een bedrag van ± *f* 46.000.000, de 10 millioen aan de Nederl. Handel Mij. medegerekend.

Vooreerst in 1869 en 1870 bedragen resp. van *f* 3.475.000 en *f* 2.900.000, bestemd tot goedmaking van de uitgaven begrepen in de Staatsbegrooting;

daarna in 1872 en in 1875 telkenmale 10 millioen, bestemd tot amortisatie van schuld;

in 1875 meer dan 2 millioen tot dekking van nadeelige sloten van Staatsrekeningen; en

in 1875, '76 en '77 respectievelijk *f* 3.000.000, *f* 2.700.000 en *f* 2.300.000, samen 8 millioen tot goedmaking van de uitgaven voor de voltooiing van het vestingstelsel.

Bij de 20 millioen, die voor amortisatie bestemd werden, moet hier, in verband met destijds bestaande plannen tot aanleg van Staatsspoorwegen op Java, een oogenblik worden stilgestaan.

In 1871 werden ingediend:

1°. een wetsontwerp [1]), strekkende tot aanleg van Staatsspoorwegen op Java; daarbij werd een plan overgelegd, welks uitvoering ongeveer 50 millioen kosten zou, waarvan in het eerste jaar 2 millioen zou besteed worden.

2°. een wetsontwerp [2]), strekkende om, in verband met de aanwezigheid van aanzienlijke sommen in 's Rijks schatkist, welke hoofdzakelijk van de Indische administratie afkomstig waren, dien tijdelijken overvloed vruchtdragend te maken door een gedeelte daarvan *aanvankelijk* tot inkoop en amortisatie van nationale schuld aan te wenden.

Beschouwen wij eerst het tweede wetsontwerp. Daarin kwam, zooals het oorspronkelijk werd ingediend, als artikel 3 de volgende bepaling voor:

---

[1]) Bijlagen, 1871/72, blz. 237; 765; 1449; 1558; 1784.

[2]) Handel. II, 1872/73, blz. 7.

„Wanneer dit later tot dekking van buitengewone uitgaven voor den aanleg van groote werken, hetzij in Nederlandsch-Indië, hetzij in Nederland, mocht blijken noodig te zijn, zal daarin voor zooveel noodig, door buitengewone middelen worden voorzien".

Dit artikel was voorgesteld, omdat de regeering wilde doen blijken van haar ernstigen wensch om aan de gevraagde beschikbaarstelling een voorbehoud ten behoeve van Indië te verbinden. (M. v. A.).

Het artikel werd echter bij de Memorie van Antwoord door de Regeering teruggenomen, omdat uit het Voorloopig Verslag was gebleken, dat de Tweede Kamer wilde, dat geenerlei band aan de Wetgevende macht zou worden opgelegd. Ter verklaring van het woord „aanvankelijk" in de considerans werd in de M. v. A. wel aangevoerd, dat het kennelijk in verband stond met art. 3 van het wetsontwerp, maar men liet het staan, ofschoon art. 3 werd teruggenomen, terwijl de M. v. A. o. a. het volgende behelsde: „De voorgestelde maatregel is van blijvenden aard, daar zij werkelijk amortisatie beoogt doch het spreekt van zelf, dat zij niet tegen latere uitgifte van schuld waarborgt".

Bij de beraadslagingen werd de financieele politiek om te amortiseeren door sommige leden afgekeurd, omdat er zooveel uitgaven, zoo hier te lande, als in Indië, te wachten waren, zooals hulp aan de Kanaalmaatschappij, defensie, ons eigen spoorwegnet, de Indische spoorwegen. Desniettemin werd het ontwerp aangenomen.

Ook in het Voorloopig Verslag der Eerste Kamer werd op grond van die uitgaven de wenschelijkheid van schulddelging betwijfeld.

Naar aanleiding van hetgeen daarover in de discussiën werd in het midden gebracht, zeide de Minister van Financiën Blussé o. a.: „*De Indische spoorweg*. Ik zal het antwoord op dit punt overlaten aan den Minister van Koloniën, in hoeverre de Indische spoorwegen verzekerd zijn. Waren zij het niet, ik zou mij niet geleend hebben om mede te werken tot amortisatie van schuld en Indië de middelen te onttrekken tot voorziening in zijne behoeften".

De Minister van Koloniën Van Bosse zeide o. a.: „Wanneer in den nu voorgestelden maatregel iets ware gelegen dat de voornemens, die ik voor Indië koester, ook maar in het minst gevaar kon doen loopen, mijne medewerking zou niet zijn verkregen. Zooals de zaken nu staan, meen ik echter ook mijnerzijds de aanneming van dit wetsontwerp gerustelijk aan de Kamer te kunnen aanbevelen".

En later nogmaals Blussé in antwoord aan Fransen van de Putte:

„De geachte spreker verweet mij dat ik in strijd handel met de verklaring [1]) door mij bij de indiening der Staatsbegrooting gegeven, dat in de eerste plaats geld noodig is voor de Indische spoorwegen. Mijn ambtgenoot heeft reeds verklaard dat in de behoefte voor de Indische spoorwegen in de eerste jaren voorzien is. Anders zouden wij ook dezen maatregel niet hebben voorgesteld".

Hieruit blijkt dus eenerzijds dat de duidelijke bedoeling was uitgesproken om zich door de amortisatiewet geen verplichting op te leggen voor het geval dat later geld noodig zou zijn voor Indische behoeften, anderzijds dat van regeeringswege was verklaard dat er, ook na de amortisatie, in de eerstvolgende jaren geld genoeg aanwezig zou zijn om in de behoefte aan Indische sporen te voorzien.

En hoe ging het nu met het boven sub 1°. genoemde wetsontwerp, waarop de geciteerde uitingen doelen?

Dat werd nog vóór de beraadslagingen ingetrokken, nadat de groote meerderheid der Tweede Kamer blijkens het eindverslag zich had verklaard tegen den aanleg van spoorwegen op Java door den Staat.

Hiermede werd dus ten slotte aan de aangehaalde verklaringen van regeeringswege, alle practische beteekenis ontnomen.

Nadat enkele jaren eene stemming voor het concessiestelsel had geheerscht, kwam in 1875 [2]) eene wet tot stand, tengevolge waarvan door den Staat spoorwegen zouden worden aangelegd; ook toen bleken voorloopig de middelen voor dien aanleg aanwezig, zooals men ziet uit de volgende passage uit de Mem. van Toel.:

„De middelen tot dekking der uitgaven .... zijn te vinden in de batige sloten van vorige Indische diensten, die nog tot een bedrag van bijna 21½ millioen in 's Lands kas aanwezig zullen zijn,

---

[1]) Hier wordt gedoeld op eene berekening dat de in de schatkist aanwezige Indische saldo's over de jaren 1867 tot met 1870 ± 28 millioen bedroegen, waarop volgde: „Zal men nu die belangrijke sommen, zij het dan voorloopig slechts in beginsel, bestemmen tot dekking van de tekorten van het Staatsbeheer des moederlands, met andere woorden tot volledige afbetaling der uitgaven voor ons spoorwegnet, dat allengs meer directe en indirecte voordeelen voor Nederland zal gaan afwerpen? Zal men de behoefte aan spoorwegen van Indië onbevredigd laten totdat er hier te lande geen tekorten meer zijn? De Regeering heeft, wat haar betreft, gemeend die vraag ontkennend te moeten beantwoorden. De middelen om in die behoefte der Indische maatschappij te voorzien, zou men, volgens haar meening, in de eerste plaats uit de beschikbare saldo's der Indische rekeningen kunnen vinden."

[2]) Staatsblad 1875, No. 61.

nadat aan alle voorstellen bij de Staatsbegrooting en de Indische begrooting voor 1875 gedaan, zal zijn gevolg gegeven."

Alvorens van het tijdperk der bijdragen af te stappen, moge eene optelling volgen van de bijdragen, die aan het Moederland zijn uitgekeerd.

In 1831—40 [1])	*f* 93.000.000
In 1841—50 [1])	„ 141.000.000
In 1851 [2])	„ 15.000.000
Blijkens het bij de Mem. van Toel. der Indische begrooting voor 1878 gevoegde overzicht beliepen de bijdragen:	
In 1852—60	„ 228.840.000
In 1861—66	„ 194.251.000
terwijl blijkens het bij de Mem. v. Toel. der Ind. begrooting voor 1895 gevoegde overzicht	
in 1867—77 zijn uitgekeerd aan gewone bijdragen	„ 103.012.000
en aan buitengewone bijdragen.	„ 36.423.000
Voegt men hierbij de uitkeering aan de N. H. Maatschappij	„ 10.000.000
en de rente daarvan over 1845 tot en met 1872. .	„ 10.900.000
dan is het totaal	*f* 832.426.000

Wij zagen reeds dat de memoriepost voor het eerst verscheen op de begrooting voor 1878. Het gevolg daarvan was dat het Rijk geen vergoeding van Indië ontving voor zijn aandeel in de algemeene Staatsuitgaven naast de speciale restitutieposten, die reeds voorkwamen op het 1ste hoofdstuk der Indische begrooting. Dit was een natuurlijk gevolg in de bestaande omstandigheden van het stelsel der bijdrage-sluitpost. Intusschen meende de Minister van Koloniën Van Bosse dat, ofschoon veel te zeggen viel voor consequente toepassing daarvan, de omstandigheden, nl. de financieele toestand van Nederland, waarvoor men niet het oog mocht sluiten — gebiedend vorderden tot een ander stelsel over te gaan. Hij bracht daarom op de begrooting voor 1879, — ofschoon er een tekort geraamd werd — een algemeenen restitutiepost van 4 millioen.

In de toelichting zegt hij o. a. het volgende:

[1]) De Waal. Onze Ind. fin., II, blz. 44.
[2]) Idem. Aanteekeningen, VII, blz. 148.

„In zeker opzicht is men reeds van het zuiver stelsel van den bijdrage-sluitpost afgeweken. Op de Indische begrootingen der jaren 1873 tot en met 1877 zijn tegenover de uitgaven voor sommige werken, die men als van geheel buitengewonen aard meende te kunnen aanmerken, buitengewone middelen gesteld in den vorm van uitkeering uit vermoedelijke saldo's van vroegere diensten. De geraamde kosten van die buitengewone werken zijn dus bij de raming van dien sluitpost buiten rekening gelaten."

Evenzoo werd — zoo luidt het verder — het op de begrooting voor 1878 geraamd tekort van ruim vijf millioen gedekt „door toevoeging van een gelijk bedrag uit overschotten van vorige diensten, welke aanvankelijk aan den dienst van 1877 waren toegewezen. De thans aangeboden begrooting sluit mede met een belangrijk tekort. Het is te voorzien dat er in de eerste jaren, zoolang de meest dringende behoefte aan spoorwegen op Java niet is bevredigd en de toestand van Atjeh nog zware uitgaven blijft veroorzaken, van een batigen sluitpost geen sprake kan zijn."

Ofschoon het voorstel tot veel verschil van gevoelen aanleiding gaf, vereenigden de *meeste* leden zich blijkens het Voorloopig Verslag *in beginsel* met het voorstel des Ministers. Het werd echter op aanraden van de Commissie van Rapporteurs door Z. Ex. teruggenomen en nog in het najaar van 1878 vervangen door een afzonderlijk wetsontwerp tot regeling van de verhouding der geldmiddelen van Nederlandsch-Indië tot die van het Rijk in Europa, waardoor het bedrag der restitutie niet voor een enkel jaar, maar blijvend zou worden geregeld. Welk lot dat ontwerp te beurt viel en hoe het achtereenvolgens gevolgd werd door soortgelijke voorstellen van de Ministers Van Rees en Van Goltstein, het kamerlid Van Dedem en de Ministers Sprenger van Eyk en Van Dedem, is uiteengezet in de Memorie van Toelichting [1]) betreffende de wet van 29 Juni 1903 (Stbl. No. 172) en behoeft derhalve hier geen uitvoerige bespreking. Van een vasten algemeenen restitutiepost is, mede door den loop der omstandigheden, nooit iets gekomen.

Wij keeren nu tot het jaar 1878 terug. In de Memorie van Toelichting [2]) betreffende de Indische begrooting voor dat jaar, gaf men uitvoeriger beschouwingen over den stand der Indische financiën dan gewoonlijk, omdat het voorstel werd gedaan om de buitengewone

---

[1]) Bijlagen 1899—1900. No. 177.
[2]) Blz. 5.

uitgaven, die tot dusver uit de vermoedelijke saldo's van vroegere dienstjaren werden bestreden, door eene geldleening te dekken.

Men begon met een overzicht der jaren 1869—1875, dat eindigde met deze conclusie:

„dat de algemeene financieele toestand van Indië in dien tijd in zoover hoogst gunstig mag genoemd worden dat, ondanks de hooge kosten van den oorlog in Atjeh, ondanks de belangrijke uitkeeringen aan de rijksmiddelen [1]) en ondanks de aflossing van het voorschot der Handelmaatschappij en de verdere buitengewone uitgaven ten behoeve van Indië gedaan [2]), uit de diensten van die jaren nog een aanzienlijk vermoedelijk saldo overblijft; dat de onmiskenbare stijging van de vaste uitgaven sedert 1867 [3]) voor een aanzienlijk deel en sedert 1868 geheel wordt opgewogen door de toeneming in de vier jaren na 1871 van ontvangsten [4]), die als gewone inkomsten kunnen worden beschouwd."

Voor het dienstjaar 1878 werd voor buitengewone uitgaven in afzonderlijke afdeelingen (afd. IX) op Hoofdstuk I en II te zamen een som van 16 millioen uitgetrokken, die de Regeering dekken wilde door eene geldleening. Een groot deel daarvan betrof aankoop en aanleg van spoorwegen. In verband daarmede verwees men in de Memorie van Toelichting betreffende de begrooting voor dat jaar naar gedachtenwisselingen in 1871 en 1875 bij de behandeling van ontwerpen tot aanleg van staatsspoorwegen, waarbij van Regeeringswege gewezen was op de mogelijkheid dat voor spoorwegbouw in Indië wel meer geld zou moeten besteed worden dan in 's Lands kas beschikbaar zou liggen en dat men dan wel tot leeningen zou moeten overgaan.

De beslissing over de wijze, waarop geleend zou moeten worden, werd voor een nadere wettelijke regeling voorbehouden. „Waarschijnlijk" — zoo schreef de Minister Alting Mees verder in de M. v. T. — „zal het aanbeveling verdienen, dat de Staat de leening ten behoeve van Nederlandsch-Indië sluite en dat uit de Indische geldmiddelen de interessen en onkosten der leening aan het Rijk

---

[1]) Op blz. 1 der Memorie berekend:
Gewone bijdragen ad *f* 103 millioen.
Buitengewone „ „ „ 36.4 „

[2]) Op blz. 1 der Mem. berekend op bijna *f* 36 millioen.

[3]) Stijging van 1867—1875 met *f* 20.525.300.
„ „ 1868—1875 „ „ 14.628.400.

[4]) Van 1867—1875 met *f* 13.540.200.
„ 1868—1875 „ „ 14.464.900.

worden gerestitueerd." Tevens werd op die begrooting, onder de uitgaven in Nederland, een post uitgetrokken voor „restitutie aan den Staat of betaling van de interessen en onkosten eener geldleening, krachtens eene nader vast te stellen wet aan te gaan tot dekking van de buitengewone uitgaven, begrepen in de IXe afdeeling van de beide hoofdstukken der begrooting van uitgaven."

Merkwaardig is dat tegelijkertijd als gewone bijdrage werd uitgetrokken een som van *f* 9.031.417.

Hiertegen kwam men in het Voorloopig Verslag in verzet. Men kwam op tegen het uittrekken van eene bijdrage en tegelijkertijd in uitzicht stellen van eene leening, welker aflossing en rente ten laste van Indië zouden komen; overigens werd er ook op gewezen dat dit vreemd was nadat Nederland zoo veel van Indië had genoten.

Nadat de Memorie van Antwoord nog door den Minister Alting Mees was ingediend, trad de heer Van Bosse als Minister van Koloniën op die eene belangrijke wijziging aanbracht. Hij nam de twee bovenbedoelde „afzonderlijke" afdeelingen over buitengewone uitgaven terug, laschte eenige werken daaruit in de begrooting bij de VI^de^ Afdeeling in en deed, zooals reeds hooger is opgemerkt, de geraamde bijdrage vervallen. Daarna diende hij een afzonderlijk wetsontwerp in betreffende spoorwegaanleg, waarbij tevens werd voorgesteld uit de batige sloten van 1873 en 1873 een som van *f* 5 millioen aan de Middelen voor 1878 toe te voegen. Dit werd de wet van 6 Juni 1878 (Stbl. No. 93). Zoo was de bovengenoemde som van 16 millioen nog zonder geldleening gevonden.

Bij de begrooting voor 1879 stond men weer voor dezelfde moeilijkheid. Weer werd het voornemen aangekondigd om in het tekort door leening ten behoeve van buitengewone openbare werken te voorzien, doch voorloopig meende men met een maatregel van tijdelijken aard te kunnen volstaan. 's Rijks schatkist was nl. ruim genoeg van geld voorzien om een voorschot — een renteloos voorschot, zooals de Memorie van Toelichting [1]) zeide — ten behoeve van Indië toe te laten.

In art. 2 der wet op de Middelen (in Nederland te ontvangen) werd daarom voorgesteld in het tekort te voorzien „door middel van een geldleening, krachtens een nader vast te stellen wet aan te gaan; in afwachting waarvan aan de koloniale geldmiddelen een voorschot uit 's Rijks schatkist, tot een beloop van hoogstens tien

---

[1]) Blz. 7.

millioen gulden kan worden verstrekt, zoo noodig te dekken door uitgifte of beleening van schatkistbiljetten, overeenkomstig de bepalingen der wet van 4 April 1870 (Stbl. No. 62)".

De laatste woorden (na „verstrekt") werden door den Minister bij de discussie teruggenomen [1]), waarschijnlijk omdat hij voorzag dat die dekking in geen geval noodig zou zijn, terwijl verder het bedrag van 10 reeds bij gewijzigd ontwerp van wet op 9 millioen was gereduceerd.

Zoo kwam de bepaling omtrent het voorschot uit 's Rijks schatkist in eene der begrootingswetten voor 1879 (Staatsblad 1878, No. 193).

In de overeenkomstige Middelenwetten voor 1880 en 1881 (Staatsblad 1879, No. 200; en 1880, No. 230) is in artikel 2 alleen bepaald dat in een eventueel tekort wordt voorzien door eene geldleening. In de stukken betreffende de Indische begrootingen voor die jaren komt de leeningsquaestie telkenmale ter sprake. Zoo leest men in het Voorloopig Verslag der Tweede Kamer betreffende die voor 1881 (§ 6) het volgende:

„Ook over de wijze waarop als het tot eene leening voor Indië kwam, deze zou moeten worden aangegaan, werd in sommige der afdeelingen breedvoerig van gedachten gewisseld. Men kwam daarbij tot de slotsom, dat eene Indische geldleening, waarvan de rente en aflossing uit de koloniale geldmiddelen werden gekweten, doch die door het Moederland werd gegarandeerd, de meest verkieselijke vorm zou zijn."

De Regeering liet zich daarover echter niet uit, daar die quaestie te beslissen zou zijn bij het leeningontwerp zelf.

Bij de begrooting voor 1882 werd het wegens het tekort der Indische kas hier te lande noodig verder te gaan dan bij de twee vorige begrootingen het geval geweest was. Men becijferde nl. met het geraamd tekort over dat jaar, een tekort van 28 millioen [2]) en stelde in het ontwerp-Middelenwet (in Nederland) voor om in het tekort, in afwachting der leening, te voorzien door uitgifte of beleening van bewijzen van vlottende schuld.

Bij nota van wijziging werd dit in dier voege veranderd, dat het voorschot uit 's Rijks schatkist van 9 millioen tot 25 millioen zou kunnen worden verhoogd, in welk voorschot de Minister van Financiën zou kunnen voorzien door uitgifte of beleening van vlot-

---

[1]) Handel. 1878/79, blz. 193.

[2]) Mem. van Toel., blz. 3.

tende schuld. Bovendien werd op de begrooting van uitgaven een post uitgetrokken, ter vergoeding aan het Departement van Financiën van uitgaven wegens die uitgifte of beleening, de zoogenaamde rentepost.

Die rentepost bleef niet onaangevochten. Reeds bij de algemeene beraadslagingen kwam de heer Keuchenius er tegen op. Hij zeide [1]) o. a.:

„Er kan, dunkt mij, geen sprake zijn van voorschieten aan de Indische schatkist, wanneer er geen Indische schatkist is. Neemt de Regeering echter aan, dat voortaan Nederland slechts *voorschiet* wat het ten behoeve van Indië uitgeeft, dan zal ook het beginsel moeten worden erkend, dat de Nederlandsche en de Indische schatkist reeds van elkaar zijn afgescheiden en dat dus hetgeen verstrekt wordt aan Indië en wederkeerig hetgeen door Indië gestort wordt voor 's Rijks schatkist, een voorschot is, hetwelk beiden met elkaar te verrekenen hebben."

Hij becijferde daarna dat Nederland van Indië sedert 1867 pl. m. 191 millioen had genoten.

De heer Bastert kon zich daarmede vereenigen. Hij zeide o. a.: Er is slechts ééne schatkist, dit staat vast, en dan is het hetzelfde uit welke administratie de gelden komen.

De Minister Van Goltstein zeide [2]) dat de rentepost eenvoudig een restitutiepost is zooals er velen op de Indische begrooting en ook op die van Nederland voorkomen. Daarmede wordt hoegenaamd geen nieuw beginsel aangenomen.

Toen de rentepost aan de orde kwam, stelden de heeren Bastert, Keuchenius en Heijdenrijck een amendement voor om dien te laten vervallen, d. w. z. de onderafd. *Algemeene Kassen* ad *f* 810.000 te verminderen met *f* 750.000.

Uit de interessante discussiën [3]) over dit amendement moge alleen deze passage van den Minister Van Goltstein aangehaald worden:

„Door de aanneming van het amendement zal *en passant* gebroken worden met het beginsel der comptabiliteitswet, dat zoowel Nederland als Indië zijne eigen uitgaven betaalt, zoodat wanneer voor Indië moet geleend worden, ook de kosten daarvan door Indië gedragen moeten worden. Dit is het eenvoudige beginsel, dat uitgedrukt is in den post door mij op de begrooting gebracht". En later:

„Wanneer dat amendement mocht worden aangenomen, dan zou

---

[1]) Handel. Tweede Kamer 1881/82, blz. 169.

[2]) Handel. 1881/82, blz. 178; 200.

[3]) Idem, blz. 299—310.

op de meest subversive wijze door de Kamer gebroken worden met de comptabiliteitswet .... Ik zou schorsing van de behandeling moeten vragen om alle restitutieposten na te gaan en uit de begrooting te ligten."

Het amendement werd met 54 tegen 12 stemmen verworpen.

In Mei 1882 ging men eindelijk over tot het indienen van een leeningsontwerp [1]), waarbij de aan Indië voorgeschoten gelden onder het te leenen bedrag werden opgenomen. Het aandeel van Indië werd berekend op 25 millioen, welk bedrag, in verband met het voor 1883 benoodigde, tot 45 millioen werd verhoogd. Indië werd belast derhalve met de rente en aflossing van het bedrag, dat te zijnen bate werd aangewend. In de Memorie van Toelichting vindt men geen enkel woord gewijd aan de vraag, of Nederland die uitgaaf ook voor zijne rekening zou nemen.

Niet alle leden der Tweede Kamer konden zich daarmede vereenigen.

Op blz. 8 van het Voorloopig Verslag dier Kamer leest men:

„De renteverrekening met Indië vond geen algemeene goedkeuring. Er waren enkele leden, die meenden, dat de Staat na zoovele jaren aanzienlijke baten uit Indië genoten te hebben, nu ook in nadeelige jaren eenvoudig de tekorten behoorde bij te passen, zonder de kosten der kapitaalsaflossing op Indië te doen drukken. Er werd ook gewezen op gemis aan eenheid van beginsel tegenover de verschillende koloniën. Voor Suriname brengt de waardigheid van den Nederlandschen Staat mede, dat enkele belangrijke gouvernementsuitgaven blijven ten laste van het moederland. Voor Indië schijnt dat niet noodig. Had men volledige scheiding tusschen Nederland en Oost-Indië aangenomen, dan zou deze leening, voor zoover Indië betreft, onnoodig zijn. In elk geval, wil men Indië de renten laten betalen, dan behooren billijkheidshalve de onverevende saldo's van 1867 tot 1882 in compensatie te worden gebracht. Hiertegen werd aangevoerd, dat men moeilijk meer op den tot heden gevolgden regel voor het Indisch financiewezen kan terugkomen, terwijl op de bekende gronden de eenheid der financiën voor Indië en het moederland werd verdedigd. Er is slechts administratieve indeeling. Indië is geen afzonderlijk persoon en dezelfde wetgeving die beide begrootingen vaststelt, heeft het recht over de saldo's naar gelang van de behoeften in beide deelen van den Staat, te beschikken. Geen gronden van billijkheid vorderen hier restitutie."

---

[1]) Gedr. Stukken 1881/82 — 162.
„ „ 1882/83 — 59.

Naar aanleiding hiervan schreven de Ministers Van Lijnden van Sandenburg en De Brauw in hun Memorie van Antwoord, blz. 6:

„Het in het ontwerp aangenomen stelsel van renteverrekening is volkomen gelijk aan dat reeds ten vorige jare in hoofdstuk I der Indische begrooting voor 1882 gehuldigd ten aanzien van de renten en kosten der schatkistbiljetten.

De redeneering, dat Nederland, na zoovele jaren de Indische overschotten genoten te hebben nu ook de Indische tekorten behoorde bij te passen, is niet zoo zuiver als misschien op den eersten aanblik toeschijnt. Alleen dan zou het stelsel van wederkeerigheid zuiver toegepast kunnen worden, wanneer Nederland tegenover Indië in gelijke omstandigheden verkeerde als vroeger Indië tegenover Nederland, m. a. w. wanneer Indië tekorten had op een oogenblik dat de Nederlandsche middelen ruime overschotteu opleverden. Die ruime overschotten zouden dan te benuttigen zijn tot het dekken van Indische tekorten. Maar geheel iets anders is het om tegelijk zoowel Nederlandsche als Indische tekorten ten laste van Nederland te brengen. Hiermede zou een te zware last op Nederland gelegd worden en dit terwijl het om Indië geenszins noodig zou zijn, want de Indische middelen bieden overvloedig ruimte aan om er de rente van eene leening uit te betalen.

Dat tegenover de West-Indische koloniën een ander financieel stelsel wordt toegepast dan tegenover de Oost-Indische bezittingen is onbetwistbaar. De wetgever heeft dit zoo gewild en naar het voorkomt niet zonder reden, daar het karakter der West-Indische koloniën veel verschilt van dat der Oost-Indische bezittingen."

Bij de discussiën werd deze passage nog wel besproken, maar zonder diepgaande principieele gedachtenwisseling werd het wetsontwerp in Tweede en Eerste Kamer aangenomen.

Inmiddels hadden de ongunstige uitkomsten der aan de leening voorafgegane jaren de regeering aanleiding gegeven tot een bezuiniging in het beheer en tot het zoeken naar middelen om de inkomsten te versterken. Beide punten komen in het in 1878 aangevangen vijf en twintigjarig tijdvak telkenmale aan de orde. Bij het doorlezen van de begrootingsstukken over die jaren treft het hoe herhaaldelijk, om niet te zeggen voortdurend, „bezuiniging" een onderwerp van gedachtenwisseling tusschen Regeering en Staten-Generaal en een punt van het regeeringsprogramma heeft uitgemaakt. Men vindt daarvan vooral blijken in de eerste jaren der tekorten, daarna tijdens het bewind van den Minister Sprenger van

Eijk en dan in de enquête-Van Dorsser onder den Minister Van Dedem.

In de Memorie van Toelichting betreffende de begrooting voor 1880 leest men dat tot strenge inkrimping van uitgaven is overgegaan. „Waar bezuiniging mogelijk scheen, is die aangebracht en elke niet onvermijdelijke verhooging van uitgaven is zooveel mogelijk gekeerd”.

„Inachtneming van de meest mogelijke spaarzaamheid” — zoo luidt het verder — „komt plichtmatig voor, nu de Indische begrootingen van 1879 en 1880 met tekorten sluiten, waarin niet anders dan door middel van leening zal kunnen worden voorzien.”

Ofschoon tot deze politiek een jaar te voren mede van de zijde der Tweede Kamer aandrang was uitgegaan, behoeft het geen betoog dat dit streven naar bezuiniging, dat ook in volgende jaren werd voortgezet, geen onverdeelde instemming vond. Dat intusschen ook de regeering zich de nadeelen van te groote spaarzaamheid bewust was, blijkt wel uit haar meermalen afgelegde verklaringen, „dat de uitgaven van allerlei takken van bestuur niet ingekrompen kunnen worden zonder de ontwikkeling van Indië te stremmen en te fnuiken en zoo 's Lands belang te schaden.”

In verband met dit streven moge hier eene gedachtenwisseling uit de stukken der begrooting voor 1881 een plaats vinden. In het Voorloopig Verslag der Tweede Kamer wees men er op, dat het niet van zuinig beheer getuigde dat de uitgaven van 1867 tot 1879 geklommen waren van 84 tot 153 millioen. In zijne Memorie van Antwoord gaf de Minister Van Goltstein het volgende overzicht van de bestanddeelen dier totaalcijfers:

	1867.	1879 [1]).
Voor oorlog en marine	*f* 24.181.500	*f* 50.926.504
„ spoorwegen en Batav. haven .	nihil	„ 9.880.882
„ veeziekte	„	„ 4.000.000
„ inkoop koffie	„ 13.503.616	„ 19.457.684
„ andere onderwerpen	„ 46.662.499	„ 68.746.697
Totaal cijfers	*f* 84.347.615	*f* 153.011.767

waaruit te concludeeren viel dat de bestuursuitgaven in die jaren niet met 69, maar met 22 millioen geklommen waren.

[1]) Zeer voorloopig cijfer.

En daartegenover stond dat van de inkomsten, die in die jaren gestegen waren van 111 tot 139½ millioen, uit producten respectievelijk 65 en 66½ millioen verkregen was, zoodat de „gewone" ontvangsten van 46 tot 73 of met 27 millioen gestegen waren.

Het is hier nog niet de plaats om tot eene nadere beschouwing van cijfers over te gaan. Genoeg zij het er aan te herinneren dat de oorlogsuitgaven na 1879 geleidelijk afnamen, mede in verband met de in 1884 gewijzigde Atjeh-politiek en het innemen van de geconcentreerde stelling aldaar en dat de veepest, die in 1879 in West-Java was uitgebroken, en eerst in 1884 geen aanzienlijke offers meer kostte, den Lande gedurende zes jaren op eene ronde som van *f* 14 [1]) millioen te staan kwam.

Wat de versterking der middelen aangaat, moet behalve de daartoe strekkende kleinere maatregelen in de eerste plaats genoemd worden de invoering op 1 Januari 1879 van de personeele en de patentbelasting.

Die invoering had reeds eenige jaren te voren een punt van overweging uitgemaakt [2]), doch toen trad de noodzakelijkheid van vermeerdering der inkomsten nog niet zoo op den voorgrond. Bij de begrooting voor 1878 kwam men op de zaak terug. Men leest daar (blz. 9) o. a. het volgende: „Nu eene belangrijke vermeerdering van uitgaven voor de deur staat ter vervulling van in Indië lang gevoelde behoeften, nu de voltooiing van groote buitengewone waterstaatswerken moet worden verzekerd en de aanleg van de zoozeer gewenschte en noodige spoorwegen krachtig moet worden voortgezet, is de noodzakelijkheid van het scheppen van nieuwe staatsinkomsten niet meer te miskennen."

Daarna volgde een betoog dat de Europeesche ingezetenen ook in die nieuwe inkomsten zouden moeten betalen, dewijl het onbillijk zou zijn de vermeerdering van uitgaven uitsluitend ten laste der inlandsche bevolking te brengen en dat de invoering van nieuwe rechtstreeksche belastingen ten laste van de Europeesche ingezetenen op dien grond wel niet veel tegenstand zou ontmoeten. Nadat in 1878 het noodige voor de voorbereiding was verricht, konden de belastingen na afloop van dat jaar worden ingevoerd (Ind. Stbl. 1878 Nos. 349 en 350). Zij brachten te zamen in de eerste drie jaren resp. *f* 1.384.000, *f* 1.377.000 en *f* 1.333.000 op.

[1]) Volgens de rekeningen als bedrag, uitgetrokken voor „maatregelen ter voorkoming of beteugeling van besmettelijke ziekten onder het vee." Zie ook Kol. Versl., 1885, p. 89.

[2]) Zie Mem. v. Toel., Begrooting 1878, blz. 9; 16; 17.

De bij de begrooting van 1878 ten aanzien der niet-Europeesche bevolking voorgestelde groote belastingmaatregelen bestonden in eene herziening van de van 1857 (Ind. Stbl. No. 99) dateerende regeling van de bedrijfsbelasting op Java en Madoera, en eene toepasselijkverklaring van die herziene bedrijfsbelasting op de vreemde Oosterlingen in de buitenbezittingen, waarvan resp. eene vermeerderde opbrengst van *f* 800.000 en *f* 460.000 werd verwacht (Ind. Stbl. 1878, Nos. 12; 87; 303; 319 enz.).

Voorts werd op 1 Juli 1880 in Nederlandsch-Indië, met uitzondering van eenige gewesten in de buitenbezittingen, overgegaan tot afschaffing van het sedert 1870 geldende licentiestelsel voor pandhuizen en herstel van de pacht, op grond [1]) dat het licentiestelsel aldaar zedelijk zeer nadeelig en materieel niet voordeelig was gebleken voor de bevolking en dat de opoffering van de niet onaanzienlijke voordeelen, welke de pacht vroeger aan het Gouvernement opleverde, bijna uitsluitend aan de houders van pandhuizen was ten goede gekomen. Terwijl het licentiestelsel nog geen *f* 56.000 's jaars opleverde [2]), verkreeg men door het pachtstelsel dat vóór 1880 slechts ter Sumatra's Oostkust gold en daar in de twee voorafgaande jaren *f* 7000 en *f* 5000 had opgebracht, reeds na 3 jaren 6 ton en in 1886 meer dan één millioen.

Uit financieel oogpunt minder gelukkig slaagde eene poging om door uitbreiding van het tarief van uitvoerrechten de buitenbezittingen meer in de inkomsten te doen bijdragen. Een daartoe strekkend in 1879 door den Minister Van Rees ingediend wetsontwerp [3]), waarvan eene verhooging der opbrengst van 3½ ton werd tegemoet gezien, ontmoette in de Tweede Kamer hevigen tegenstand en werd nadat het door den Minister Van Goltstein was overgenomen, op 19 April 1880 verworpen.

In de daarop volgende jaren bleef het vraagstuk van de versterking der middelen, mede wegens de enorme daling van den koffieprijs, aan de orde, maar vanwaar moest die versterking komen? In het Voorloopig Verslag betreffende de begrooting voor 1884 vroeg men inlichting daaromtrent, omdat men de Inlandsche bevolking in verhouding van haar draagkracht reeds zwaar belast achtte, terwijl de Europeesche bevolking niet talrijk genoeg was om de

---

[1]) Mem. v. Toel., Begr. 1880, blz. 15.

[2]) Kol. Versl. 1879, blz. 166.

[3]) Bijlagen 1878/79, 79—177; 1879/80, 21.
Handel. 1879/80, blz. 953.

schatkist aanmerkelijk te kunnen stijven. De Minister Van Bloemen Waanders noemde toen [1]) wijziging van de tarieven van in- en uitvoerrechten, exploitatie der djatibosschen van Staatswege, betere regeling van de koffiecultuur ter Sumatra's Westkust, betere bereiding van de koffie op Java en meer inkomsten uit het zoutmonopolie zonder den zoutprijs te verhoogen.

De Minister trad einde 1883 af ten gevolge van de verwerping der Indische begrooting op 22 November 1883 en zijn opvolger Sprenger van Eijk die zich allereerst herstel van den financieelen toestand ten doel stelde, vond in de Memorie van Toelichting [2]) betreffende de begrooting die hij genoodzaakt was terstond na zijn optreden in te dienen, gelegenheid om zijn financieel programma te ontwikkelen. Dit bestond in: beperking van uitgaven met dien verstande dat de ontwikkeling van Indië's productief vermogen niet verwaarloosd werd en versterking van middelen, te bereiken eenerzijds door bestaande belastingregelingen te verbeteren, anderzijds door het productieve vermogen der kolonie te verhoogen. Dit moest men bereiken door het wegnemen van belemmeringen, die nog aan de ontwikkeling onzer bezittingen in den weg stonden, waartoe strekken zouden deugdelijke communicatiemiddelen en irrigatiewerken.

Werd op die wijze de draagkracht der bevolking verhoogd, dan zouden doelmatig geregelde belastingen ruimer vloeien. De (boven aangehaalde) opmerking uit het Voorloopig Verslag der Tweede Kamer achtte de Minister juist. Dat er onder de inlandsche bevolking zwaar belaste personen waren, was niet tegen te spreken. Maar daartegenover stonden anderen, van wie niet hetzelfde kon gezegd worden. Er was eene groote ongelijkheid in de verdeeling der lasten. Door voortdurend betere toepassing van geldende bepalingen alsmede door verbetering van bestaande regelingen zouden nog aanzienlijke voordeelen aan de schatkist te verzekeren zijn. Daarna volgde een lijstje van de belastingen, die het eerst voor herziening in aanmerking zouden komen, van welke herziening de Minister eene hoogere opbrengst van circa 6 ½ millioen gulden meende te mogen tegemoetzien.

Eigenaardig was het standpunt dat de Minister daarbij omtrent leenen innam. Voor het aanleggen van communicatiemiddelen en irrigatiewerken zou niet mogen worden geleend, omdat de inkomsten uit de gouvernementssuikercultuur weldra geheel zouden ver-

---

[1]) Mem. van Antw., blz. 4.

[2]) § 3—5.

vallen en die uit de gouvernementskoffiecultuur geleidelijk zouden verminderen. Daar dus een deel van de jaarlijksche inkomsten zou vervallen, moesten de nog beschikbare inkomsten niet worden aangewend tot uitzetting van de blijvende staatsuitgaven, maar tot uitvoering van werken, welke de kolonie en hare bevolking tot grootere welvaart zouden kunnen brengen. Er moest dus gestreefd worden naar een toestand waarin tot het sluiten van leeningen voor productieve uitgaven alleen dan wordt overgegaan, wanneer onvoorziene rampen buitengewone uitgaven mochten noodzakelijk maken of de matige raming der gewone inkomsten mochten doen falen.

Aan dit programma heeft de Minister Sprenger van Eijk, gesteund door den Gouverneur-Generaal Van Rees, vastgehouden, zelfs in die mate dat hem reeds drie jaren later [1]) van de zijde der Kamer werd tegemoetgevoerd dat hij de draagkracht der Indische belastingschuldigen had overschat en dat men in het Voorloopig Verslag betreffende de begrooting voor 1891 (blz. 5) sprak van „de opdrijving van lasten, die te drukkend bleek voor Indië en daarom niet kon worden gehandhaafd, alsmede van bezuinigingen, waarop men ook weder moest terugkomen, omdat zij schadelijk bleken voor het algemeen belang". Intusschen werd het beoogde evenwicht, ondanks de koffie- en de suikercrisis, die tijdens het bewind van dezen Minister heerschten en ook aan de schatkist offers kostten, inderdaad tijdelijk bereikt. Tegenover de nadeelige uitkomsten van *f* 13.340.000, *f* 19.268.000 en *f* 8.337.000 over de jaren 1881, 1882 en 1883, leverden de jaren 1884 tot 1888 respect. een nadeelig verschil van *f* 1.307.000 en voordeelige saldo's van *f* 3.108.000, *f* 2.374.000 en *f* 25.455.000 [2]).

Reeds in het Voorloopig Verslag der Eerste Kamer betreffende de begrooting voor 1886 zien wij dan ook de opmerking opgenomen dat men nagenoeg algemeen waardeerde — enkele leden voegden hun daarvan afwijkende meening daaraan toe — de reeds met aanvankelijk succes bekroonde pogingen van den Minister tot herstel van het evenwicht der Indische financiën.

Over de bezuinigingen behoeft hier niet te worden uitgeweid.

---

[1]) V. V. Tweede Kamer, Begr. 1888, blz. 3.

[2]) In 1887 bleven de uitgaven 20 millioen beneden de raming (waaronder 11 millioen minder voor inkoop en vervoer van koffie) en waren de inkomsten 10 millioen hooger dan geraamd was, hetgeen aan den verkoop van producten te danken was; de andere inkomsten bleven zelfs 8 millioen beneden de raming.

Van de maatregelen, die ten aanzien der inkomsten aangekondigd werden, mogen de voornaamste hier eene plaats vinden.

Zij bestonden in hetzij scherper optreden tegen ontduiking (accijns op gedistilleerd en zoutmonopolie), hetzij gelijkmatiger heffing (landrente [1]), hetzij herziening die eene hoogere opbrengst beloofde (verponding *f* 150.000; vendureglement *f* 150.000; zegelordonnantie *f* 400.000) of aanvankelijk tot eene lagere opbrengst zou leiden (rijtuigenbelasting). Voorts werd van sommige belastingen eene verhooging van het tarief beoogd (bedrijfsbelasting van Vreemde Oosterlingen van 2 op 4 %, geraamde vermeerdering *f* 500.000; slachtbelasting van runderen enz. van *f* 2 op *f* 3 per beest, geraamde vermeerdering *f* 300.000) of eene uitbreiding (recht van overschrijving uit te breiden over de rechten van opstal en erfpacht en te heffen als recht van overgang over de door Vreemde Oosterlingen nagelaten onroerende goederen, waartegenover ten aanzien van die categorie het recht van successie en overgang zou vervallen).

Ten slotte moet bij deze maatregelen, die alle tot stand kwamen en van kracht bleven, nog genoemd worden de herziening van het tarief van in- en uitvoerrechten [2]. De invoerrechten werden voor tal van artikelen verhoogd tot 10 percent van de waarde, waarvan eene hoogere opbrengst van *f* 2 millioen werd tegemoetgezien, terwijl uit het uitvoerrechtentarief het recht op thee van *f* 1 per 100 K.G. verviel en de rechten op koffie en suiker van resp. *f* 3 en *f* 0.30 verlaagd werden tot *f* 1 en *f* 0.15 per 100 K.G. Het nieuwe tarief, vastgesteld bij de wet van 16 April 1886 (Ind. Stbl. No. 107) trad op 1 Juli van dat jaar in werking in de in artikel 1 der tariefwet genoemde gewesten en werd bij ordonnantie van 10 Juni van datzelfde jaar (Ind. Stbl. No. 112) ook in de Westerafdeeling van Borneo ingevoerd.

In dat nieuwe tarief werd reeds rekening gehouden met het voornemen om tot de heffing van accijns op petroleum over te gaan door bij den post petroleum (ad 6 % van de waarde) te bepalen dat, zoodra een accijns zou geheven worden van *f* 1.75 per hectoliter, het invoerrecht *f* 0.25 per hectoliter zou bedragen. Die accijns werd

---

[1]) Van den gelijkmatiger aanslag werd tevens toeneming van de opbrengst verwacht. (Mem. v. Toel. Begr. 1884, blz. 9). Inderdaad is, zooals uit de cijfers van 1884 tot en met 1887 blijkt, de opbrengst belangrijk gestegen, doch reeds in 1888 zag de Gouverneur-Generaal Van Rees, door den ongunstigen economischen toestand der bevolking, zich gedwongen den aanslag te matigen. (Zie de verder in deze nota aangehaalde cijfers over 1881—95).

[2]) Bijlagen 1885/86 — No. 79.

tot dat bedrag met ingang van 1 Maart 1887 in de streken, waar het algemeen tarief van in- en uitvoerrechten gold, ingevoerd bij de ordonnantie van 27 December 1886 (Ind. Stbl. No. 249) en daarna achtereenvolgens tot *f* 2 en *f* 2.50 verhoogd bij de ordonnanties van 19 December 1893 (Ind. Stbl. No. 308) en 2 Januari 1899 (Ind. Stbl. No. 1).

Met deze maatregelen was de op het financieel programma genoemde reeks niet uitgeput. Daar waren o. a. nog twee maatregelen aangekondigd, die eene belangrijke vermeerdering van inkomsten beloofden, nl. de invoering van een licentierecht op tabak, waarvan een bate van *f* 1.200.000 geraamd werd tegen intrekking van den accijns op dat artikel, welke circa *f* 40.000 's jaars [1]) opbracht, benevens de invoering van een huisgeld van niet-heerendienstplichtigen op Java en Madoera, welker geldelijke opbrengst op *f* 2.000.000 werd geschat. Van deze twee voorgenomen maatregelen is de laatstgenoemde nooit tot uitvoering gekomen en de eerste slechts zeer korten tijd in werking geweest.

De belasting op tabak was op Java en Madoera zonderling geregeld. In drie gewesten (Bantam en de toenmalige residentiën Batavia en Krawang) werd het recht verpacht om van alle Javasche en Chineesche tabak belasting te heffen, hetzij die werd ingevoerd, dan wel in een dier gewesten werd gecultiveerd, terwijl er bovendien het recht tot verkoop van tabak in het klein afhankelijk gesteld werd van het bezit eener door den pachter te verleenen licentie (Ind. Stbl. 1849 No. 52 D). In de andere gewesten werd onder den naam van accijns (vroeger consumtierecht) eene belasting geheven van de Java-tabak, die er werd ingeladen met bestemming tot vervoer over zee naar buiten de residentie van inlading, doch naar eene der residentiën van die eilanden.

Het was nu de bedoeling [2]) dien accijns te vervangen door een licentierecht, zooals reeds in de drie bovengenoemde gewesten bestond, maar dit recht niet te verpachten, doch het rechtstreeks te heffen tot een bedrag in verhouding tot het debiet.

Aan dat voornemen werd met ingang van 1 Juli 1885 uitvoering gegeven ingevolge de ordonnantie van 23 April van dat jaar (Ind. Stbl. No 90), (die niet gold voor de residentiën Soerakarta en Djokjakarta), waarbij de rechtstreeksche heffing van het licentierecht evenwel voorshands niet werd ingevoerd in de gewesten Bantam,

---

[1]) Kol. Versl. 1885, blz. 160.

[2]) Begr. 1884 van Spr. v. E. Mem. v. T., blz. 6.

Batavia en Krawang en de accijns behouden bleef bij inlading in de overige gewesten met bestemming tot vervoer over zee naar een van die drie residentiën.

Het bleek evenwel dat de belasting, die veel verbittering onder de bevolking wekte, niet aan haar bedoeling beantwoordde, veel minder opbracht dan verwacht was [1]) en niet de consumenten, maar de verkoopers drukte. Zij was niet houdbaar, en dezelfde Minister, die haar in het leven had geroepen, sprak er in de Memorie van Toelichting betreffende de begrooting voor 1888 (blz. 21) de volgende officieele lijkrede over uit:

„Gedreven door de zucht om vooral in de voor de inlandsche bevolking minder voordeelige tijdsomstandigheden tijdens en na de invoering te hooge aanslagen te vermijden en zich geen voldoende gegevens verschaft hebbende omtrent het debiet, stelden de commissiën van aanslag de door de debitanten te betalen sommen op een zeer laag bedrag, dat in niet de minste verhouding stond tot het debiet. Daardoor werd echter verijdeld het doel der regeling, namelijk het belasten der tabak koopende bevolking in verhouding tot hare consumtie. In plaats dat een vrij aanzienlijk bedrag zou worden opgebracht door vele millioenen consumenten, werd nog geen vijfde gedeelte van dat bedrag opgebracht door enkelen duizenden verkoopers in 't klein, die omdat er geen verhouding bestond tusschen debiet en belasting, het bedrag niet verhaalden en dus zelven tegen de bedoeling gedrukt werden door eene belasting, die feitelijk op eene verhooging der bedrijfsbelasting neerkwam. Terwijl het bedrag, waarop gerekend was, omgeslagen over eenige millioenen verbruikers, niet drukkend voor dezen zou zijn geweest, was de feitelijk geheven belasting voor enkele duizenden debitanten te hoog."

En, — zoo zeide de Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag der Tweede Kamer [2]) verder — „omdat de tegenwoordige tijd niet geschikt is voor eene herziening der belastingverordening ter verzekering van eene toepassing daarvan overeenkomstig de oorspronkelijke bedoeling, moet thans tot eene geheele afschaffing der belasting besloten worden". Met ingang van 1 Januari 1888 werd daarna het licentierecht bij de ordonnantie in Ind. Stbl. 1888, No 1 afgeschaft.

[1]) Er werd

	geraamd en	opgebracht:
In 1885	*f* 600.000	*f* 127.500
„ 1886	„ 1200.000	„ 209.500
„ 1887	„ 750.000	„ 186.200

[2]) Blz. 28.

De pacht der tabaksbelasting in Bantam, Batavia en Krawang en de accijns, voorzoover die nog gehandhaafd was, hadden, ofschoon op verscheidene gronden af te keuren, een langer leven en hielden eerst met ingang van 1 Januari 1897, ingevolge de ordonnantiën in Ind. Stbl. 1896 Nos. 265 en 266, op te bestaan.

Was het streven van den Minister Sprenger van Eijk derhalve in de eerste plaats gericht op verbetering van den financieelen toestand, tot vermindering van inkomsten leidden de maatregelen, die in verband met de suikercrisis genomen moesten worden. Twee wetten van 25 December 1886 (Stbl. Nos. 247 en 248) zijn hier te vermelden.

De eerste betrof betaling van den cijns en bevatte tweeërlei voorschrift. Vooreerst werd uitstel van betaling verleend voor de helft van den cijns, die gedurende vijf jaren (1887 t/m 1891) verschuldigd zou zijn over het door tusschenkomst van het Gouvernement verkregen suikerriet. Die helft zou in elk der jaren 1892—96 voor 1/5 worden voldaan. In de Memorie van Antwoord [1]) op het Voorloopig Verslag der Tweede Kamer werd berekend dat de schatkist daardoor in de jaren 1887 t/m 1891 zou derven resp. *f* 1.118.772, *f* 1.004.296, *f* 889.818, *f* 775.342 en *f* 660.818, waartegenover in de vijf daaropvolgende jaren jaarlijks *f* 889.818 zou moeten betaald worden [2]).

Voorts werd bij diezelfde wet van den cijns voor het suikerriet, dat buiten alle tusschenkomst van het Gouvernement verkregen zou worden, voor 1887 en volgende jaren ontheffing van betaling verleend, totdat de wet anders beslist zou hebben. Daarmede was die cijns feitelijk afgeschaft, omdat die andere beslissing nooit door den wetgever is genomen.

Deze cijns had in de jaren 1882 t/m 1886 opgebracht:

1882	*f* 328.800
1883	„ 409.600
1884	„ 473.800
1885	„ 588.800
1886	„ 566.600

[1]) Bijlagen Tweede Kamer 1886/87 — 68 No. 6.

[2]) Inderdaad is aan cijns over den gouvernements-suikerriet-aanplant in vorige jaren ontvangen:

In 1892	*f* 452.387
„ 1893	„ 561.350
„ 1894	„ 419.861
„ 1895	„ 462.369
„ 1896	„ 480.223

en werd in de bovengenoemde Memorie van Antwoord voor de vijf daaropvolgende jaren berekend op:

1887	*f* 729.775
1888	„ 802.375
1889	„ 874.975
1890	„ 947.575
1891	„ 1.020.175

Bij de tweede wet van 25 December 1886 werd met ingang van 1 Juni 1887 de heffing van het uitvoerrecht van suiker voor een termijn van vijf jaren geschorst, welk recht had opgebracht:

in 1882	*f* 915.000
„ 1883	„ 903.000
„ 1884	„ 1.084.000
„ 1885	„ 1.263.000
„ 1886	„ 620.000

Daarmede ving de lijdensgeschiedenis van dat uitvoerrecht aan, die eindigde met zijne afschaffing in 1898.

De vijfjarige termijn, die op 1 Juni 1892 eindigde, werd nl. aanvankelijk verlengd, eerst tot 1 Juni 1893 bij de wet van 5 April 1892 (Stbl. No. 64) en daarna tot 1 Januari 1894 bij artikel 2 der wet houdende vaststelling der middelen in Indië voor 1893 (Stbl. 1892, No. 290). Het lag echter, met het oog op den toestand der financiën, niet in de bedoeling om de suikerindustrie op den duur vrij te stellen van de bijdrage in de middelen, die zij vroeger in den vorm van uitvoerrecht opbracht. De Minister Van Dedem wilde eene belasting invoeren, welker opbrengst ongeveer met die van het uitvoerrecht zou overeenkomen en in verhouding tot de exploitatiewinsten, door de suikerfabrieken, die voor den wereldhandel produceerden, zou worden betaald. Daar hem echter in 1892 de gegevens nog ontbraken om een daartoe strekkend voorstel te doen, werd bij eene der begrootingswetten [1]) voor 1893 (Ind. Stbl. No. 6) onder de middelen opgenomen eene tijdelijke „belasting ter vervanging van het uitvoerrecht", waardoor de suikerondernemingen in dat jaar het bedrag zouden opbrengen, dat in de drie voorafgaande jaren gemiddeld aan uitvoerrecht zou zijn ontvangen.

Deze „tijdelijke" belasting werd geregeld bij de ordonnantie in Ind. Stbl. 1892, No. 264 en bracht ± *f* 631.500 op.

---

[1]) Mem. v. Toel., Begr. voor 1893, blz. 49.

In de ontwerp-begrooting voor 1894 nam de Minister Van Dedem onder de middelen de definitieve *suikerbelasting* op en in November '93 diende hij, in verband daarmede, een wetsontwerp tot afschaffing van het uitvoerrecht van suiker [1]) in, in welks toelichting hij de grondslagen der ontworpen belasting uiteenzette. De bedoeling was dat het wetsontwerp zou worden behandeld tegelijk met de begrooting voor 1894, maar de Kamer besliste anders en daarop werd bij Nota van Wijziging [2]) in het ontwerp van de middelenwet de nieuwe „suikerbelasting" weder vervangen door de in 1893 geheven „tijdelijke belasting ter vervanging van het uitvoerrecht op suiker" en een nieuw artikel aan dat wetsontwerp toegevoegd om de schorsing van het uitvoerrecht nog voor 1894 te bestendigen. De tijdelijke belasting werd echter voor 1894 door de Tweede Kamer met groote meerderheid verworpen [3]), waarna de regeering het artikel, houdende schorsing van het uitvoerrecht voor dat jaar, introk. Met 1 Januari 1894 werd het uitvoerrecht dus weder geheven en verder verviel door de ontbinding van de Tweede Kamer in dat jaar het wetsontwerp tot afschaffing van het uitvoerrecht. Lang duurde de heffing echter niet, want bij de wet van 20 April 1895 (Stbl. No. 60) werd zij weer voor één jaar, te rekenen van 1 Juni 1895, geschorst. Daarna volgde nog een korte tijd van heffing, totdat op voorstel van den Minister Cremer, die van meening was dat de toestand der suikercultuur eene definitieve voorziening vorderde [4]), de afschaffing volgde bij de wet van 1 Februari 1898 (Stbl. No. 45).

Keeren wij tot het jaar 1888 terug. De Minister Sprenger van Eijk werd opgevolgd door den Heer Keuchenius, die een minder fiscale politiek volgde. Meer dan op de belangen der schatkist was hij bedacht op de belangen der inlandsche bevolking. Zoo achtte hij het met het oog op de voortdurend lage rijstprijzen wenschelijk dat bij den aanslag en de invordering der landrente groote gematigdheid zou worden in acht genomen [5]), daarmede een gedragslijn volgende tegenovergesteld aan die van den Gouverneur-Generaal Van Rees en 's Ministers voorganger, die juist naar vermeerdering van de opbrengst der landrente streefden. Dit had echter reeds in

---

[1]) Bijlagen 1893/94, No. 110.
[2]) Gedr. Stn. No. 47. Begr. 1894.
[3]) Handel. 1893/94, blz. 270.
[4]) Bijlagen 1897/98 No. 110.
[5]) Mem. v. Toel., Begr. 1889, blz. 23.

1888 gefaald, zooals uit het hier volgend staatje blijkt. De landrente bedroeg:

in 1881	f 17.755.000
„ 1882	„ 18.034.000
„ 1883	„ 17.200.000
„ 1884	„ 19.577.000
„ 1885	„ 19.318.000
„ 1886	„ 19.595.000
„ 1887	„ 19.356.000
„ 1888	„ 17.047.000
„ 1889	„ 15.832.000
„ 1890	„ 14.957.000
„ 1891	„ 15.128.000
„ 1892	„ 15.815.000
„ 1893	„ 15.671.000
„ 1894	„ 17.243.000
„ 1895	„ 17.278.000

In antwoord op eene opmerking in het Voorloopig Verslag der Tweede Kamer [1]) betreffende de begrooting voor 1889 dat zijn financieel beleid eene richting aannam geheel tegenovergesteld aan die van zijn voorganger en aan luchthartigheid deed denken, antwoordde de Minister dat [2]) voor bijzondere voorzieningen om het financieel evenwicht op den duur te handhaven dan alleen aanleiding zou bestaan, wanneer de voorgedragen begrooting (die met een geraamd tekort van bijna 8½ millioen sloot), geacht kon worden dat evenwicht in gevaar te brengen. Dit was niet het geval, daar de ongunstige verhouding tusschen de inkomsten en uitgaven te wijten was aan omstandigheden van tijdelijken aard, die genoopt hadden om de opbrengst der landrente en van den verkoop van koffie zeer laag te ramen. Intusschen, een jaar later nog eens met aandrang gevraagd naar eene uiteenzeting van zijn financieel beleid, zag hij zich genoopt o. a. te verklaren [3]) dat hij vreesde „dat ook hij niet zou kunnen ontsnappen aan de noodzakelijkheid om tot eene geldleening de toevlucht te nemen, teneinde hierdoor de totstandbrenging te verhaasten van werken en maatregelen, welke het voortbrengend vermogen van Indië zouden kunnen verhoogen, den toe-

[1]) Blz. 5.

[2]) Mem. v. Antw., blz 4.

[3]) Mem. v. Antw. Tweede Kamer, Begr. 1890, blz. 7.

stand der bevolking verbeteren en de ontwikkeling der bronnen van welvaart en inkomsten bevorderen". Dat hij over de mogelijkheid dacht om eene vermeerdering van inkomsten te vinden in eene uitbreiding van de gouvernementskoffiecultuur blijkt uit de benoeming van eene Staatscommissie, (K. B. 14 October 1888) die in opdracht had een onderzoek in te stellen naar de middelen welke konden strekken o. a. om, met inachtneming dat die cultuur behoort tot de middelen tot bestrijding van 's Lands uitgaven, daaraan eene met de belangen der bevolking overeenkomende uitbreiding te geven.

Ook onder het bewind van den Minister Mackaij, die in 't begin van 1890 den Heer Keuchenius opvolgde, kwamen geen belangrijke financieele maatregelen tot stand. Dat jaar was uit geldelijk oogpunt nadeelig, hoofdzakelijk door de geringe opbrengst van de koffie, weshalve hij een zeer voorzichtig financieel beleid noodzakelijk achtte. De ongewoon lage koffieoogst gaf aanleiding tot de vraag in het Voorloopig Verslag der Tweede Kamer betreffende de Indische begrooting voor 1891 [1]), welke voorzieningen de Minister ten aanzien van den financieelen toestand noodig achtte. In zijn antwoord verklaarde hij, dat hij, zich ten volle rekenschap gevende van het ernstige van den financieelen toestand en gewagende van de noodzakelijkheid van een zeer voorzichtig financieel beleid, in hoofdzaak slechts kon doelen op het betrachten van de meest mogelijke zuinigheid in het financieel beheer en het vermijden, zooveel doenlijk van nieuwe uitgaven, met uitzondering van die voor productieve werken. Natuurlijk was de regeering (zooals ook uit de aangeboden begrooting bleek) bedacht op de versterking der middelen voor zoover mogelijk, maar men mocht zich niet vleien dat, na hetgeen in die richting voor eenige jaren was gedaan, er nog gelegenheid zou worden gevonden om spoedig zeer aanzienlijke inkomsten uit nieuwe belastingen te verkrijgen. En verder volgde o. a. de verklaring dat niet te ontkennen was dat de verhouding tusschen de niet met producten in verband staande inkomsten en uitgaven ongunstiger was geworden, dan zij vroeger was, hetgeen, zooals bekend mocht ondersteld worden, hoofdzakelijk was toe te schrijven aan de vermindering van de inkomsten uit de landrente en het opiummonopolie. Te voorzien was, dat ook in het vervolg voor productieve werken zou moeten worden geleend.

---

[1]) Blz. 5.

Vermelding verdient nog volledigheidshalve, dat onder den Minister Mackaij een nieuw octrooi voor de Javasche Bank tot stand kwam bij Koninklijk besluit van 6 Januari 1891 (Ind. Stbl. No. 49), hetwelk in art. 14 eene bepaling inhield, volgens welke, te beginnen met het boekjaar 1900—1901, een deel van de winst in de koloniale kas zou moeten worden gestort. Deze storting bedroeg in 1901 *f* 92.300, in 1902 *f* 69.400 en in 1903 *f* 112.200.

Het financieel beleid van zijn opvolger, den Minister Van Dedem, was evenals dat van den Minister Sprenger van Eijk, doch meer met het oog op de belangen van Indië zelf, gericht op het verkrijgen van evenwicht in de Indische financiën. Dit achtte hij een gebiedenden eisch [1]) en de vraag: wat moet er gedaan worden om daartoe te komen, beantwoordde hij als volgt:

„Aan pogingen om de Indische huishouding aan de eischen van een zuinig beheer te doen beantwoorden, heeft het in den laatsten tijd niet ontbroken; gedaan schijnt in dit opzicht, wat men van uit de centrale bureaux vermocht; beproefd zal echter, naar de ondergeteekende meent, nog moeten worden eene enquête, geleid door een man, berekend voor de taak, en die zich geheel daaraan wijden kan, bevoegd, zich met ieder college, met elken persoon in aanraking te stellen, en om, waar hij dit noodig acht, met eigen oogen te gaan zien; eene enquête, die zich zou uitstrekken tot de geheele organisatie van ons bestuur, het geheele financieel en materieel beheer, en ten doel zou hebben om te komen tot de kennis van al wat geconcentreerd, vereenvoudigd, besnoeid en in verhouding tot Indië's financieele krachten doelmatiger ingericht zou kunnen worden.

Met dien maatregel zal versterking der middelen gepaard moeten gaan. De ondergeteekende hoopt hieromtrent weldra voorstellen te kunnen doen.

Echter zal er, om de toekomst der financiën te verzekeren, meer nog noodig zijn.

Het valt niet te ontkennen, dat de eischen der schatkist over het algemeen zwaar op Indië's inheemsche bevolking drukken en weinig ruimte voor oeconomischen vooruitgang laten; evenmin mag worden voorbijgezien, dat op de bate, die de koffiecultuur thans nog afwerpt, welke weg ook worde ingeslagen, op den duur niet te rekenen valt. Zullen eene doelmatiger regeling van lasten, ten deele reeds tot stand gekomen of voorbereid, de opheffing van belemmeringen ook in

[1]) Mem. v. Toel., Begr. 1892, blz. 3.

andere opzichten en een eerste stap op den weg der decentralisatie, verbetering in den toestand kunnen brengen, daarnaast is versterking van het voortbrengend vermogen van Indië, door de tot ontwikkeling der hulpbronnen vereischte werken, dringend noodig ook om aan de Indische financiën een hechter grondslag te geven."

De daarin aangekondigde enquête, waarop reeds hooger in dit rapport, toen bezuiniging ter sprake kwam, gedoeld werd, was de enquête van den Voorzitter der Indische Rekenkamer, Van Dorsser, die hem werd opgedragen bij Indisch besluit van 7 Mei 1892, No. 16. De opdracht luidde:

„Om op aanwijzing van den Gouverneur-Generaal gegevens te verzamelen, waarnaar door dezen kan beoordeeld worden in welke opzichten verandering van bestaande regelingen of gebruiken zou kunnen leiden tot vermindering van de uitgaven ten laste van de begrooting van Nederlandsch-Indië, en, voor zooveel niet dadelijk in die richting maatregelen kunnen worden genomen, hoe een afdoend onderzoek kan worden ingesteld naar de mogelijkheid der beoogde bezuinigingen en de middelen om ze tot stand te brengen."

Afgescheiden van deze opdracht, zoo zeide de Minister in de Memorie van Toelichting betreffende de begrooting voor 1893, is mede reeds de doelmatigheid van verschillende organisatiën tot onderwerp van een onderzoek gemaakt.

De enquête Van Dorsser leidde tot eenige maåtregelen van betrekkelijk ondergeschikte beteekenis, die vermeld zijn in Koloniaal Verslag 1893, blz. 68 en hier niet behoeven te worden medegedeeld.

Dit resultaat bevredigde de Tweede Kamer in 't algemeen niet [1]), hetgeen de Minister daaraan toeschreef dat voorbij was gezien hetgeen op dat gebied reeds geschied was. Hij herinnerde er aan, dat reeds het streven van den Minister Sprenger van Eijk en den Gouverneur-Generaal Van Rees gericht was op bezuiniging en dat de Gouverneur-Generaal Pijnacker Hordijk daarna het vraagstuk nog eens aan de orde stelde, hetgeen tot een onderzoek bij alle departementen leidde. Desniettemin was het voor den Minister Van Dedem nog een ernstige vraag gebleven, of niet, wanneer aan het Indische bestuur eene meer practische richting werd gegeven en in alles nauwgezet met de financieele krachten des lands rekening werd gehouden, doelmatiger huishouding en financieel beheer voor Indië te bereiken zou zijn. Dàt was de beteekenis van de enquête-Van Dorsser. Overigens wees de Minister er op dat de werkzaamheid

[1]) Zie § 3 van het Voorloopig Verslag betreffende de begrooting voor 1894.

van het Indisch bestuur zich niet bepaalde tot de onderwerpen, waarop hij de aandacht vestigde en dat ook hij zelf niet schroomde op het terrein van bezuinigingen het initiatief te nemen, waar zijne verantwoordelijkheid dat medebracht.

Werd op die wijze een deel van het financieel programma verwezenlijkt, een ander deel daarvan, de versterking der inkomsten, ten einde daardoor minder afhankelijk te worden van de baten uit de producten [1]), vond zijne uitvoering o. a. in de volgende maatregelen:

de invoering van de heffing der verpachte middelen en der in- en uitvoerrechten (met ingang van 1 Augustus 1892) in het landschap Indragiri (Ind. Stbl. 1892, No. 139);

de verhooging met ingang van 1 Januari 1893 van den accijns op inlandsch gedistilleerd op Java en Madura van *f* 40 op *f* 50 per H.L., en de daarmede gepaard gaande gelijke verhooging van het invoerrecht op dat artikel (Ind. Stbl. 1892, No. 258; 259);

de verhooging van zegelrecht voor eenige geschriften (Ind. Stbl. 1892, No. 260);

de invoering met 1 Januari 1894 in het gebied, waar het algemeen tarief van in- en uitvoerrechten gold, van een accijns op lucifers, ten bedrage van 40 cent per gros doosjes (Ind. Stbl. 1893 No. 301);

de reeds vroeger vermelde verhooging met 1 Januari 1894 van den petroleumaccijns van *f* 1.75 tot *f* 2 per H.L. (Ind. Stbl. 1893, No. 308), welke accijns in den aanvang van 1895 ook ter Sumatra's Oostkust werd ingevoerd;

de wijziging [2]) en tevens verhooging van den zoutprijs [3]) met den aanvang van 1894 (Ind. Stbl. 1893, No. 302).

De drie laatstgenoemde maatregelen waren door den Minister reeds bij de begrooting voor 1893 voorgesteld, maar werden toen door hem teruggenomen [4]) omdat het tekort kleiner was geworden dan aanvankelijk geraamd was.

---

[1]) Zie Begr. 1894, M. v. T., blz. 4; M. v. A. Tweede Kamer, blz. 6; Handel. 1893/94, blz. 208.

[2]) Zie Begr. 1893. M. v. T., blz. 52.

[3]) De zoutprijs was zeer verschillend en bedroeg *f* 6.72, *f* 6.66[5], *f* 6.—, *f* 5.92, *f* 5.83[5] en *f* 5.— per pikol in verschillende gewesten. Hij werd gebracht op *f* 6.72 in het gebied van het zoutmonopolie, uitgezonderd Soerakarta, Sumatra's Westkust en Palembang, waar hij op *f* 6.— werd gesteld.

Later verlaagd voor de Lampongsche districten tot *f* 6.— (Ind. Stbl. 1896, No. 253) en verhoogd voor Sumatra's Westkust tot *f* 6.96 (Ind. Stbl. 1900, No. 93).

[4]) Vergad. Tweede Kamer 30 Nov. 1892, Handel., blz. 336.

Tot vermeerdering van inkomsten leidde ook de bij de wet van 18 Juni 1892 (Stbl. No. 139) goedgekeurde, aan de Billiton-Maatschappij verleende nieuwe concessie, volgens welke (artikel 3) die Maatschappij jaarlijks aan de Regeering vijf achtste zou betalen van het voordeelig saldo der winst- en verlies-rekening. Deze bepaling trad in de plaats van de sedert 1864 geldende regeling, krachtens welke als pachtschat zou worden opgebracht drie ten honderd van de bruto-opbrengst der ontginning, naar de keuze der regeering in producten of in geld te voldoen [1]).

Ten slotte valt nog te vermelden dat onder de middelen, die tijdens Minister Van Dedem's bestuur de inkomsten kwamen versterken, behooren de opbrengst van den spoorweg ter Sumatra's Westkust (1891) en van de exploitatie der Ombilin Kolenvelden (1893), welke exploitatie in 1895 een voordeelig saldo begon op te leveren.

De Heer Bergsma, die in 1894 den Minister Van Dedem opvolgde, was niet minder dan deze op versterking van inkomsten bedacht. Reeds kort na zijn optreden diende hij een wetsontwerp in tot herziening van de algemeene tarieven van in- en uitvoerrechten, waarbij werd voorgesteld [2]) eene verhooging van eenige posten uit het tarief van invoerrechten en eene verhooging van het uitvoerrecht van koffie van *f* 1 op het vóór 1886 geldende bedrag van *f* 3 per 100 K.G., waarvan eene hoogere bate van resp. *f* 1.128.000 en *f* 410.000 werd tegemoetgezien. In zijn financieel programma [3]) wees hij er vooral op, dat de gouvernementskoffiecultuur eenmaal zou moeten verdwijnen en dat het de onaangename plicht der Regeering was te zorgen dat tegenover de wegsmeltende baten uit die cultuur andere inkomsten zouden komen te staan.

De Tweede Kamer was in 't algemeen niet overtuigd van de wenschelijkheid der versterking der middelen op dat tijdstip en de Minister liet een jaar verstrijken voordat hij de Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag dier Kamer indiende, bij welke Memorie het voorstel betreffende het uitvoerrecht van koffie, nadat gebleken was dat daartegen bij zeer vele leden overwegend bezwaar bestond, werd teruggenomen, in verband met 's Ministers voornemen om nader een voorstel te doen tot heffing van een uitvoerrecht,

[1]) Mem. v. Antw. Tweede Kamer, Begr. 1893, blz. 59.

[2]) Bijlagen 1894/95, No. 51; 1895/96 No. 9. Discuss. Ind. Begr. voor 1896 en Hand. 1895/96, blz. 176—181.

[3]) Mem. v. Antw. Tweede Kamer, Begr. 1895, blz. 4; 5.

dat afhankelijk zou zijn van de koffieprijzen en verband zou houden met de winsten, die met de koffie werden behaald. Doch ook de voorgedragen verhooging van sommige invoerrechten stuitte op sterken tegenstand in de Tweede Kamer, hoofdzakelijk omdat versterking van inkomsten niet noodzakelijk werd geoordeeld en de verdwijning der baten uit de koffiecultuur nog volstrekt niet tot de werkelijkheid behoorde. Aan den raad om het ontwerp in te trekken wilde de Minister niet voldoen, zoodat artikel 1 ten slotte werd verworpen met 58 tegen 14 stemmen.

Bij de openbare behandeling had de afgevaardigde Cremer, voorzitter der Commissie van Rapporteurs, zijn stem tegen het ontwerp motiveerende, er op gewezen dat het wel billijk was dat de buitenbezittingen meer zouden gaan opbrengen. Ook in die richting was de Minister Bergsma reeds werkzaam, zoowel door voorbereiding van later tot stand gekomen maatregelen (waarover nader) als o. a. door invoering van eene hoofdelijke belasting ter Westerafdeeling van Borneo (Ind. Stbl. 1895, No. 295) en eene herziening van het tarief van in- en uitvoerrechten ter Sumatra's Oostkust (Ind. Stbl. 1895, No. 273), in dat gewest de laatste stap voordat tot invoering van het algemeen tarief werd overgegaan, hetgeen drie jaar later (Ind. Stbl. 1898, No. 132) geschiedde. Voor Lombok, dat tengevolge van de bekende gebeurtenissen van 1894 onder rechtstreeksch bestuur werd gebracht, werden reeds in 1895 tarieven van in- en uitvoer en bedrijfsbelastingen voor Vreemde Oosterlingen en niet tot de inheemsche bevolking behoorende inlanders ingevoerd (Stbl. 188, 290 en 291). Voorts werd reeds bij de begrooting voor 1895 [1]) het voornemen medegedeeld om in sommige streken van Sumatra's Westkust eene hoofdelijke belasting in te voeren tegen intrekking van de gouvernementskoffiecultuur in die streken. Deze zaak bleef enkele jaren hangende en ten slotte werd er van afgezien [2]), omdat uit een nader onderzoek gebleken was, dat de hoofden en de bevolking over het algemeen sterk tegen de betaling van geld gekant waren. Een middel om de bevolking ter Sumatra's Westkust meer in de inkomsten te doen bijdragen [3]) werd daarna gevonden in eene verhooging van den debietprijs van het zout aldaar van *f* 6 op *f* 6.96 per pikol en eene verhooging van het invoerrecht van zout in de residentie Tapanoeli van *f* 2 op *f* 3.50 per 100 K.G.

---

[1]) Mem. van Toel., blz. 12 en 13.

[2]) Kol. Versl. 1898, blz. 12.

[3]) Bijlagen Tweede Kamer 1899/1900, No. 73.

(Wet van 30 December 1899, Ind. Stbl. 1900, No. 9), waarmede eene gelijke verhooging van dat recht ter Sumatra's Oostkust gepaard ging (Ind. Stbl. 1900, No. 78).

Voorts moet als een maatregel, die eene rechtstreeksche vermeerdering van de inkomsten ten doel had, vermeld worden de in de Memorie van Toelichting betreffende de Indische begrooting voor 1897 (blz. 9) voorgedragen reorganisatie van het boschwezen, dat bij Indisch Staatsblad 1897, No. 61 tot stand kwam. In diezelfde Memorie vond ook eene plaats de aanvraag van een zeker bedrag voor het nemen van een proef met de briquetteering van het zout, waarvan men zich aanmerkelijke bezuiniging en stijging van de opbrengst van het zoutdebiet voorstelde (Memorie van Toelichting blz. 14—16). Er werd besloten die proef allereerst te houden in de afdeeling Sumanap der residentie Madoera (G. B. van 28 September 1898, No. 22) waar zij, nadat de voorbereidende maatregelen, o. a. het bouwen eener fabriek te Kalianget, geruimen tijd hadden doen verstrijken, in Mei 1899 een aanvang nam [1]).

Deze proef leverde gunstige resultaten op, weshalve bij G. B. van 9 October 1900, No. 11 besloten werd haar uit te breiden over het geheele gewest Madoera en de gewesten Pasoeroean (met inbegrip van de vroegere residentie Probolinggo) en Besoeki. Toen ook hier gunstige resultaten werden verkregen, werd bij de begrooting voor 1902 besloten tot invoering van het briquetstelsel in het geheele monopoliegebied [2]), een besluit, waaraan ten gevolge van de noodzakelijke voorbereidende maatregelen, in 1904 zelfs ten aanzien van Java en Madoera nog geen uitvoering kan gegeven worden.

Onder Minister Bergsma's bestuur vond nog eene oplossing de toen reeds geruimen tijd hangende vraag, welke regeling moest getroffen worden ten aanzien van het bijdragen aan het Indisch patentrecht door de in Indië werkende naamlooze vennootschappen en andere vereenigingen of maatschappijen, wier zetel in Nederland is gevestigd.

Het laatste lid van artikel 2 van de ordonnantie op het patentrecht (Ind. Stbl. 1878, No. 350) stelde nl. oorspronkelijk van die belasting vrij „het inkomen van naamlooze vennootschappen, welke ter zake van de uitoefening in *Nederlandsch-Indië* van eenige nijverheid of van eenig ander bedrijf in het in Nederland geheven wordend

---

[1]) Kol. Versl. 1899, blz. 214; 1900, blz. 173.

[2]) Zie de uitvoerige toelichting in No. 35 der Gedr. Stukken van de Begr. voor 1902.

regt van patent zijn aangeslagen tot een bedrag van twee percent over het gezamenlijk beloop der uitdeelingen". Eerst in het Voorloopig Verslag der Tweede Kamer betreffende de Indische begrooting voor 1890 (blz. 38), vond de opmerking eene plaats, dat het niet billijk was dat het patentrecht van de winsten, door de aan die vennootschappen toebehoorende millioenen verkregen, geheel in de Nederlandsche schatkist vloeide. Dit bracht den Minister Mackaij er toe, bij de begrooting voor 1891 [1]) voor te stellen de vrijstelling te doen vervallen. Dat denkbeeld vond van de zijde der Tweede Kamer bestrijding [2]), op grond van de dubbele belasting, die daarvan het gevolg zou zijn, hetgeen leidde tot de motie van den afgevaardigde Hartogh, waarin de wenschelijkheid werd uitgesproken, dat verband zou worden gebracht tusschen de wetgeving van Nederland en Indië ten aanzien van het heffen van patentrecht der hierbedoelde maatschappijen. De Minister zag toen voorloopig af van zijn voornemen om de vrijstelling te doen vervallen.

De quaestie trad eene andere phase in door de vervanging van het patentrecht hier te lande door de bedrijfsbelasting bij de wet van 2 October 1893 (Stbl. No. 149) [3]), die aanleiding gaf tot de ordonnantie van 21 April 1894 (Ind. Stbl. No. 95), waarbij de vrijstelling met die vervanging in verband werd gebracht en gedurende 1894 werd gehandhaafd, welke handhaving over de jaren 1895 en 1896 werd uitgestrekt bij de ordonnanties in de Indische Staatsbladen 1894 No. 53 en 1896 No. 75.

In 1897 eindelijk kwam de beoogde regeling tot stand. De bedoelde vennootschappen en vereenigingen (uitgenomen die, welke in Nederlandsch-Indië geen ander bedrijf uitoefenen dan het aangaan door tusschenkomst van gemachtigden, van overeenkomsten tot brand-, zee-, levens- en andere verzekeringen) bleven slechts aan de bedrijfsbelasting hier te lande onderworpen, en bij de wet van 9 April 1897 (Ind. Stbl. No. 150) werd bepaald dat van hetgeen door haar aan die belasting betaald wordt, twee derden of de helft aan de Indische geldmiddelen zou worden uitgekeerd, al naar gelang het bedrijf of hoofdbedrijf geacht moet worden geheel of gedeeltelijk in Indië te worden uitgeoefend. De aanslag van de in Indië werkende verzekeringmaatschappijen, wier zetel hier te lande gevestigd is, werd geregeld bij de ordonnantie in Ind. Stbl. 1897, No. 127, welke

---

[1]) Mem. v. Toel.

[2]) Voorl. Versl., blz. 33; Mem. v. Antw., blz. 35; Handel. 1890/91, blz. 260.

[3]) Reeds aangekondigd op blz. 12 van de Mem. v. Toel., Ind. begr. 1892.

regeling werd herzien bij de ordonnantie in Ind. Stbl. 1899, No. 261.

Uit de Nederlandsche bedrijfsbelasting is uitgekeerd:

in 1897	f 81.500
„ 1898	„ 325.000
„ 1899	„ 322.900
„ 1900	„ 340.100
„ 1901	„ 382.000
„ 1902	„ 360.500

Al was het ontwerp-tarief van den Minister Bergsma met groote meerderheid verworpen, de wenschelijkheid van versterking der inkomsten bleef aan de orde en ook de Minister Cremer, die den Heer Bergsma in 1897 opvolgde, en onder wiens bewind de uitgaven voor Atjeh, ten gevolge van de na den afval van Toekoe Oemar daar gevolgde krachtiger politiek belangrijk stegen, zag zich genoopt zich die versterking ten taak te stellen, eene taak welker uitvoering hem vergemakkelijkt werd door de groote opbrengsten van het tin, welke in 1897—1901 jaarlijks toenamen. Kon hij in de Memorie van Antwoord aan de Tweede Kamer betreffende de eerste door hem ingediende begrooting, die voor 1898, nog volstaan met de verklaring dat de toestand der Indische schatkist een zeer voorzichtig financieel beheer noodig maakte, reeds een jaar later [1]) aarzelde hij niet als zijne meening mede te deelen „dàt de toestand der Indische geldmiddelen dringend eischte, dat naar versterking van de middelen worde omgezien, te meer omdat opnieuw gebleken is hoe gevaarlijk het kan zijn te bouwen op de baten uit de koffiecultuur."

Onder de vele tijdens Minister Cremer's bestuur op financieel gebied tot stand gekomen maatregelen bevinden zich ook eenige die reeds twintig jaar tevoren besproken waren en een langen tijd van voorbereiding achter zich hadden. Eene tariefverhooging in den geest van het ontwerp-Bergsma bleef achterwege, daar de Minister Cremer den tijd daartoe eerst gekomen achtte [2]), wanneer het tolgebied zou zijn uitgebreid.

Als de voornaamste financieele maatregelen zijn te noemen:

1. *Uitbreiding van het tolgebied.* Artikel 6 der Indische tariefwet noemde oorspronkelijk eenige gewesten, waar van wege het Nederlandsch-Indische bestuur geene in- en uitvoerrechten mochten geheven worden. Bij de Wet van 1 Februari 1898 (Stbl. No. 43) verviel uit

[1]) Mem. v. Antw. Tweede Kamer, Begr. 1899, blz. 2.

[2]) Begr. 1899, Mem. v. Antw. Tweede Kamer, bl. 4; 1901, blz. 6.

dat artikel „Menado”, waarna met ingang van 1 Juni 1898 de Minahassa met de Sangi- en Talauer-eilanden en eenige landschappen op de Noordkust van Celebes bij het tolgebied werden ingelijfd [1]) (Ind. Stbl. 1898, Nos. 120 en 121) nl. de heffing van de algemeene tarieven van in- en uitvoerrechten werd er ingevoerd, benevens die van de accijnzen op petroleum en lucifers.

Vervolgens wilde men overgaan tot de rechtenheffing in het overig deel der residentie Menado, met name aan de Tominibocht met Gorontalo, doch daartoe werd het noodig geoordeeld die heffing ook in te voeren in het in de residentie Ternate en Onderhoorigheden gelegen landschap Banggaai, dat mede tot het achterland van Gorontalo behoort. Bij de wet van 31 December 1898 (Stbl. No. 328) verviel daarom ook „Ternate” uit artikel 6 der tariefwet, hetgeen de inlijving der genoemde streken bij 't tolgebied, benevens de heffing aldaar der bovengenoemde accijnzen met ingang van 1 Juli 1899 ten gevolge had (Ind. Stbl. 1899, Nos. 169 en 170).

Intusschen was de Regeering na een daartoe ingesteld onderzoek tot de conclusie gekomen, dat het gewenscht was de rechtenheffing ook in te voeren in het overige, toen nog bestaande, vrijhavengebied, voor zoover daartegen geen bezwaren van localen aard bestonden. Bij de wet van 30 December 1899 (Stbl. No. 292) werd daarom aan artikel 6 der tariefwet eene andere redactie gegeven, welke die rechtenheffing mogelijk zou maken. Van die mogelijkheid is ook voor de heffing van de twee meergenoemde accijnzen en van uitvoerrecht van boschproducten (waarover nader), met ingang van een nader te bepalen dag, gebruik gemaakt ten aanzien van het nog tot het vrijhavengebied behoorende deel van Ternate en Onderhoorigheden en in de residentiën Timor en Onderhoorigheden en Amboina (Ind. Stbl. 1903, Nos. 422 en 423), terwijl bij Ind. Stbl. 1903, No. 421 de heffing van uitvoerrecht van boschproducten in Menado en het landschap Banggaai met ingang van 1 Februari 1904 is ingevoerd.

2. *Heffing van uitvoerrechten op boschproducten.* Tegelijk met de nieuwe redactie van artikel 6 der tariefwet werd bij de Tweede Kamer een voorstel ingediend [2]) om in die wet eene bepaling op

---

[1]) Deze maatregel strekte om een aequivalent op te leveren voor het verlies van inkomsten, veroorzaakt door het vervallen (Ind. Stbl. 1898, No. 230) van de verplichte levering der door de Inlandsche bevolking geteelde koffie (Bijln. 1897/98 No. 96).

[2]) Een derde voorstel strekte om het invoerrecht van zout in Tapanoeli te verhoogen van *f* 2.— op *f* 3.50 per 100 K.G., waarover reeds boven bij de

te nemen ten einde in gewesten buiten Java en Madoera de heffing van uitvoerrechten van boschproducten mogelijk te maken.

Dit leidde tot de wet van 30 December 1899 (Stbl. No. 293), waarna bij de ordonnantie in Indisch Staatsblad 1901, No. 20 de heffing van die uitvoerrechten met ingang van 15 Februari 1901 werd ingevoerd in de gewesten Sumatra's Westkust, Benkoelen, Lampongsche districten, Palembang, Banka en Onderhoorigheden, Billiton, de Westerafdeeling en de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo.

3. *Verhooging van tarieven en uitbreiding van het gebied van heffing.* De bestaande tarieven ter Sumatra's Oostkust en op Lombok werden resp. met 1 Juni en 1 Mei 1898 verhoogd tot het algemeen tarief van in- en uitvoerrechten, terwijl ter Sumatra's Oostkust bovendien bestaande uitvoerrechten op boschproducten gehandhaafd bleven en op Lombok tevens de accijnzen op lucifers en petroleum werden ingevoerd (Ind. Stbl. 1898, Nos. 132, 133 en 134). Het sedert 1892 bestaande tarief in het landschap Indragiri werd met ingang van 1 Juli 1898 door eene heffing in de geheele afdeeling Indragiri van de algemeene tarieven van in- en uitvoerrechten, benevens uitvoerrechten op boschproducten en accijnzen op petroleum en lucifers vervangen (Ind. Stbl. 1898, Nos. 129 en 130).

4. *Financieele maatregelen in Groot-Atjeh.* In de afdeeling Groot-Atjeh, uitgezonderd het eiland Wé, zijn met ingang van 1 April 1899 ingevoerd de algemeene tarieven van in- en uitvoerrechten, benevens uitvoerrechten op boschproducten en accijnzen op petroleum en lucifers (Ind. Stbl. 1899, Nos. 74 en 75); voorts met 1 Januari 1901 eene rijtuigbelasting van huurrijtuigen (Ind. Stbl. 1901, No. 22). Op het eiland Wé wordt sinds 1 Juli 1901 eene belasting van uitvoerproducten geheven (Ind. Stbl. 1901, No. 142).

5. *Financieele maatregelen in de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo.* Uitvoering is gegeven aan een sedert eenige jaren bestaand [1]) plan om 's Gouvernements tol- en pachtgebied uit te strekken tot de niet onder ons rechtstreeksch bestuur staande gedeelten dier residentie en daar tevens het zoutmiddel in te voeren of over te nemen. De belastingen, waaronder ook de accijns op tabak, werden geregeld bij de ordonnantiën in Ind. Stbl. 1900 Nos. 410 t/m 416; deze traden dadelijk in werking met uitzondering van die betreffende

---

quaestie van invoering eener hoofdelijke belasting ter Sumatra's Westkust gehandeld is.

[1]) Mem. v. Toel., Begr. 1900, blz. 4.

de in- en uitvoerrechten en accijnzen, welker heffing met ingang van 1 Januari 1903 aanving (Ind. Stbl. 1902, No. 387).

6. *Verhooging van de accijnzen op petroleum en lucifers.* De accijns op petroleum werd, zooals reeds vroeger vermeld is, verhoogd van *f* 2 op *f* 2.50 per H.L. bij Indisch Staatsblad 1899, No. 1 en die op lucifers van 40 ct. op 70 ct. per gros doosjes, bij Indisch Staatsblad 1899, No. 2. De maatstaf van heffing van den lucifersaccijns werd vervolgens gewijzigd bij de in Indisch Staatsblad 1900, No. 17 afgekondigde ordonnantie, doch deze ordonnantie trad nooit in werking, daar die inwerkingtreding verdaagd werd bij Indisch Staatsblad 1900, No. 92, toen er practische bezwaren van beteekenis tegen den gewijzigden maatstaf bleken te bestaan, waarop ten slotte eene nieuwe wijziging van den maatstaf volgde bij Indisch Staatsblad 1902, No. 17.

7. *Rechten van successie en overgang.* De verouderde regeling van 1836 werd bij Indisch Staatsblad 1901, No. 471 met ingang van 1 April 1902, vervangen door eene nieuwe, naar analogie van de hier te lande bestaande wetten, echter zonder vaststelling van een recht van overgang van effecten.

8. *Vervanging van het pachtstelsel door regie of door rechtstreeksche heffing*, waarvan in de voornaamste gevallen niet vermeerdering, maar vermindering van inkomsten het gevolg is. Hier is melding te maken van:

a. De opiumregie. Reeds onder den Minister Keuchenius werd het lid van den Raad van Indië Groeneveldt belast met een opdracht om de werking van de opiumregie in de Fransche kolonie Indo-China te bestudeeren. Het door hem uitgebrachte verslag [1]) gaf aanleiding om in Nederlandsch-Indië eene proef te nemen, waarvoor met ingang van 1 September 1894 de residentie Madoera werd aangewezen (Ind. Stbl. 1894, No. 161).

Nadat de proef vervolgens was uitgebreid over de toenmalige residentiën Besoeki, Probolinggo en Pasoeroean (Ind. Stbl. 1895, No. 241), vroeg de Minister Bergsma kort voor zijn aftreden bij een ontwerp tot verhooging der begrooting voor 1897 eene principieele beslissing van de Staten-Generaal om tot definitieve invoering op Java en Madoera alsmede in de afdeeling Lombok over te gaan, welk voorstel door zijn opvolger bij de indiening der begrooting voor 1898 werd overgenomen. Nadat de Staten-Generaal er hunne goedkeuring aan hadden verleend (Wet van 30 December 1897,

---

[1]) No. 44 der Gedr. Stukken van de begrooting voor 1892.

Ind. Stbl. 1898, No. 5) werd de invoering der opiumregie geleidelijk [1]) voortgezet. Met ingang van 1904 was zij voltooid op de genoemde eilanden benevens in de Lampongsche districten, welk gewest zoo spoedig voor die invoering in aanmerking kwam, omdat het behoorde tot het pachtperceel Batavia. Uit financieel oogpunt leidde deze maatregel zooals te verwachten was en nader blijken zal, tot eene belangrijke vermindering van inkomsten. Ongetwijfeld is deze vermindering gedeeltelijk ook het gevolg van den ongunstigen oeconomischen toestand der bevolking in de laatste jaren.

b. Slachtbelastingen. In navolging van de regeling der Preanger Regentschappen en het district Gandasoli [2]), waar de rechtstreeksche heffing van de belasting op het slachten van rundvee en buffels reeds sedert 1 Juni 1871 bestond (Ind. Stbl. 1870, No. 122), is de pacht der slachtbelasting op geheel Java en Madoera vervangen door rechtstreeksche heffing voor het slachten van rundvee en buffels met 1 Januari 1899 (Ind. Stbl. 1898, No. 348) en voor het slachten van varkens [3]) met 1 Maart 1899 (Ind. Stbl. 1899, No. 44). De regelingen werden herzien bij Indisch Staatsblad 1901, Nos. 88 en 344.

Als nieuwe belasting werd de rechtstreeksche heffing der rundslachtbelasting in de Lampongsche districten ingevoerd op 1 April 1898 (Ind. Stbl. No. 24).

c. Heffing van schut- en doorvaartgelden aan de landssluizen te Melirip en Gedek (residentie Soerabaja). De vervanging der pacht door rechtstreeksche heffing had plaats met ingang van 1 November 1900 (Ind. Stbl. 1900, No. 261).

d. Exploitatie van pandhuizen. In aansluiting aan de invoering der opiumregie en de afschaffing der slachtpacht werd in 1900 opnieuw het reeds vroeger geopperde denkbeeld in overweging genomen om ook tot exploitatie van pandhuizen in eigen beheer over te gaan, om een einde te maken aan onder de pacht bestaande misbruiken en die inrichtingen meer in 't belang der bevolking te doen werken. Naast kennis van feitelijke toestanden betreffende de pandhuisexploitatie onder de pacht op *Java en Madoera*, ter verkrijging waarvan een onderzoek onder leiding van den assistent-resident

---

[1]) Zie de Indische Staatsbladen 1898, Nos. 77, 255 en 277; 1900, No. 204*a*; 1901 No. 229; 1902, Nos. 265; 266 en 267; 1902 No. 358; 1903, No. 272.

[2]) Dit vroeger tot de Preanger Regentschappen behoorende district werd bij Ind. Stbl. 1884, No. 90 bij de toenmalige residentie Krawang gevoegd.

[3]) Met uitzondering van de residentie Kedoe, en de afdeeling Tasikmalaja (Preanger Reg.), waar de rechtstreeksche heffing resp. op 1 Januari 1901 en 1900 aanving.

De Wolff van Westerrode werd ingesteld, wenschte men ook ervaring op te doen met exploitatie van gouvernementswege. Te dien einde werden achtereenvolgens te Soekaboemi en te Tjiandjoer respect. met ingang van 1 April 1901 en 1 Januari 1902 proefpandhuizen opgericht.

Een en ander leidde, nadat het onderzoek in Bantam, Batavia en de Preanger-Regentschappen geëindigd was, tot de conclusie, dat tegen de invoering van eigen beheer althans in die gewesten geen bezwaar bestond. Van de Staten-Generaal werd daarop bij eene suppletoire begrooting voor 1903 [1]) eene principieele beslissing gevraagd om tot de exploitatie der pandhuizen op Java en Madoera in eigen beheer over te gaan, welk voorstel leidde tot de wet van 23 Juli 1903 (Stbl. No. 221).

Ook deze maatregel zal op den duur eene belangrijke vermindering van inkomsten ten gevolge hebben, daar het in de bedoeling ligt het tarief in dier voege te verlagen, dat de inkomsten de uitgaven dekken en derhalve het bedrag, dat de pacht thans oplevert, geheel prijs te geven.

Onder den Minister Cremer werd de tweede geldleening aangegaan, waarvan de betaling der rente en aflossing ten laste van Indië werd gebracht. Het bedrag van de ten laste van Indië loopende vlottende schuld had nl. in 1898 zulk eene hoogte bereikt, dat het niet raadzaam werd geacht het bedrag op dat peil te houden of daarboven te doen stijgen; eene consolidatie werd wenschelijk geacht en deze kwam tot een bedrag van 55 millioen (oorspronkelijk werd 45 millioen voldoende geacht), tot stand ingevolge de wet van 9 Juni 1898 (Stbl. No. 142). Ook bij de beraadslagingen over dèze leeningwet kwam weder de vraag ter sprake, of het wel aanging Indië met de rente en aflossing te belasten, nadat Nederland in vroegere jaren zooveel millioenen vandaar had genoten, doch de regeering kon de onbillijkheid daarvan niet inzien en beriep zich o. a. op het heerschende stelsel, dat Nederland en Indië elk in hun eigen uitgaven moesten voorzien.

Een tweede financieele wet, die nog onder den Minister Cremer tot stand kwam, was de wet van 24 Juni 1901 (Stbl. No. 167), waarbij ter voldoening aan het tweede lid van artikel 74 der Indische Comptabiliteitswet de bestemming van de voordeelige sloten en de voorziening in de dekking van de nadeelige sloten der Indische rekeningen over de jaren 1867 t/m 1891 werden geregeld. Practisch belang is aan deze wet niet toe te schrijven, daar men hier niet

[1]) Bijlagen 1902—1903, No. 160.

met eene feitelijke beschikking over geldmiddelen, maar met een maatregel van orde te doen had, ook ten einde wettelijk vast te stellen hoeveel van de opbrengst der geldleening van 1883 met ultimo 1891 nog beschikbaar kon geacht worden tot dekking van nadeelige sloten van latere jaren.

Over het bestuur van Minister Cremer's opvolger, Jhr. van Asch van Wijck, dat niet veel langer dan een jaar duurde, kunnen wij kort zijn.

De voornaamste financieele maatregel bestond in de afschaffing van de uitvoerrechten van indigo en van koffie, die in de in artikel 1 der tariefwet genoemde gewesten tot stand kwam bij de wet van 30 December 1901 (Stbl. No. 282) [1]) en wegens den gedrukten toestand van beide cultures noodig werd geoordeeld. Het verlies van de schatkist werd op *f* 430.000 's jaars geraamd, waartegenover stond eene hoogere opbrengst van de in Indië te veilen gouvernementskoffie ad *f* 73.000 per jaar.

In de richting van vervanging van pacht door rechtstreeksche heffing kwam nog een maatregel van mindere beteekenis tot stand bij de ordonnantie in Ind. Stbl. 1902, No. 93, waarbij die vervanging plaats vond ten aanzien van de wajangbelasting in de residentie Batavia.

Daar het de bedoeling is dit historisch overzicht niet verder te doen loopen dan tot het jaar 1903, zijn wij hiermede gekomen tot het einde van dit gedeelte van onze taak. Het vindt zijne aanvulling in het nu volgend actueel overzicht met bijbehoorend cijfermateriaal.

---

[1]) In de niet in artikel 1 der tariefwet genoemde gewesten, waar de algemeene tarieven van in- en uitvoerrechten geheven werden, zijn beide genoemde uitvoerrechten afgeschaft bij de ordonnantie van 10 November 1902 (Ind. Stbl. No. 404) en voor de afdeeling Groot-Atjeh bij eene ordonnantie van denzelfden datum (Ind. Stbl. No. 405).

TEGENWOORDIGE TOESTAND VAN DE INDISCHE FINANCIËN.

Ten einde zich rekenschap te geven van den toestand, kon men geen gebruik maken van de begrootingen, waarvan de cijfers vaak verscheidene millioenen van de werkelijke uitkomsten verschillen, maar moesten de gegevens geput worden uit de rekeningen der afgesloten dienstjaren. Wel is waar is de laatste rekening die van 1900 en eindigen deze beschouwingen met het jaar 1902, maar de bekende cijfers van 1901 en 1902 komen, ofschoon nog niet *geheel* juist, de werkelijkheid voldoende nabij om hier gebruikt te kunnen worden.

Hoofdzakelijk uit die gegevens dan zijn samengesteld de bijlagen A—Q, welke hierbij worden aangeboden en voor alle verdere beschouwingen het noodige materiaal kunnen leveren.

Ter toelichting van deze staten moge het volgende worden opgemerkt:

1°. Daar het er om te doen was, te weten wat eene beschouwing van de ontvangsten en de uitgaven der Indische huishouding over 1873—1902 op zichzelve zoude leeren, is geen rekening gehouden met de uitkeeringen uit saldo's van vorige dienstjaren.

Daardoor zijn vooral de uitkomsten van de jaren 1873—1878 belangrijk nadeeliger geworden; de bedoelde uitkeeringen toch bedroegen over die jaren achtereenvolgens:

f	11.880.000
„	2.420.000
„	18.118.000
„	10.764.000
„	7.806.000
„	5.043.000
f	56.031.000

2°. Tegenover het op die wijze in bijlage A over de jaren 1873—1902 becijferde tekort van *f* 151.367.000, staat allereerst aan uitkeeringen aan Nederland (bijdragen) een bedrag van *f* 51.133.000 zoodat het feitelijk tekort niet meer dan ± 100 millioen heeft bedragen.

Tot dit tekort hebben medegewerkt:

a. de betaling der schuld van *f* 10 millioen aan de Nederlandsche Handelmaatschappij;

b. de betaling (zie bijlage Q) van *f* 48.916.000 voor uitgaven wegens geldleeningen en voorschotten.

Tegenover dat tekort zijn te stellen de volgende bedragen:

a. wegens productieve uitgaven, waaronder 160 millioen voor spoorwegen (zie bijlage B)	*f* 254	millioen
b. wegens oorlogskosten, stel	„ 300	„
Te zamen	*f* 554	„

De twee producten, welke de Indische geldmiddelen tot de betaling van het verschil in staat stelden, zijn de *koffie* en het *tin*, die resp. in genoemde jaren netto opbrachten:

	f 659.046.000, en
	„ 143.560.000
Te zamen	*f* 802.606.000

Hierbij zij al dadelijk opgemerkt, dat, zoo de winst op het *tin* geheel als buitengewone inkomst zoude kunnen worden beschouwd, dit niet het geval is met die op de *koffie*; immers, het koffie-monopolie is een vorm van belasting, die, waar zij vervalt, door andere heffingen kan worden vervangen.

Bij de beschouwing der overgelegde staten rijst wel allereerst de vraag, in welke richting zich in de laatste, b.v. tien jaren, de ontvangsten bewegen tegenover de uitgaven.

Neemt men de gemiddelden over de beide vijfjarige tijdvakken, 1892—1896 en 1897—1902, dan blijkt dat per jaar werd uitgegeven:

1892—1896: *f* 139.684.000;

1897—1902: *f* 150.369.000, of, na aftrek der uitgaven voor leeningen en voorschotten:

1892—1896: *f* 137.598.000;

1897—1902: *f* 146.619.000.

Hiervan aftrekkende de buitengewone (al of niet productieve)

uitgaven — zonder de oorlogskosten — welke (bijlage B) resp. *f* 11.736.000 en *f* 11.263.000 beliepen, dan geeft het volgende staatje een kort overzicht:

	1892—1896	1897—1902
Ontvangsten	*f* 131.426.000	*f* 144.171.000
Gewone uitgaven	„ 125.862.000	„ 135.356.000
Overschot	„ 5.564.000	„ 8.815.000

waaruit blijkt dat een belangrijk deel der buitengewone uitgaven (waaronder dan *hier* te rekenen de „rentepost", thans 3.86 millioen per jaar bedragende) uit de ontvangsten zijn gedekt en dat, in dat opzicht, een vooruitgang van ruim 3 millioen 's jaars is waar te nemen.

Dit is echter geheel het gevolg van de hoogere opbrengsten van het tin. Uit bijlage D is *dit* overzicht te trekken:

ontvangsten	uitgaven	overschot
gemiddeld per jaar 1892—1896:		
f 6.677.000	*f* 4.447.000	*f* 2.230.000
gemiddeld per jaar 1897—1902:		
f 20.547.000	*f* 5.584.000	*f* 14.963.000
	Voordeelig verschil	*f* 12.733.000

Daarentegen daalden de winsten uit het koffie-monopolie (zie bijlage C):

ontvangsten	uitgaven	overschot
gemiddeld per jaar 1892—1896:		
f 23.762.000	*f* 7.794.000	*f* 15.968.000
gemiddeld per jaar 1897—1902:		
f 10.600.000	*f* 4.603.000	*f* 5.997.000
	Nadeelig verschil	*f* 9.971.000

Koffie en tin te zamen gaven dus eene verhooging van het overschot met *f* 2.762.000; rekent men dit niet mede, dan bedraagt het over 1897—1902 *f* 6.053.000 en is er slechts een vooruitgang te constateeren van een 5 ton gouds per jaar.

Dit cijfer zou op zich zelf niet onbevredigend zijn, wanneer men op eene totaal-inkomst van koffie en tin als de tegenwoordige kon blijven rekenen. Maar dit is allerminst het geval. Het koffie-monopolie zal geen groote oogsten meer kunnen opleveren; de prijzen kunnen verbeteren, maar in geen geval kan men in de toekomst

meer belangrijke baten uit dat monopolie verwachten; men zal tevreden moeten zijn, wanneer het overschot, thans c.a. 6 millioen, niet verder daalt.

Daarentegen kan *niet* gerekend worden op het behoud der thans, bij groote voorraden en hooge prijzen, uit het tin getrokken inkomsten.

Men kan dus wel met zekerheid zeggen: het evenwicht tusschen ontvangsten en uitgaven is geheel afhankelijk van de toekomstige tinprijzen. Wanneer de winst uit het tin weder daalt tot de lage cijfers van 1892—1896 is er een belangrijk tekort (c.a. 4 millioen), wanneer zij daalt tot het gemiddelde van 1892—1902 is er ruim evenwicht, *mits* dan alle uitgaven van buitengewonen aard, productieve en improductieve, uit leeningen worden bestreden en zelfs — afgescheiden van den tegenwoordigen rentepost — ook amortisatie en rente van deze leeningen niet ten laste van Indië komen; een toestand, die evenmin wenschelijk kan worden geacht.

Het bij daling der tinprijzen te vreezen tekort zal alleen dàn kunnen worden gecompenseerd, wanneer door de bevrediging van Atjeh de jaarlijksche uitgaven in verband met „oorlog en marine" met eenige millioenen kunnen dalen. Volgens bijlage O zijn zij van 1893—1902 gestegen van *f* 42.670.000 tot *f* 51.155.000, dus met c.a. 8.5 millioen.

Uit bijlage D is af te leiden, dat de steenkool-exploitatie op Sumatra's Westkust geen noemenswaardigen rechtstreekschen invloed op de ontvangsten oefent.

Bijlage E wijst aan dat de opbrengst van het zoutmonopolie, gelijk te verwachten was, toeneemt met den aanwas der bevolking.

De bijzondere belastingen in de buitenbezittingen (bijlage K, kolom 23) nemen wel toe, maar die toeneming wordt ongetwijfeld opgewogen door de uitbreiding der staatsbemoeiingen in die streken.

Volgens bijlage F zijn de netto-inkomsten uit het opium-monopolie geleidelijk dalende, en nu er, met de algemeene invoering der regie, op Java niet gelijk voorheen steeds nieuwe schuivers worden gekweekt en nu door het bestuur meer en meer getoond wordt dat het 't opiumgebruik afkeurt, is het te verwachten dat het verbruik, en daarmede de winst, zal blijven dalen. Naar de ervaring, in de gewesten opgedaan waar de regie eenige jaren werkt, schijnt het niet overdreven de vermindering van het debiet te stellen op 7 pct., alzoo voorloopig op 1 millioen 's jaars.

Dergelijke vermindering is te verwachten van de pandhuispacht, waarvan de te hooge tarieven en daardoor gekweekte winst voor 's lands kas algemeen worden afgekeurd. Met de invoering der

pandhuisregie zal het tegenwoordige cijfer van *f* 1.549.000 allicht met een millioen of meer dalen.

Van de Staatsspoorwegen, met inbegrip der kolen-exploitatie (bijlage G en H) is ook in de toekomst niet meer te verwachten dan dat zij behoorlijk de rente van het kapitaal dekken.

Van het Boschwezen (bijlage M en N) kan misschien voor de toekomst een financieel gunstiger uitkomst worden verwacht dan die welke nu verkregen wordt, maar de laatste tien jaren geven geen aanleiding, die verwachting hoog te spannen. Integendeel, de netto ontvangsten bewegen zich in dalende lijn (van 1893—1902 achtervolgend in duizendtallen guldens: 877, 948, 935, 878, 1026, 800, 827, 852, 782 en 520); men mag voorshands dus niet op blijvende hoogere inkomsten rekenen.

Hetzelfde is ook het geval met de opbrengst van den canon der erfpachtslanden (bijlage P), die tot 1895 eene verblijdende stijging, maar daarna eene evenzeer teleurstellende daling vertoonde.

De in- en uitvoerrechten en accijnzen en daarmede in verband staande ontvangsten zijn, ten gevolge der in 1887 en 1894 ingevoerde en later verhoogde accijnzen op petroleum en lucifers en andere wijzigingen van minder belang, ondanks vermindering der uitvoerrechten in de laatste jaren vrij wat in opbrengst vooruitgegaan; volgens bijlage K:

1893—1897: gemiddeld . . . . *f* 14.591.000
1898—1902: „ . . . . „ 17.172.000.

Voor de eerstvolgende jaren zal men niet kunnen rekenen op verder accres, dan alleen voor zoover dit met de uitbreiding van het tolgebied en met vermeerdering der bevolking verband houdt.

Wellicht kan eenige verandering in het tarief van invoerrechten — ik denk hier aan het ontwerp van den Minister Bergsma (bijlage 2de Kamer 1894—1895, No. 51), dat echter geen wet werd, en verder aan de thee, die in Indië slechts met *f* 0.20 per K.G., dus (onnoodig) veel lager dan in Nederland is belast — wat hooger opbrengst geven, maar van groot belang zal het voordeel ten slotte niet zijn [1].

Van personeele en patentbelasting kan slechts worden gezegd dat zij vrij geregeld klimmen met den aanwas van het aantal belastingschuldigen. Ook de verponding blijft betrekkelijk stationnair.

---

[1]) De invoer van (meest Chineesche) thee bedraagt op Java c.a. 1½ millioen K.G. 's jaars en geeft dus c.a. 3 ton invoerrecht. Werd dit op *f* 0.50 per K.G. gebracht, dan zou het recht 4½ ton meer opbrengen.... wanneer de invoer dezelfde bleef, maar er is alle reden om te vermoeden dat hij dan zou dalen, en de tariefwijziging meer protectionistisch dan fiscaal zou werken.

Anders is het gesteld met de *landrente* op Java, waarvan de opbrengst, *naar verhouding tot het bevolkingscijfer*, *de in cultuur gebrachte velden*, de (zij het dan nog onvoldoende) toegenomen *irrigatie* enz. achteruitgaat (zie kolom 20 van bijlage K).

Zij was, tegenover tijdelijk zeer ongunstige omstandigheden, ongetwijfeld in de jaren 1884—1887 veel te hoog opgedreven, en de reactie bleef niet uit. Plotseling werd de aanslag met millioenen verlaagd, wat, uit een fiscaal oogpunt beschouwd, door menigeen wel bedenkelijk geacht werd.

De opbrengst daalde van omstreeks 20 millioen in evengenoemd tijdvak tot ca. 16 millioen in het tijdperk 1889—1893. Daarna is zij, met eenige schommelingen, ongeveer op 18 millioen gekomen en blijven staan, zoodat de opbrengst tegenwoordig weder ten naastenbij gelijk is aan die van 1879.

Deze feitelijke achteruitgang verdient wel eene nadere bespreking.

Het valt buiten het bestek van *deze* nota, in beschouwingen te treden over de noodzakelijkheid van dien achteruitgang. Wanneer voldoende kan worden aangetoond dat de landrente thans nòg te drukkend is, de ontwikkeling der welvaart tegenhoudt, dan zal de Regeering wellicht tot verdere verlaging besluiten, althans voorloopig van verhooging van het eindcijfer moeten afzien.

Hier moge er slechts op worden gewezen dat, waar aan de schatkist ten bate van den inlander steeds hoogere eischen worden gesteld, de in vroegere jaren zeker niet verwachte daling der hier besproken belasting uit een fiscaal oogpunt zeker niet zonder bedenking is.

Herinnerd worde hier, met een enkel woord, aan de historie.

Bij herhaling verneemt men van Baud, dat de landrente bij lange na niet werd geheven zooals oorspronkelijk bedoeld was: „hij had het steeds noodzakelijk geacht, den Javaan in eene lage landrente vergoeding te doen vinden voor de vele belemmeringen, welke het cultuurstelsel hem oplegde"; de „lage" landrente was „het noodzakelijk antidotaal voor het stelsel der cultures (23 December 1850).

De Minister Fransen van de Putte betoogde dan ook in 1866, dat de verbeterde landrente een aequivalent zou opleveren voor de winsten, toen uit suiker- en indigocultuur verkregen: „Bij het toelaten van zooveel drukkende en verplichte diensten zullen wij de landrente weer opvoeren tot hetgeen zij vóór 1836 geweest is" (7 Mei 1866).

Nu zijn „de cultures" sinds langen tijd afgeschaft; de staatskoffiecultuur is in verschillende residenties verdwenen en geeft in

de overige lang niet meer den last van voorheen; de persoonlijke diensten zijn verminderd; de tarieven van invoer zijn veel lager dan in den tijd van Baud.... maar van eene hoogere opbrengst der landrente, als door dezen staatsman en door den minister Van de Putte bedoeld, is nooit iets gekomen.

Het is waar: andere belastingen zijn ingevoerd, b. v. het hoofdgeld der heerendienstplichtigen en accijnzen; daarentegen zijn echter ook andere vervallen, zooals de pachten op de markten en de visscherij. Laat men dergelijke factoren buiten rekening, let men alleen op de landrente, dan is het wel duidelijk dat de druk daarvan in vroegere jaren *veel* zwaarder is dan thans.

In 1842, toen de padiopbrengst op 24 millioen pikols werd geraamd, bracht de toen „te laag gehouden" landrente 10.6 millioen op (Mijer, J. C. Baud, blz. 555/6). Thans is de jaarlijksche productie *verdriedubbeld*, maar de daarvan geheven belasting met niet meer dan 70 pct. toegenomen.

Boven werd herinnerd, dat de geldelijke opbrengst der landrente zich tegenwoordig op hetzelfde niveau beweegt als in 1879. Toch is in het inmiddels verloopen tijdvak het terrein, waarvan landrente geheven wordt, met 42 pct. toegenomen (nl. van 3.155.290 tot 4.484.043 bouws). Bij gelijke fiscaliteit bij den aanslag zou de opbrengst wel niet in dezelfde mate geklommen zijn; het oppervlak der sawah's is met 23, dat der tegals met 118 pct. toegenomen, maar zelfs als men de vermeerdering van het bouwterrein slechts op 25 pct. schat zou, naar evenredigheid, de landrente nu 4½ millioen meer moeten opbrengen.

In werkelijkheid is alzoo de aanslag in de landrente gaandeweg reeds niet onbelangrijk *verlaagd*. En, lettende op de eischen der schatkist, zal het wel noodig wezen dat, mocht verdere verlaging onvermijdelijk blijken, daarbij toch de meeste omzichtigheid worde betracht.

Aan de bezwaren van hen die de landrente ook nu nog te drukkend achten, zal wellicht reeds voor een goed deel kunnen worden tegemoet gekomen door, voor zoover mogelijk, allen spoed te maken met de algemeene invoering der z.g. Preanger regeling die, naar men verwachten mag, althans aan den ongelijkmatigen druk der belasting tot zekere hoogte een einde zal maken.

Intusschen, lettende op den loop der zaken, zal men het wel als eene illusie moeten aanmerken, uit de landrente belangrijk meer te kunnen trekken dan tot dusver. De werking van het aanstaand landbouwdepartement, de vermindering van het opiumgebruik, de

afschaffing der winsten op de pandhuizen mogen op de algemeene welvaart niet zonder invloed blijven, het zal al wèl zijn als, door betere regeling en juistere heffing, uit eene hoogere opbrengst van de landrente een aequivalent kan worden verschaft voor de daling van opium- en pandhuiswinsten. Misschien zal dat aequivalent zelfs niet kunnen worden verkregen. In ieder geval zal de toestand in de eerstvolgende jaren aldus te voorspellen zijn: ongeveer evenwicht tusschen de inkomsten en de gewone uitgaven (deze op den tegenwoordigen voet, doch zonder rentepost); overschotten en tekorten beide hangen af van het tin. Maar van vermeerdering der uitgaven ten bate der toekomstige meerdere welvaart van den inlander zal geen sprake kunnen zijn, *tenzij* er buitengewone middelen worden verschaft.

Alleen de pacificatie van Atjeh, waardoor de uitgaven voor dat gewest kunnen verminderen, is hier een lichtpunt. Men zal echter wel doen, den financieelen invloed dier pacificatie voorloopig niet te overschatten.

Leeningen zijn natuurlijk slechts geoorloofd voor uitgaven, die in den eenen of anderen vorm zelve haar rente opbrengen, zooals voor spoorwegbouw op Java en, misschien, *enkele* buitenbezittingen. Waar die rente niet is aan te wijzen, zooals tot nu toe bij de bevloeiingswerken (die ook al niet tot verhooging van de landrente leidden!) zou in de toekomst de post der gewone uitgaven (voor de rente der geleende gelden) rijzen zonder dat verhooging der inkomsten daartegenover staat, — en dus het (nu reeds vrij wankelbaar) evenwicht verbreken.

In Indië-zelf schijnt weinig kans meer te zijn, om, in de eerste jaren althans, belangrijke vermeerdering van inkomsten te verkrijgen. Zelfs van de, tegenover andere landstreken, zoo rechtvaardige invoering van eene hoofdelijke belasting op Sumatra's Westkust werd na lang beraad weder afgezien. Het zal er toch wel toe moeten komen, nu de opbrengst van het koffiemonopolie daar reeds tot 24000 pikols per jaar is gedaald; maar de winst voor de schatkist zal, wanneer men op de eene of andere wijze de bevolking naar behooren doet meedragen in de algemeene lasten, toch voorloopig wel niet meer kunnen bedragen dan b.v. een half millioen 's jaars, en dus op het evenwicht van het budget geen noemenswaardigen invloed uitoefenen.

En zoo er in 't algemeen wel naar gestreefd wordt, de uit de buitenbezittingen te trekken inkomsten te doen toenemen, — ook de uitgaven nemen toe.

Na deze uiteenzetting van den tegenwoordigen toestand kan de conclusie eenvoudig zijn.

In het historisch overzicht is, zoo objectief mogelijk, aangetoond dat het moederland zeer veel, in financieelen zin, aan Indië te danken heeft. Door de vroegere opvatting der verhouding tusschen moederland en koloniën, is zijn staatsschuld belangrijk verminderd, ook tot andere doeleinden heeft het, in vroegere jaren, meer dan voor Indië's ontwikkeling rechtvaardig was en ook — men denke aan de samenstelling van den bekenden rentepost van 9.8 millioen, — in strijd met bij de wetten van 1836, '37 en '38 gegeven toezeggingen, vele millioenen van Indië genoten.

Daartegenover zal het thans de plicht zijn van het moederland, om voor Indië nieuwe bronnen van welvaart te helpen openen; en waar Indië niet in staat is, zelve de daarvoor noodige gelden te verschaffen, zullen deze slechts gevonden kunnen worden door de hulp van het moederland.

Die hulp schijnt, waar de billijkheid van den thans op de Indische begrooting voorkomenden rentepost ad *f* 3.861.000 geenszins vaststaat, wel het beste te kunnen worden verleend, door, althans tijdelijk, van de betaling van *die* som af te zien.

Met de geldelijke voordeelen, van Atjeh's bevrediging te verwachten, zal er dan in de eerstvolgende jaren de gelegenheid zijn om, door aanleg van bevloeiingswerken en van niet dadelijk rendeerende spoorwegen, door bevordering van practisch handwerk- en landbouwonderwijs, door organisatie van landbouwcrediet enz. den economischen toestand van Indië voor de toekomst belangrijk te verbeteren.

Zonder hulp uit Nederland heeft Indië daarvoor, voorloopig althans, de middelen *niet*.

BIJLAGEN.

BIJLAGEN.

De daarin voorkomende getallen duiden aan duizendtallen van guldens.

A. Overzicht der uitgaven en ontvangsten (zonder uitkeeringen uit de saldo's van vorige dienstjaren) van het dertigjarig tijdvak 1873 t/m 1902 met vermelding van de overschotten en tekorten.

Over hetzelfde tijdvak:

B. Overzicht der buitengewone uitgaven (productief en improductief); en

de ontvangsten, jaarlijksche uitgaven en netto-ontvangsten uit:

C. *a.* Koffie;

D. *b.* Banka-tin, Billiton-tin en Steenkolen;

E. *c.* Zout;

F. *d.* Opium.

G. Overzicht over het tijdvak 1878 t/m 1902 van de ontvangsten, uitgaven en netto-ontvangsten van de exploitatie der Staatsspoorwegen; (met uitzondering van die ter Sumatra's Westkust).

H. Idem over het tijdvak 1891 t/m 1902 van de exploitatie van den spoorweg ter Sumatra's Westkust, en (sinds 1893) de ontginning der Ombilin-kolenvelden.

I. Overzicht van de cijfers der tienjarige tijdvakken 1873 t/m 1882, 1883 t/m 1892, en 1893 t/m 1902.

K. Overzicht van de ontvangsten van het 25-jarig tijdvak 1878 t/m 1902.

L. Overzicht over het tijdvak 1878 t/m 1902 van de in- en uitvoerrechten, benevens (sinds 1887) de accijnzen op petroleum, en (sinds 1894) op lucifers.

M. / **N.** Overzicht van eenige belangrijke ontvangsten en daarmede verband houdende uitgaven van het tienjarig tijdvak 1893—1902.

O. Overzicht en ontleding der ontvangsten en uitgaven van het tienjarig tijdvak 1893 t/m 1902.

P. Overzicht van de opbrengst van den Canon ter zake van erfpachtsperceelen over het tijdvak 1874 t/m 1902.

Q. Overzicht van de uitgaven ter zake van geldleeningen en voorschotten over het tijdvak 1882 t/m 1902.

Bijlage A.

Financieel Overzicht 1873 t/m 1902.

Jaar.	Uitgaven.	Ontvangsten, zonder uitkeeringen uit de saldo's van vorige dienstjaren.	Overschot.	Tekort.
1873	142.897	134,551		8.346
1874	137.039	144.423	7.384	
1875	154.250	147.668		6.582
1876	158.519	139.896		18.623
1877	159.081	154.842		4.239
1878	148.729	144.430		4.299
1879	156.043	144.516		11.527
1880	146.936	146.838		98
1881	151.233	137.802		13.431
1882	149.583	130.315		19.268
1883	149.964	141.627		8.337
1884	143.574	142.266		1.308
1885	130.873	133.981	3.108	
1886	128.885	131.259	2.374	
1887	117.896	143.351	25.455	
1888	128.349	119.690		8.659
1889	129.133	130.832	1.699	
1890	127.737	136.289	8.552	
1891	130.639	115.667		14.972
1892	135.339	126.768		8.571
1893	127.950	135.651	7.701	
1894	138.684	127.969		10.715
1895	139.459	130.843		8.616
1896	143.702	132.684		11.018
1897	148.626	129.985		18.641
1898	150.709	132.032		18.677
1899	144.372	142.200		2.172
1900	146.115	151.809	5.694	
1901	150.000	149.296		704
1902	160.047	145.516		14.531
Totaal:	4.276.363	4.124.996	61.967	213.334

Tekort 151.367

Buitengewone Uitgaven 1873 t/m 1902.

Jaren	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	Waterwerken te Demak	Aanschaffing en uitzending van een droogdok	Werken tot verbetering van het vaarwater in het Westgat van Soerabaja	Aanleg van de Atjehtram	Leveren en leggen van telegraafkabels	Werken ten behoeve v. h. ... vaarwater ten Oosten van Soerabaja	Benoodigdheden voor het Ombilin kolenveld. Voorbereiding en uitbreiding	Benoodigdheden voor de tinmijnen op Banka. Uitbreiding bedrijf [4]	Installatie van de electrische verlichting van het haventerrein en de gebouwen te Tandj. Priok	Zoutbriquetteering. (Voorbereiding en installatie fabrieken)	Drinkwaterleiding te Soerabaja	Verbetering haveninrichting ... te Makassar	[illegible]	[illegible]	Totaal van Kol. 1 t/m 18	Totaal van Kol. 1 t/m [illegible]	Jaren
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	
1873		[illegible]	[illegible]	[illegible]	1	51													42		[illegible]	377	1873
1874		[illegible]	[illegible]		[illegible]	[illegible]													32		[illegible]	[illegible]	1874
1875	[illegible]	[illegible]	[illegible]		[illegible]	405	119												80		[illegible]	[illegible]	1875
1876	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	203	229												93		[illegible]	1 620	1876
1877	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	567		279												80		[illegible]	[illegible]	1877
1878	[illegible]	[illegible]		[illegible]	[illegible]		167												86		7 906	8 082	1878
1879	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]		16	1 000 [1]											98		11 190	[illegible]	1879
1880	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	88		12	id. 403											166		[illegible]	11 999	1880
1881	[illegible]	[illegible]		[illegible]	[illegible]		3												190		[illegible]	11 163	1881
1882	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]			716		945	298 [2]									238		[illegible]	12 748	1882
1883	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]			765		523	137									241		[illegible]	9 478	1883
1884	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]			649		132	218	110 [illegible]								126		[illegible]	8 146	1884
1885	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]			678	300 [2] Soerabaja	159										65		[illegible]	9 780	1885
1886	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]			699		287										94		[illegible]	7 311	1886
1887	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]			781		160										132		[illegible]	[illegible]	1887
1888	[illegible]	[illegible]		[illegible]			689		115		1 090 Kabel Java-[illegible]	459							125		[illegible]	8 491	1888
1889	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]			696		140			184							199		[illegible]	[illegible]	1889
1890	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]			739		71			530							169		7 883	[illegible]	1890
1891	[illegible]	[illegible]		[illegible]			482		55			612							113		[illegible]	11 363	1891
1892	[illegible]	[illegible]		[illegible]				0[5] [illegible]	65		763 Kabel [illegible]	301	483	0[5]					[illegible]	11	[illegible]	11 781	1892
1893	[illegible]	[illegible]						id. 562	107			147	303	37					600	152	9 179	10 021	1893
1894	[illegible]	[illegible]	[illegible]					id. 509	366			450	202	23	59				1 467	94	[illegible]	[illegible]	1894
1895	[illegible]	[illegible]						id. 233	527			634	124	105	27				[illegible]	129	[illegible]	[illegible]	1895
1896	[illegible]	[illegible]	[illegible]					id. 82	325			146	149	139					1 719	66	[illegible]	12 103	1896
1897	[illegible]	[illegible]							27	175	263 Kabel Atjeh-[illegible]	425	89			109			[illegible]	[illegible]	9 924	[illegible]	1897
1898	[illegible]	[illegible]								439		406	112	130		28			[illegible]	177	11 750	[illegible]	1898
1899	[illegible]	[illegible]								374		145	98	130		49			[illegible]	[illegible]	[illegible]	7 210	1899
1900	[illegible]	[illegible]	[illegible]							1 361		113	195	101		33	32		[illegible]	1 749	[illegible]	9 112	1900
1901	[illegible]	[illegible]	[illegible]							1 971	720 Kabel [illegible]		196	104		63	921	225	[illegible]	[illegible]	[illegible]	10 293	1901
1902	[illegible]	[illegible]	[illegible]							2 572	3 Kabel [illegible]		304	90		373	1 142	239	901	227	[illegible]	[illegible]	1902
Totalen	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	717	7 719	2 889[5]	4 787	7 545	2 949	5 352	2 255	859[5]	86	655	2 095	464	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	

[illegible]

[1] Kol. Versl. 1881 p. 50.

[2] Globaal cyfer. Zie rekening 1885. Uitgaven in Nederland Afd. VIII art. 37.

[3] Vroegere kosten van aanleg kunnen niet afzonderlijk worden opgegeven.

[4] In deze kolom zijn slechts de uitgaven in Nederland opgenomen; die in Indië zijn bij het Departement niet bekend.

Bijlage C.

Koffie.

Jaar.	Ontvangsten.	Uitgaven.	Netto Ontvangsten.
1873	59.638	20.683	38.955
1874	65.848	25.611	40.237
1875	67.864	16.561	51.303
1876	59.515	27.731	31.784
1877	73.209	24.494	48.715
1878	60.360	23.201	37.179
1879	55.977	27.072	28.905
1880	57.835	19.123	38.712
1881	47.016	24.691	22.325
1882	36.602	24.175	12.427
1883	46.034	26.658	19.376
1884	40.383	23.954	16.429
1885	33.570	15.198	18.372
1886	33.438	18.320	15.118
1887	46.333	9.258	37.075
1888	26.145	13.066	13.079
1889	37.458	14.121	23.337
1890	40.553	6.024	34.529
1891	18.344	8.649	9.695
1892	26.190	14.503	11.687
1893	35.501	5.205	30.296
1894	21.001	8.303	12.698
1895	24.189	8.037	16.152
1896	22.079	7.192	14.887
1897	16.042	10.232	5.810
1898	14.997	3.919	11.078
1899	12.787	5.641	7.146
1900	10.221	5.028	5.193
1901	7.880	3.338	4.542
1902	7.118	5.093	2.025

Banka-tin.						
Jaar.	Ontvangsten.	Uitgaven.		Netto ontvangsten.		Ontvangst
1873	7.401	3.085		4.316		2
1874	5.371	2.790		2.581		107
1875	5.015	2.695		2.320		96
1876	4.583	2.696		1.887		104
1877	4.182	2.402		1.780		89
1878	3.740	2.777		963		85
1879	4.234	2.915		1.319		82
1880	4.355	2.604		1.751		173
1881	5.221	2.480		2.741		165
1882	6.049	2.830		3.219		188
1883	5.222	2.465		2.757		136
1884	4.673	1.898		2.775		131
1885	5.119	2.087		3.032		130
1886	5.399	2.168		3.231		130
1887	6.264	2.348		3.916		182
1888	6.403	2.567		3.836		303
1889	5.643	2.630		3.013		161
1890	6.368	2.878		3.490		163
1891	6.174	3.146		3.028		191
1892	7.343	3.426		3.917		190
1893	6.346	3.626	**3.589**	2.720	**2.757**	368
1894	5.704	3.866	**3.843**	1.838	**1.861**	508
1895	5.752	4.019	**3.914**	1.733	**1.838**	382
1896	5.930	6.195	**6.056**	min 265	min **126**	334
1897	7.696	4.837	**4.837**	2.859	**2.859**	366
1898	8.940	5.440	**5.310**	3.500	**3.630**	643
1899	15.264	5.322	**5.192**	9.942	**10.072**	1.752
1900	21.216	5.952	**5.851**	15.264	**15.365**	4.334
1901	22.244	5.677	**5.573**	16.567	**16.671**	3.166
1902	22.484	6.084	**5.994**	16.400	**16.490**	2.693

De **vette cijfers** in de 3de en in de 9de kolom, waarmede die in de 4de en 10d correspondeeren, zijn de uitkomsten na aftrek van de kosten van benoodigdheden voo de uitbreiding van het bedrijf.

nkolen.

liton-tin.			Steenkolen.					
gaven.	Netto ontvangsten.		Ontvangsten.	Uitgaven.		Netto ontvangsten.		
17	min 15	Verkoop van Tin, in natura als pachtschat voldaan door de Billiton-Maatschappij.	62	118		min 56		Borneo-kolen.
8	99		46	186		„ 140		
7	89		40	177		„ 137		
8	96		46	119		„ 73		
7	82		33	91		„ 58		
7	78		53	96		„ 43		
8	74		67	108		„ 41		
12	161		84	154		„ 70		
11	154		76	132		„ 56		
11	177		80	78		2		
9	127		67	102		„ 35		
9	122		91	107		„ 16		
8	122		—	—		—		
9	121		—	—		—		
12	170		—	—		—		
15	288		—	—		—		
10	151		—	—		—		
11	152		—	—		—		
12	179		—	—		—		
13	177		—	483		min 483		Ombilin-kolen.
11	357	Aandeel in de winst der Billiton-Maatschappij.	396	861	**558**	„ 465	**162**	
1	507		834	1.161	**959**	„ 327	**125**	
1	381		1.188	1.097	**973**	91	**215**	
1	333		1.462	1.089	**940**	373	**522**	
1	365		1.609	1.172	**1.083**	437	**526**	
1	642		1.845	1.219	**1.107**	626	**738**	
1	1.751		2.273	1.554	**1.456**	719	**817**	
1	4.333		2.493	1.963	**1.768**	530	**725**	
1	3.165		2.553	2.092	**1.896**	461	**657**	
1	2.692		2.276	2.263	**1.959**	13	**317**	

Bijlage E.

Zout.

Jaar.	Ontvangsten.	Uitgaven.		Netto Ontvangsten.	
1873	6.608	2.606		4.002	
1874	6.769	2.169		4.600	
1875	6.937	2.648		4.289	
1876	6.586	2.851		3.735	
1877	6.703	2.789		3.914	
1878	6.824	2.936		3.888	
1879	7.566	2.394		5.172	
1880	7.291	3.018		4.273	
1881	6.922	3.488		3.434	
1882	7.169	2.960		4.209	
1883	6.947	3.640		3.307	
1884	7.410	3.269		4.141	
1885	7.460	2.736		4.724	
1886	7.481	3.040		4.441	
1887	7.782	2.577		5.205	
1888	7.649	2.754		4.895	
1889	7.866	2.288		5.578	
1890	8.280	2.255		6.025	
1891	8.077	2.754		5.323	
1892	8.304	2.417		5.887	
1893	8.528	2.556		5.972	
1894	8.512	2.607		5.905	
1895	8.649	2.421		6.228	
1896	8.688	2.556		6.132	
1897	8.761	2.557	**2.448**	6.204	**6.313**
1898	9.208	2.533	**2.505**	6.675	**6.703**
1899	9.362	2.634	**2.585**	6.728	**6.777**
1900	9.908	2.413	**2.380**	7.495	**7.528**
1901	10.102	2.716	**2.653**	7.386	**7.449**
1902	9.584	3.206	**2.833**	6.378	**6.751**

De **vette cijfers** in de 3de kolom, waarmede die in de 4de correspondeeren, zijn de uitkomsten na aftrek van de uitgaven voor voorbereiding der zoutbriquetteering en installatie der fabrieken.

Bijlage F.

Opium.

Jaar.	Ontvangsten.	Uitgaven.		Netto Ontvangsten.	
1873	10.894	2.039		8.855	
1874	13.476	2.415		11.061	
1875	16.144	3.321		12.823	
1876	15.530	3.509		12.021	
1877	16.415	3.096		13.319	
1878	17.675	2.459		15.216	
1879	17.618	2.327		15.291	
1880	17.547	2.856		14.691	
1881	18.530	3.127		15.401	
1882	17.749	2.784		14.963	
1883	18.357	2.968		15.389	
1884	20.603	2.882		17.721	
1885	19.810	2.382		17.428	
1886	18.966	1.344		17.622	
1887	18.722	1.855		16.867	
1888	17 898	1.922		15.976	
1889	18.387	1.984		16.403	
1890	18.538	2.007		16.531	
1891	19.262	1.948		17.314	
1892	19.069	1.586	**1.575**	17.483	**17.494**
1893	17.707	2.339	**1.187**	15.368	**16.520**
1894	18.392	1.670	**1.576**	16.722	**16.816**
1895	18.635	1.773	**1.644**	16.862	**16.991**
1896	18.516	2.444	**2.378**	16.072	**16.138**
1897	18.772	1.761	**1.726**	17.011	**17.046**
1898	18.293	2.298	**1.821**	15.995	**16.472**
1899	18.152	2.843	**2.155**	15.309	**15.997**
1900	18.553	3.863	**2.114**	14.690	**16.439**
1901	18.101	3.157	**3.019**	14.944	**15.082**
1902	17.401	3.658	**3.431**	13.743	**13.970**

De **vette cijfers** in de 3de kolom, waarmede die in de 4de kolom correspondeeren, zijn de uitgaven na aftrek van de kosten van voorbereiding der exploitatie van het opiummiddel in eigen beheer en van de installatie der fabriek.

Bijlage G.

Exploitatie van Staatsspoorwegen (behalve die ter Sumatra's Westkust).

Jaar.	Ontvangsten.	Uitgaven.	Netto Ontvangsten.
1878	260	129	131
1879	776	371	405
1880	913	523	390
1881	1.501	781	720
1882	2.108	1.046	1.062
1883	2.898	1.331	1.567
1884	4.251	1.910	2.341
1885	4.261	2.356	1.905
1886	4.438	2.201	2.237
1887	4.398	2.400	1.998
1888	4.853	2.579	2.274
1889	5.063	2.777	2.286
1890	5.458	3.140	2.318
1891	6.274	3.460	2.814
1892	6.646	3.453	3.193
1893	6.757	3.468	3.289
1894	7.875	3.706	4.169
1895	7.840	3.672	4.168
1896	8.177	4.548	3.629
1897	9.102	4.973	4.129
1898	9.817	5.661	4.156
1899	10.884	6.047	4.837
1900	11.770	6.557	5.213
1901	12.125	6.928	5.197
1902	11.942	7.165	4.777

Bijlage H.

Exploitatie van den Spoorweg ter Sumatra's Westkust en (sinds 1893) Ontginning der Ombilin-kolenvelden.

Jaar.	Ontvangsten.	Uitgaven.	Netto Ontvangsten.	Nadeelig saldo.
1891	210	108	102	
1892	556	283	273	
1893	1.144	1.657		513 [1])
1894	1.590	1.435	155	
1895	2.077	1.509	568	
1896	2.534	1.517	1.017	
1897	2.733	1.744	989	
1898	3.000	1.763	1.237	
1899	3.542	2.130	1.412	
1900	3.844	2.479	1.365	
1901	3.923	2.720	1.203	
1902	3.601	2.753	848	

[1]) Tengevolge van herstellingswerken in de Aneikloof ten bedrage van 668.000.

Bijlage I.

Tienjarige Overzichten, 1873 t/m 1902.

Ontvangsten.

Jaren.	Totaal zonder uitkeeringen uit batige saldo's van vorige diensten.	uit Koffie.	uit Tin.	Ontvangsten zonder die uit koffie en tin.
1873 t/m 1882	1.425.281	583.864	51.242	790.175
1883 „ 1892	1.321.730	348.448	60.325	912.957
1893 „ 1902	1.377.985	171.815	136.122	1.070.048
Totaal:	4.124.996	1.104.127	247.689	2.773·180

Uitgaven.

Jaren.	Totaal.	voor Koffie.	voor Tin.	Uitgaven zonder die voor koffie en tin.
1873 t/m 1882	1.504.310	233.342	27.370	1.243.598
1883 „ 1892	1.322.389	149.751	25.721	1.146.917
1893 „ 1902	1.449.664	61.988	51.018	1.336.658
Totaal:	4.276.363	445.081	104.109	3.727.173

Netto Ontvangsten.

Jaren.	Tekorten.	uit Koffie.	uit Tin.	Tekorten zonder de netto-ontvangsten uit koffie en tin.
1873 t/m 1882	79.029	350.522	23.872	453.423
1883 „ 1892	659	198.697	34.604	233.960
1893 „ 1902	71.679	109.827	85.104	266.610
Totaal:	151.367	659.046	143.580	953.993

Overzicht van de Ontvangsten 1878 t m 1902.

Jaren	Koffie	Suiker	Tin	Zout	Opium (Pacht en verstrekking)	Opium (Opbrengst eigen beheer)	Totaal kolom 5 en 6 na 1893	Steenkolen.	Staats-spoorwegen op Java.	Spoorweg Sumatra's Westkust.	Totaal kolom 9 en 10 na 1890.	Ontvangsten Atjeh-tram (vóór 1884 spoorweg).	Boschwezen	In- en uitvoerrechten en accijnzen en andere ontvangsten daarmede in verband.	Personeele belasting.	Patentrecht.	Uitkeering uit de Nederlandsche bedrijfsbelasting	Totaal kolom 16 en 17 na 1896.	Verponding	Landelijke inkomsten en andere grondlasten.	Pandhuizen. (Pacht)	Bijzondere belastingen in de buitenbezittingen ¹).	Jaren.
	1	2	3	4		6	7	8	9.	10.	11.	12	13.	14.	15	16.	17.	18	19.	20.	21.	22.	
1878	60.360	10.919	3.825	6.824	17.675			53	260			51	1.138	8.603	—				1.583	17.139	7	1.479	1878
1879	55.977	11.194	4.316	7.566	16.048			67	776			56	833	9.110	679	705			1.593	17.716	5	1.443	1879
1880	57.835	10.482	4.528	7.291	17.547			84	913			45	662	9.156	757	622			1.663	18.305	114	1.569	1880
1881	47.046	9.626	5.786	6.922	18.530			76	1.501			43	867	9.356	713	620			1.669	18.599	264	1.694	1881
1882	36.102	8.902	6.237	7.169	17.749			80	2.108			47	1.004	9.725	744	665			1.669	18.575	602	1.745	1882
1883	46.034	7.871	5.579	6.947	18.357			67	2.898			42	989	10.314	749	773			1.727	17.751	828	1.745	1883
1884	40.583	6.787	4.804	7.410	20.603			91	4.251			56	1.342	10.369	765	856			1.870	20.133	860	1.797	1884
1885	33.570	6.528	6.249	7.460	18.810				4.261			152	1.134	9.717	834	753			1.819	19.849	877	1.914	1885
1886	33.458	5.281	5.529	7.481	18.966				4.438			91	759	8.779	860	785			1.876	20.175	1.068	1.939	1886
1887	40.334	3.481	6.446	7.782	18.722			—	4.398			141	811	9.568	859	723			1.689	19.919	1.075	2.086	1887
1888	26.115	2.665	6.706	7.649	17.898			—	4.853			87	716	9.769	832	805			1.642	17.605	1.077	1.946	1888
1889	37.458	2.066	5.801	7.866	18.387			—	5.063			85	671	10.845	867	824			1.669	16.315	1.183	2.088	1889
1890	40.553	1.327	6.531	8.280	18.538				5.458			96	903	10.945	873	921			1.912	15.158	1.182	2.001	1890
1891	18.344	721	6.365	8.077	18.262			-	6.274	210	6.484	60	788	11.848	879	941			1.860	15.648	1.179	2.058	1891
1892	26.190	452	7.533	8.304	19.069			-	6.646	556	7.202	60	1.112	12.232	879	821			1.876	16.472	725	2.363	1892
1893	35.501	561	6.714	8.528	17.707			396	6.757	750	7.507	68	1.487	13.054	874	930			1.921	16.330	714	2.105	1893
1894	21.001	420	6.212	8.512	18.300	92	18.392	834	7.875	756	8.631	73	1.723	15.029	881	1.032			2.082	17.914	737	2.363	1894
1895	21.189	462	6.131	8.649	18.364	271	18.635	1.188	7.840	889	8.729	71	1.760	14.082	912	929			1.703	18.031	1.198	2.447	1895
1896	22.079	480	6.264	8.688	16.463	2.053	18.516	1.462	8.177	1.072	9.249	70	1.766	14.822	937	1.021			2.657	17.909	1.211	2.390	1896
1897	16.042		8.062	8.761	16.721	2.051	18.772	1.609	9.102	1.137	10.239	88	1.921	15.969	925	979	82	1.061	2.200	17.745	1.232	2.381	1897
1898	11.997		9.583	9.208	16.357	1.936	18.293	1.845	9.817	1.154	10.971	94	1.775	15.756	938	960	325	1.285	2.159	18.190	1.279	2.541	1898
1899	12.787		17.046	9.362	14.410	3.742	18.152	2.273	10.884	1.270	12.154	78	1.914	17.253	940	1.046	323	1.369	2.210	18.345	1.271	2.571	1899
1900	10.221		25.530	9.908	15.069	3.484	18.553	2.193	11.770	1.350	13.120	80	1.851	18.435	945	1.092	340	1.432	1.668	18.624	1.278	2.569	1900
1901	7.880		25.410	10.102	11.699	6.402	18.101	2.553	12.125	1.370	13.495	90	2.021	17.937	934	1.161	382	1.543	2.711	17.698	1.514	2.669	1901
1902	7.118		25.478	9.592	8.414	8.987	17.401	2.277	11.942	1.324	13.266	157	1.857	16.481	946	1.167	361	1.528	2.275	17.869	1.549	2.634	1902

¹) Hieronder zijn niet begrepen de inkomsten uit de [illegible] ter Oostkust van Sumatra.

¹) Volgens de Koloniale Verslagen; in dat van 1903 vermeld in Bijlage F. F.

Bijlage L.

In- en Uitvoerrechten. Petroleum-accijns (sinds 1887). Lucifers-accijns (sinds 1894).

Jaar.	Invoerrechten.	Uitvoerrechten.	Acc. Petroleum.	Acc. Lucifers.
1878	6.251	1.831		
1379	6.786	1.856		
1880	6.649	2.094		
1881	6.799	2.176		
1882	6.979	2.327		
1883	7.487	2.520		
1884	7.471	2.543		
1885	7.807	2.621		
1886	7.008	1.530		
1887	6.995	1.053	1.289	
1888	7.234	959	1.286	
1889	7.780	1.046	1.872	
1890	7.833	923	1.840	
1891	8.596	1.076	1.790	
1892	8.622	1.135	2.056	
1893	8.897	905	2.889	
1894	9.245	1.755	2.244	729
1895	8.720	1.261	2.729	968
1896	8.692	1.702	3.029	1.059
1897	9.143	2.010	3.383	1.110
1898	9.636	1.224	3.224	1.324
1899	10.064	1.401	3.952	1.492
1900	10.665	1.389	4.094	1.982
1901	10.401	1.459	4.439	1.327
1902	10.073	1.180	3.680	1.237

Bijlage M.

Belangrijke Ontvangsten 1893 t/m 1902.

	1893	1894	1895	1896	1897	1898	1899	1900	1901	1902
Koffie . . .	35.501	21.001	24.189	22.079	16.042	14.997	12.787	10.221	7.880	7.118
Suiker . . .	561	420	462	480						
Kina	134	135	114	120	224	217	352	454	416	488
Tin.	6.714	6.212	6.134	6.264	8.062	9.583	17.016	25.550	25.410	25.178
Zout . . .	8.528	8.512	8.649	8.688	8.761	9.208	9.362	9.908	10.102	9.584
Opium . . .	17.707	18.392	18.635	18.516	18.772	18.293	18.152	18.553	18.101	17.401
Steenkolen en Spoorweg ter Sum. Westkust	1.144	1.590	2.077	2.534	2.733	3.000	3.542	3.844	3.923	3.601
Boschwezen .	1.487	1.723	1.760	1.766	1.921	1.775	1.914	1.851	2.021	1.857
Spoorwegen met uitzondering van die ter Sumatra's Westkust . .	6.757	7.875	7.840	8.177	9.102	9.817	10.884	11.770	12.125	11.942
Post- en telegraphie. . .	1.744	1.880	1.974	2.116	2.145	2.204	2.291	2.397	2.430	2.447
Totaal:	80.277	67.740	71.834	70.740	67.762	69.094	76.300	84.548	82.408	79.616

Bijlage N.

Belangrijke Uitgaven 1893 t/m 1902.

	1893	1894	1895	1896	1897	1898	1899	1900	1901	1902
Koffie . . .	5.205	8.303	8.037	7.192	10.232	3.919	5.641	5.028	3.338	5.093
Kina	124	110	105	112	122	127	153	182	216	251
Tin [1]) . . .	3.589	3.843	3.914	6.056	4.837	5.310	5.192	5.851	5.573	5.994
Zout [1]) . . .	2.556	2.607	2.421	2.556	2.448	2.505	2.585	2.380	2.653	2.833
Opium [1]) .	1.187	1.576	1.644	2.378	1.726	1.821	2.155	2.114	3.019	3.431
Steenkolen en Spoorweg ter Sum. W. K. [1])	1.657 [2])	1.435	1.509	1.517	1.744	1.763	2.130	2.479	2.720	2.753
Boschwezen .	610	775	825	888	895	975	1.041	1.099	1.239	1.337
Spoorwegen met uitzondering van die ter Sumatra's Westkust . .	3.468	3.706	3.672	4.548	4.973	5.661	6.047	6.557	6.928	7.165
Post en telegraphie. . .	1.978	2.041	1.956	2.056	2.261	2.175	2.078	2.130	2.195	2.449
Totaal:	20.374	24.396	24.083	27.303	29.238	24.256	27.022	27.820	27.881	31.306

[1]) Slechts kosten van exploitatie; de overige zijn onder de productieve uitgaven vermeld.

[2]) Waaronder 668 voor herstellingswerken in de Aneikloof.

Bijlage O.

Overzicht Ontvangsten en Uitgaven 1893 t/m 1902.

Ontvangsten.

	1893	1894	1895	1896	1897	1898	1899	1900	1901	1902
Ter zake van producten, monopoliën, spoorwegen, post- en telegraafdienst (volgens Bijlage M)	80.277	67.740	71.834	70.740	67.762	69.094	76.300	84.548	82.408	79.616
In verband met Oorlog en Marine	2.414	3.003	2.462	3.141	2.005	2.228	2.070	2.049	2.416	2.572
Alle andere	52.960	57.226	56.547	58.803	60.218	60.710	63.830	65.212	64.472	63.328
Totaal . . .	135.651	127.969	130.843	132.684	129.985	132.032	142.200	151.809	149.296	145.516

Uitgaven.

	1893	1894	1895	1896	1897	1898	1899	1900	1901	1902
Ter zake van leeningen en voorschotten . . .	1.854	1.863	2.093	2.045	2.577	2.606	4.159	4.267	3.854	3.861
Buitengewone uitgaven (productief en improductief Bijlage B) . .	10.021	11.405	12.991	12.103	11.658	16.993	7.240	9.112	10.293	12.678
Voor producten, monopoliën, spoorwegen, post- en telegraafdienst (volgens Bijlage N) .	20.374	24.396	24.083	27.303	29.238	24.256	27.022	27.820	27.881	31.306
In verband met Oorlog en Marine (zonder aanleg Atjeh-tram) . . .	42.670	46.713	46.564	48.558	50.676	51.747	47.556	46.543	48.588	51.155
Alle andere	53.031	54.307	53.728	53.693	54.477	55.107	58.395	58.373	59.384	61.647
Totaal	127.950	138.684	139.459	143.702	148.626	150.709	144.372	146.115	150.000	160.647

Bijlage P.

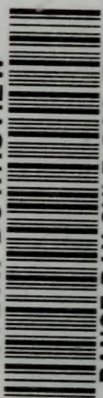
Opbrengst van den Canon ter zake van erfpachtsperceelen 1874 t/m 1902.

Jaar.	Opbrengst.
1874	2
1875	10
1876	24
1877	19
1878	117
1879	149
1880	173
1881	226
1882	219
1883	268
1884	348
1885	406
1886	393
1887	577
1888	601
1889	776
1890	935
1891	942
1892	999
1893	951
1894	1.085
1895	1.444
1896	1.109
1897	1.130
1898	973
1899	883
1900	823
1901	619
1902	583

Bijlage Q.

Uitgaven ter zake van geldleeningen en voorschotten 1882 t/m 1902.

Jaar.	Aflossingen.	Renten van:		Totaal.
		Leeningen.	Voorschotten.	
1882			753	753
1883		914	360	1.274
1884	233	1.827	29	2.089
1885	240	1.818	276	2.334
1886	248	1.746	251	2.245
1887	139	1.620	14	1.773
1888	239	1.615		1.854
1889	247	1.607		1.854
1890	256	1.598		1.854
1891	265	1.589		1.854
1892	274	1.580	19	1.873
1893	284	1.570	0^{5}	1.854^{5}
1894	294	1.560	9	1.863
1895	304	1.550	239	2.093
1896	156	1.394	494	2.044
1897	222	1.318	1.037	2.577
1898	228	1.601	760	2.589
1899	816	3.030	313	4.159
1900	846	3.004	417	4.267
1901	876	2.977	—	3.853
1902	911	2.949	—	3.860
Totaal:	7.078	36.867	4.971^{5}	48.916^{5}

UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 16 20 24 10 010 2